

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

ÅRG. 62

1959

HÄFTE 4

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION, LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Detta häfte kostar kr. 5:—

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

kommer att under år 1959 liksom hittills innehålla dels vetenskapliga uppsatser i statsvetenskap — »politik» i ordets äldre och mera omfattande bemärkelse —, statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avsedd att hålla läsaren å jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande statsvetenskaplig litteratur, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk. Tidskriften vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom den angivna ramen.

Fahlbeckska stiftelsens kollegium utgöres av professorerna NILS STJERNQUIST, E. FAHLBECK, C.-E. QUENSEL, J. ÅKERMAN, C. WELINDER, S. BOLIN, J. ROSÉN, E. GJERSTAD, KRISTER HANELL och GÖSTA CARLSSON.

Tidskriften utgives under medverkan av professorerna i statskunskap samt i statsrätt med folkrätt och förvaltningsrätt vid rikets akademiska lärosäten. Redaktionen handhaves närmast av professor E. FAHLBECK, Lund, som redaktionssekreterare och ansvarig utgivare, samt professor C. A. HESSLER, Uppsala (litteraturavdelningen) och docent HANS MEIJER, Stockholm (avdelningen »Översikter och meddelanden»).

Tidskriften avses utkomma med fem häften om året. Prenumerationspriset är 15 kr. pr år vid prenumeration direkt hos Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund (postgiro nr 279565), samt 20 kr. pr år vid beställning genom bokhandel. Studerande vid de akademiska lärosätena erhålla abonnemang till nedsatt pris genom anmälan till vederbörande lärare.

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i dec. 1958.

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL:

UPPSATSER:

KASTARI, PAAVO, De medborgerliga fri- och rättigheternas grundlagsskydd i Finland	285
---	-----

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN:

Frankrikes nya författhing. Av ÅKE THULSTRUP	302
Några notiser rörande krisen i juli 1941. Av NILS HERLITZ	318
Riksdagen och utrikespolitiken 1957. Av NILS ANDRÉN	320
Delegerade för riksdagens verk. Av EARS FRYKHOLM	326

LITTERATURGRANSKNINGAR:

Sture Bolin, State and Currency in the Roman Empire to 300 A. D. Anm. av KJELL RÖNQUIST	330
Social och kommunal förvaltning. Anm. av STEN-STURE LANDSTRÖM	333
Lars Freeman, Med liberalismen i blodet. Anm. av SVANTE NYCANDER	339
Robert B. McKay, An American Constitutional Law Reader. Anm. av CARL WEISS CHRISTOFFERSEN	341
Replik och svar av ROLF KARLBOM och OLLE NYMAN	342
Tidskriftsöversikt. Av GUNNAR SJÖBLOM	344

DE MEDBORGERLIGA FRI- OCH RÄTTIGHETERNAS GRUNDLAGSSKYDD I FINLAND

Av Professor PAAVO KASTARI, Helsingfors

De medel med vilka man velat skydda individens eller olika grupper rättigheter mot kränkningar från andra individers eller från själva statens sida, har i olika stater utvecklats i från varandra mycket avvikande riktning ifråga om såväl helhetssystemet som detaljerna. Sålunda kan domstolsväsendet och förvaltningsapparaten inom de olika rättssystemen i rätt hög grad avvika från varandra både till struktur och funktionssätt, även om det materiella innehållet i de rättsnormer, som de följer skulle vara väsentligen likartat och förverkligandet av själva rättsstatsidealet stå på ungefär samma nivå. Så är fallet även beträffande de normer till individens skydd, vilka är att finna på inomstatligt högsta normplan, i statsförfattningens artiklar angående de medborgerliga fri- och rättigheterna. Också ifråga om dem är det materiella innehållet vanligen till sin kärna detsamma, och även det praktiska förverkligandet står i de västerländska demokratierna i stort sett på samma nivå, varemot det ifråga om tillämpningsmekanismen föreligger rätt stora olikheter mellan de olika länderna.

I månget land ges det som bekant icke någon enhetlig, skriven författning eller också kan en relativt detaljerad statsförfattning antingen helt eller till väsentlig del sakna stadganden till grundrättigheternas skydd, men det oaktat kan medborgarnas rättsliga ställning i dessa stater genom stadganden i vanlig lag eller genom rättslig praxis vara effektivt och måhända mera effektivt skyddad än i de länder, vilkas statsförfattning innehåller särskilda grundrättighetsartiklar. I andra länder inkluderar statsförfattningen visserligen grundrättighetsartiklar, men man kan i praktiken inte på ett effektivt sätt åberopa dem, åtminstone inte mot själva lagstiftaren, eme-

dan man inte sörjt för någon auktoritativ granskning i efterhand av i vad mån lagarna är författingsenliga, och vidare emedan det inte heller föreligger några andra förfaringssätt, som skulle ge garantier för att parlamentet håller sig inom statsförfattningens ram. Ifrågavarande artiklar i statsförfattningen har då inte någon nämnvärd rättslig betydelse. En motsatt ytterlighet företräder några av de länder, i vilka det är möjligt att antingen vid vanlig domstol eller inför särskilda statsförfattningsdomstolar åberopa sig på nämnda grundrättighetsartiklar i statsförfattningen mot stadganden i vanlig lag, som strider emot dessa artiklar.

Finland kan inte hänföras till någon av de ovannämnda grupperna av länder utan har kommit att följa en särpräglad, från alla andra länders grundrättighetssystem avvikande väg. I Finlands statsförfattning har man visserligen normerat ett antal klassiska grundrättigheter, men dessa artiklar spelar dock knappast någon roll i domstolspraxis. Det oaktat är de av betydelse, ja till och med av en ganska betydande praktisk betydelse. Den kommer till synes redan på sätt och vis preventivt, såsom en faktor som begränsar parlamentets och överhuvudtaget lagstiftarens befogenheter vid stiftande av lagar på av grundrättigheterna skyddat område. Det är för en utlänning kanske inte så lätt att förstå sig på ifrågavarande begränsade ram, som är på en gång snävt trång och vid behov mycket smidigt elastisk, lika litet som på det finländska grundrättighetssystemets funktionssätt överhuvudtaget, till den grad särpräglad är detta. Då man försöker göra det, är det för erhållande av en riktig bakgrund skäl att till en början fästa uppmärksamhet vid några historiska synpunkter.

Närmast går då tanken till den under ett par decennier vid sekelskiftet mot det tsarryska förtrycket förda kampen, som visserligen var oblodig, men så förbittrad och seg, att den ryckte med sig även folkets djupa led. Under en mer än 600-årig med Sverige gemensam historisk utveckling hade Finlands rättsordning byggts på samma grund som det tidigare moderlandets. När Finland sedan under mer än 100 år alltsedan 1809 blev förenat med Ryssland, bevarade det däremot sin rättsordning utan att mottaga influenser österifrån. Det bevarade också sin statsförfattning, ty Finland utgjorde under denna tid ett konstitutionellt storfurstendöme, som på ett egenartat sätt var som en autonom stat anslutet till det enväldiga ryska kejsardömet. När förrysknings- och förtrycksåtgärderna sedan började, hade Finlands lilla folk inga andra medel att avvärja hotet

än sina egna lagar och framförallt sin statsförfattning — huvudsakligen den svenska från Gustaf III:s tid —, vid vilken det i sin stora nöd in till det sista och till slut till synes desperat försökte hålla fast. I denna ojämna kamp inpräntades hos Finlands folk en sådan aktning för lagen och i all synnerhet för grundlagen, att den ännu i dag som är utgör den måhända viktigaste socialpsykologiska faktor, på vilken grundrättighetssystemets förmåga att fungera grundar sig.

En annan väsentlig historisk synpunkt är den, att i Sverige och Finland frihetstraditionen i och för sig har rötter, som sträcker sig mycket långt tillbaka. Icke ens livegenskapen fick tillfälle att bryta den, ty feodalväldet nådde våra landamären i ett rätt, sent skede, och det förmådde aldrig växa ut till sådan omfattning, att bonden förlorade sin urgamla frihet. Ej heller har vi någonsin haft ett egentligt envælde i landet, utan också det högsta statsorganet, som under äldre tider självfallet utgjordes av konungen, har alltid varit bundet av lag. Denna bundenhet, uttryckligen till skydd för den enskildes liv, frihet och egendom, var även i lagstadganden klart utsagd redan i konungabalken av Magnus Eriksons landslag. Fröet till grundrättighetsparagraferna står således att söka så långt tillbaka i tiden. Den självständiga kontinuiteten i utvecklingen avspeglar sig också däri, att i Sveriges statsförfattning ännu i dag som är ej ingår någon egentlig förteckning över grundrättigheterna, utan väsentligen endast en modärnare version av nämnda över 600 år gamla stadgande (RF 1809, 16 §).

Till denna gamla tradition anslöts däremot hos oss i Finland vid stiftande av dess viktigaste grundlag, Regeringsformen av år 1919, en särskild grundrättighets-förteckning i enlighet med den allmänna liberalistiska strömning, som har sitt ursprung i franska revolutionens deklaration om människans och medborgarens rättigheter samt i några av de nordamerikanska koloniernas rättighetsförklaringar. Kärnan i denna förteckning utgörs av 6 § RF, som med anknytning till ovannämnda medeltida stadgande deklarerar, att envar medborgare är tryggad enligt lag till liv, ära, personlig frihet och gods. Dessutom upptar förteckningen över grundrättigheter stadganden om religionsfrihet (8 och 9 §§) samt om tryck-, församlings- och föreningsfrihet (10 §) ävensom om hemfrid (11 §) samt brev-, telegraf- och telefonhemligheten (12 §). Medborgarna är också tillförsäkrade rätt att bli dömda av ordinarie domstol, varutöver tillsättande av tillfälliga domstolar är uttryckligen förbjudet (13 och 60 §§). Som en speciell omständighet bör även nämnas det åt den svensk-

språkiga minoriteten tillförsäkrade grundlagsskyddet (14 §). Främst i förteckningen över grundrättigheterna är upptaget stadgandet om medborgarnas likställighet inför lagen (5 §). Med undantag av uttalandet därom, att »medborgarnes arbetskraft står under rikets synnerliga hägn» (6 §) och de i ett särskilt kapitel (VIII) ingående, till sin betydelse mindre väsentliga grundstadgandena angående undervisningsväsendet ingår i statsförfattningen icke alls några sociala grundrättigheter, ej heller programmatiska deklARATIONER. De fri- och rättigheter, som omnämns i artikel 6 i det i Paris ingångna fredsfördraget anses redan tidigare innefattade i Finlands statsförfattning.¹

Grundrättighets-paragraferna i Finlands statsförfattning uppvisar sålunda icke någon markantare säregenhet. De flesta av dem är därtill avfattade i en kortfattad, endast det väsentliga innefattande, lapidarisk form. Men deras tillämpning i praktiken uppvisar en del intressanta drag, som man inte torde träffa på på något annat håll.

Denna särpräglade praxis har sitt ursprung redan i en tid, som föregick den nuvarande statsförfattningen och dess grundrättighetsförteckning. Under den ryska tiden visade det sig nämligen nödvändigt att stifta en del lagar, som tangerade några i de dåtida grundlagarna reglerade detaljer, eller lagar berörande t. ex. tjänstemans rätt eller äganderätten till eller lega av jord, varigenom man ingrep i tjänstemäns och jordägares av de dåtida grundlagarna skyddade rättsliga ställning. Då det under dåtida förhållanden var en ömtålig sak att gå in för en ändring av grundlagsstadganden och då det å andra sidan var av utomordentlig vikt att iakttaga dem så sorgfälligt som möjligt, kom man ifrån den vanskliga situationen på så sätt, att de ifrågavarande reformlagarna stiftades i samma ordning som den i vilken grundlag borde ha ändrats utan att likväl ge själva reformlagarna karaktären av grundlag.² Sålunda inleddes ett förfarande, som vid den tiden visserligen ingalunda innebar någonting

¹ Se även V. Merikoski—W. A. Palme, »Lärobok i Finlands offentliga rätt», I, Helsingfors 1950, s. 31—40; Jan-Magnus Jansson, »Die Verfassungsentwicklung in Finnland seit dem Jahre 1939» (Jahrbuch des öffentlichen Rechts, 1957), s. 285—318.

² T. ex. 15 § förordningen 26/11 1866 angående strafflagen, förordningen 3/2 1868 angående tjänstemän, som skall uppföras på indragningsstat, förordningen 5/8 1886 angående upphävande av rusthållens vakansavgifter, samt förordningen angående den 12/3 1908 utfärdade jordlego-förordningens retroaktivitet och den 15/1 1915 utfärdade förordning, som begränsade trävarubolagens rätt att förvärva jord. Jfr Robert Hermanson, »Utlåtanden och betänkanden», Helsingfors 1913, s. 157—159.

enastående. Ätminstone i Tyskland hade man tillämpat det redan tidigare under kejsartiden, och det fortgick ännu även under Weimar-republikens tid. Hos oss i Finland — i motsats mot i Tyskland³ — har det principiellt berättigade i detta förfarande aldrig blivit ifrågasatt. Så intogs också såväl i den nuvarande regeringsformens som jämväl i riksdagsordningens sista paragraf ett uttryckligt stadgande därom, att — även om de till alla delar är gällande som grundlagar —, kan från dem göras undantag i grundlagstiftningsordning. Därmed sammanhänger även stadgandet i 20 § RF därom, att i lagens ingress bör intagas ett särskilt omnämnande, ifall lagen behandlats i grundlagstiftningsordning.

För ifrågavarande förfarande erbjuder Finlands grundlagstiftningsordning särskilt gynnsamma förutsättningar, nämligen ett mer än vanligt snabbt förfarande. Lagstiftaren har visserligen avsett, att det normala förfaringssättet vid stiftande eller ändring av grundlag vore, att förslaget först bör av riksdagen antagas med enkel röstövervikt samt sedan för andra gången godkännas av riksdagen efter nyval med två tredjedelars majoritet (67 § 1 mom. RO). Men vid sidan härav är det möjligt att anlita ett betydligt snabbare förfarande: ifall förslaget först förklarats brådskande med en majoritet av fem sjättedelar, kan det utan vidare omedelbart slutligt godkännas med två tredjedelars majoritet (67 § 2 mom. RO). Förfarandet är således likt snabbt som den vanliga lagstiftningen. I praktiken har denna såsom undantag avsedda, brådskande grundlagstiftningsordningen blivit den normala. Sålunda kan det konstateras, att under landets 40-åriga självständighetstid, hitintills över 550 lagförslag stiftats i grundlagstiftningsordning, men endast 31 av dem har man nödgats lämna vilande över nyval för att godkännas av den nya riksdagen. Samtliga övriga, eller således cirka 95 %, har med fem sjättedelars majoritet förklarats brådskande och godkänts omedelbart.

Det är säkerligen ägnat att förvåna en utlänning, att man under förloppet av 40 år varit nödgad att behandla så många som över 500 lagar i grundlagstiftningsordning. Men detta antal är ingalunda något uttryck för obeständighet i våra konstitutionella förhållanden. Tvärtom är Finlands statsförfattning närapå den enda av de under

³ Jfr P. Laband, »Das Staatsrecht des Deutschen Reiches», Tübingen 1911, II, s. 38—42 och Richard Thoma, »Die juristische Bedeutung der grundrechtlichen Sätze der Deutschen Reichsverfassung im allgemeinen», Nipperdey, »Die Grundrechte und Grundpflichten der Reichsverfassung», Berlin 1929, I, s. 41—47 samt Gerhard Leibholz, »Strukturprobleme der modernen Demokratie», Karlsruhe 1958, s. 185—198.

det första världskrigets efterdyningar tillkomna författningarna, som alltjämt i allt väsentligt är i kraft. Paragraferna i statsförfattning-lagarna har, efter det de stiftats, ändrats endast 15 gånger, och den centrala av lagarna, Regeringsformen, blott 4 gånger. Av dessa ändringar har endast en, nämligen den som anslöt sig till förbudet av år 1930 mot kommunistisk verksamhet (7 § RO), haft väsentlig politisk betydelse. En ändring i motsatt riktning måste naturligtvis företagas år 1944, då det kommunistiska partiets verksamhet igen gjordes tillåten. Övriga ändringar av statsförfattningens paragrafer har berört detaljer av mera teknisk natur. Av dem kan såsom de måhända viktigaste nämnas förlängningen av parlamentets valperiod och sänkningen av åldersgränsen för rösträtten.

Den överväldigande delen, cirka 97 % av de i grundlagstiftningsordning stiftade lagarna, utgöres sålunda av lagar, som innebära undantag från statsförfattningen utan att likväl själva utgöra grundlag. Av dessa är måhända 10 % sådana, som icke innebära undantag från grundrättigheterna, utan som ansetts kräva grundlagstiftningsordning närmast på grund därav, att de inneburit undantag från den i statsförfattningen stadgade ordningen för ärendenas behandling eller från statsapparaten organisation. Men de återstående cirka 87 % har man nödgats stifta på ovannämnt sätt, uttryckligen på grund av att dessa lagar inneburit undantag från de i statsförfattningen tillförsäkrade medborgerliga fri- och rättigheterna eller på grund av att i dem har ingått, förutom måhända andra undantag från statsförfattningen, jämväl undantag från grundrättighetsparagraferna.⁴

Talrikheten av de på detta sätt från grundlagen gjorda undantagen är dock icke något tecken på att det grundrättigheterna tillförsäkrade skyddet skulle ha äventyrats eller försvagats. Det stora antalet undantag har sin förklaring till stor del för det första däri, att flera av dem har stadgats endast för en bestämd kort tid — vanligen ett år —, varefter man nödgats förnya lagen och detta återigen i grundlagstiftningsordning. För det andra har de ifrågavarande lagarna ofta inneburit endast en reglering av en tillfällig situation,

⁴ Sålunda kan man inte dra någon klar gräns mellan sådana fall, i vilka lagförslaget bör behandlas i grundlagstiftningsordning, emedan det innebär undantag från grundrättighetsartiklarna, och å andra sidan sådana fall, i vilka man bör förfara så, emedan det är fråga om undantag från andra grundlagsparagrafer. Jfr Kaarlo Kaira, »Omfattningen och betydelsen av grundlagstiftningen i Finland. Festskrift till professor, dr juris Poul Andersen», København 1958, s. 246—252.

varefter de sålunda stiftade lagarna inte mera har någon betydelse. Som exempel må nämnas regleringen av jordbrukarnas skulder under depressionsåren på 1930-talet, samt vid krigsslutet koloniseringen av den från det åt Sovjetunionen överlåtna Karelen förflyttade befolkningen och ersättandet av de skador den lidit. Det är också att märka, att drygt hälften av samtliga under 40 års tid i grundlagstiftningsordning stiftade lagar har tillkommit under de högst exceptionella förhållandena under den tioårsperiod, som följde på utbrottet av det andra världskriget. För det tredje innebär även de lagar, såsom t. ex. de vilka berör förhandscensur av film (N:o 1175/29. 11. 1945) eller kolonisationsverksamheten (N:o 332/6. 11. 1936 och N:o 359/16. 8. 1958), vilka är avsedda att vara bestående eller åtminstone långvarigare, undantag från grundlagsskyddet endast på ifrågavarande lags begränsade område. Ifall detta undantag borde göras mera omfattande eller lagen eljest förnyas, skulle det inte gå för sig i annan än grundlagstiftningsordning.

Detta förfaringssätt, att i grundlagstiftningsordning stifta vanlig lag, som innebär avvikelser från statsförfattningen, kan således i Finland icke karaktäriseras såsom förtäckt ändring av statsförfattningen («versteckte Verfassungsänderung»), för att inte tala om nedbrytande av densamma («Verfassungsdurchbrechung»), såsom den meningsriktning, som förhållit sig avvisande till denna metod, bl. a. i Tyskland, velat stämpla den. Tvärtom kan man säga, att lagstiftarens aktsamma strävan att undvika att medelst lagar, stiftade med enkel majoritet, ingripa i angelägenheter, som reglerats av grundlag, och i all synnerhet i grundrättigheterna, har varit ägnat att leda till ett omfattande bruk av grundlagstiftningsordning, vilket i sin tur varit ägnat att förhindra en uttänjning och urvattning av grundrättighetsparagraferna. Såsom ett påtagligt exempel härpå kan nämnas, att egendomens grundlagsskydd i Finland anses vara så strängt, att reglementeringen av det ekonomiska livet under kristider, eller således reglementeringen av priser, löner, distribution, hyror, valuta och utrikeshandel, anses förutsätta iakttagande av grundlagstiftningsordning. Överallt i andra länder grundar sig reglementeringsåtgärderna på vanlig lag. Likaså måste vissa lagar, som stred mot principen nullum crimen- och nulla poena sine lege (nr 890/12. 9. 1945 och nr 35/24. 1. 1947), vilka man efter det andra världskriget nödgades stifta även i Finland, behandlas i grundlagstiftningsordning. Ett liknande hänsynstagande till ovannämnda princip har veterligen icke skett i något annat land i världen.

Den grundrättighet, som ojämförligt oftast gjort det nödvändigt att iakttaga grundlagstiftningsordning, är egendomsskyddet. Förutom den ovan redan nämnda reglementeringen, vars förverkligande medelst vanligen för ett år i sänder stiftade fullmaktslagar överlätits åt regeringen att närmare reglera i förordningsväg, har man jämväl ifråga om expropriering av egendom, då det icke skett uppenbart för allmänt behov eller mot full ersättning, nödgats utfärda de nödiga stadgandena i grundlagstiftningsordning. Man har varit tvungen att förfara så, t. ex. beträffande den omfattande jordreformlagstiftning, varigenom legotagare givits rätt att inlösa sin arrendeodling till självständig lägenhet (t. ex. nr 135/15. 10. 1918), eller för den obesuttna befolkningen eller för de förflyttade exproprierats jord (nr 346/28. 6. 1940, nr 396/5. 5. 1945 och nr 359/16. 8. 1958). Samma har varit fallet, då man undantagsvis begränsat nyttjandet av egendom, t. ex. dividendutdelning (nr 660/28. 12. 1956), eller fastighetsköp (nr 976/22. 12. 1944), eller då det varit nödvändigt att retroaktivt ingripa i egendomsrättsliga förhållanden genom t. ex. moratorium (nr 79/11. 3. 1932) eller förlängning av arrendetider (t. ex. nr 48/6. 2. 1931).

Men även övriga grundrättigheter har någon gång, om också mycket mera sällan, nödvändiggjort grundlagstiftningsordning. Den s. k. krigsansvarighetslagen (nr 890/12. 9. 1945), i stöd av vilken vissa krigstida ledande personer måste till följd av segrarens krav dömas till frihetsstraff, måste stiftas i grundlagstiftningsordning, enär den utgjorde en retroaktiv strafflag och man genom den gjorde intrång på skyddet till ära, personlig frihet och beträffande laga domstol. Till följd av att den ingrep i skyddet till personlig frihet måste också arbetspliktlagen (nr 418/22. 5. 1942 och nr 260/5. 4. 1946) samt den för avvärijande av den efterkrigstida brottslighetsvågen stiftade lagen (nr 1035/18. 10. 1945, jfr även nr 9/9. 1. 1934), i stöd av vilken vissa förbrytare kunde hållas internerade ännu efter avtjänat straff, stiftas i samma ordning. Så har man nödgats förfara vid veterinärers förpliktande till tjänstgöring för avvärijande av farliga epidemiska djursjukdomar (nr 189/8. 5. 1925 och nr 748/25. 10. 1946), eller lärarnas vid privata skolor förpliktande till att i en undantagssituation tjänstgöra vid andra skolor (nr 634/14. 9. 1944). Med ännu större skäl har man självfallet nödgats iakttaga grundlagstiftningsordning, då man under 1930-talets mot folkväldet riktade strömningar (nr 336/18. 11. 1930) eller i de ömtåliga förhållandena under kriget eller tiden strax därförinnan eller därefter (nr

307/6. 10. 1939) medelst den s. k. skyddslagen för republiken gav regeringen fullmakt att ingripa i icke endast den personliga friheten och rörelsefriheten utan även i den politiskt betydelsefulla tryck- och församlingsfriheten samt i brev-, telegraf- och telefonhemligheten ävensom hemfriden. Endast under krig och uppror har själva regeringsformen (16 §) givit befogenheter att genom lagar, stiftade med enkel majoritet, ingripa i jämväl grundrättigheterna. Lagen om krigstillstånd (nr 303/26. 9. 1930) har sålunda kunnat stiftas såsom en vanlig lag.

Å andra sidan bör det för komplettering av bilden av Finlands grundrättighetssystem nämnas, att rätt många skäl berättigar lagstiftaren att jämväl genom lagar stiftade med enkel majoritet i stor omfattning och djupgående ingripa i rättsliga förhållanden, som i princip är skyddade av grundrättigheterna. Som sådan lagstiftning framstår ju den överväldigande delen av den civil- och straffrätt, som reglerar medborgarnas rättsförhållanden. Ifrågavarande skäl är i allmänhet av liknande art, som de, i stöd av vilka man i de länder, där domstolarna har rätt att granska lagarnas grundlagsenlighet, anser ett motsvarande ingripande från lagstiftarens sida vara förenligt med statsförfattningen. Såsom exempel på sådana skäl kan anföras den allmänna ordningens och säkerhetens, moralens, hälsovårdens, arbetarskyddets, det sakenliga nyttjandets av vattendrag och skogar, grannelagsförhållandenas, stadsplaneringens o. s. v. krav. Sålunda har man ansett sig kunna i stöd av lagar, stiftade med enkel majoritet, beröva inte bara brottslingar, i straffsyfte, utan även lösdrivare och alkoholister, ja till och med dem, som försummat underhållsskyldigheten gentemot sin familj (nr 614/28. 8. 1948), deras frihet. De sistnämnda kunna interneras i arbetsinrättning för att där genom arbete fullgöra sin underhållsskyldighet. Likaså är de lagar, som beröra sterilisering och kastrering (nr 83 och 84/17. 2. 1950), fastän de radikalt ingripa i personlighetens djupaste källflöden, stiftade med enkel majoritet.

Det är sålunda naturligt att den frågan uppställer sig, var gränsen går mellan sådant ingripande i grundrättigheter, som man kan skrida till medelst lagar, som skola stiftas med enkel majoritet, och å andra sidan sådant ingripande, som kräver grundlagstiftningsordning. Att ge ett svar på denna fråga är inte lätt, ja att göra det i allmän form torde vara direkt omöjligt. På avgörandet i ettvarit enskilt fall inverkar många faktorer — icke minst de betraktelsesätt, som vunnit hävd i stadgad lagstiftningspraxis. Som en allmän synpunkt torde

man likväl kunna anföra, att man omsorgsfullt iakttaget grundlagstiftningsordning, när lagstiftarens ingripande i den enskildes rättsliga ställning måste anses på ett eller annat sätt exceptionellt, tillfälligt eller övergående, såsom någonting, som inte hör till en normal utveckling av rättsordningen.

I ett dylikt grundrättighetssystem är det självfallet av utomordentlig betydelse, vem som i sista hand avgör, huruvida en lag, som ingriper i grundrättigheterna, bör kunna godkännas med enkel majoritet eller huruvida grundlagstiftningsordning bör iakttagas. För detta ändamål finnes i Finland icke någon författningsdomstol, ej heller något annat specialorgan, utan är lagstiftarens iakttagande av gränserna för statsförfattningen ett resultat av flere organs och faktorerers samverkan.

Såsom en reaktion mot olagligheterna under den ryska förtryckstiden har statsförfattningen strävat att med särskild omsorg utbygga garantierna mot olagligheter även från de högsta statsorganens sida. Sålunda är vid regeringens sammanträden likasom då republikens president fattar sina avgöranden en särskild, högt uppsatt lagövervakare, justitiekanslern, närvarande (37 och 45—47 §§ RF). Denne har att vaka över att bl. a. redan till regeringens proposition till lag ansluts en ingress, som förutsätter att grundlagstiftningsordning iakttages, ifall lagförslaget i riksdagen bör behandlas i sådan ordning. I riksdagen ankommer avgörandet av denna fråga i osäkra fall i sista hand på grundlagsutskottet, vars ståndpunktstagande utgör bindande anvisning även för plenum (80 § RO). Det finländska systemets svagaste punkt föreligger otvivelaktigt däri, att grundlagsutskottet varken ifråga om sina medlemmars rättsliga ställning eller deras sakkunskap, ej heller i avseende å förfarandet på minsta sätt påminner om en författningsdomstol. Tvärtom utgör det endast ett normalt, av riksdagsmän på partipolitisk grund sammansatt utskott, bestående av 17 medlemmar, av vilka, i enlighet med riksdagens sammansättning även i övrigt, vanligen icke flera än ett par tre är jurister. Men utskottet tyr sig vid avgörandet av dessa svåra juridiska problem till utomstående sakkunnigas, vanligen universitetsprofessorers utlåtanden.⁵ Grundlagshelgdens tradition är därtill så stark, att utskottet nästan alltid fogar sig efter denna sakkunskaps åsikt.

⁵ En utmärkt översikt och detaljerad framställning av utskottets ställning och verksamhet under en viktig period ger Jan-Magnus Jansson, »Grundlagsutskottets funktioner vid riksdagarna 1939—52», Helsingfors 1954. Se också den samme, »Grundlagsutskottet som grundlagstolkare», JFT 1955, s. 277—297.

För ett par år sedan inträffade till och med, att grundlagsutskottet inför en enhällig sakkunskap i en politiskt rätt betydelsefull fråga gick med på att rätta till en felaktig praxis, som fortgått i flere år, genom att ställa sig på den ståndpunkten, att prisutjämningslagen (nr 548/30. 12. 1955) bör behandlas i grundlagstiftningsordning.

Jämväl republikens presidents roll som övervakare av statsförfattningen har i praktiken gestaltat sig betydelsefull. Denna uppgift koncentrerar sig i föreliggande sammanhang till av riksdagen antagen lags stadfästelseskede. I 19 § RF har honom uttryckligen förbehållits möjlighet att beträffande lagförslaget infordra utlåtande av Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen. I början av 1920-talet inträffade också ett fall, då detta skede i grundrättighets-systemets funktion kom att spela en avgörande roll. Riksdagen hade med enkel majoritet antagit (5. 9. 1922) en lag, i stöd av vilken av trävarubolagen skulle för kolonisationsändamål inlösas stora jord-egendomar, som bolagen lagstridigt, genom förmedling av bulvaner, hade förskaffat sig. I ersättning skulle ha erlagts endast inköpspriset, som till följd av inflationen var avsevärt lägre än det faktiska värdet. Republikens president infordrade utlåtande av Högsta domstolen, enligt vilket lagen borde ha behandlats i grundlagstiftningsordning. På grund härav vägrade presidenten att stadfästa lagen. Senare antogs en liknande lag, om också i lindrigare form, på nytt, men denna gång i grundlagstiftningsordning, varvid den också erhöll presidentens stadfästelse (nr 155/5. 5. 1925).

Denna händelse innebar en allvarlig törn för riksdagens auktoritet. Den var desto allvarligare i ett land, i vilket brott mot grundlag till följd av tidigare bittra erfarenheter anses nästan som en synd mot Den Helige Ande. Detta fall har säkerligen varit ägnat att bidra till att riksdagen och dess grundlagsutskott sedermera blivit så försiktiga, att ett lagförslag i oklara fall behandlas hellre i grundlagstiftningsordning än att man tar risken av grundlagsbrott. Med undantag av nämnda prisutjämningslagstiftning har blott en enda gång konstaterats att riksdagen förirrat sig till att antaga en lag (22. 5. 1951) i vanlig ordning istället för i grundlagstiftningsordning. Även i detta fall vägrade presidenten i stöd av Högsta domstolens utlåtande att stadfästa lagen. På basis av en lagmotion antogs samma ändring (nr 62/1052) sedermera i grundlagstiftningsordning. Åtminstone för uppsåtligt åsidosättande av statsförfattning kan sålunda mot riksdagen knappast framföras någon enda beskyllning.

Detta utgör också förklaringen till att i Finland frågan om dom-

stolarnas rätt att granska lagarnas grundlagsenlighet icke blivit till något allvarligt praktiskt problem. Frågan har nog behandlats och motsatta ståndpunkter framförts, men diskussionen har rört sig mera på det teoretiska planet. Då ett förslag, som avsåg ett uttryckligt medgivande av dylik rätt, vid tiden för stiftandet av statsförfattningen, förkastades,⁶ är den förhärskande uppfattningen den, att domstolarna icke har en sådan rätt. Domstolsjuristerna å sin sida omfattar gärna samma ståndpunkt, ty den är ju ägnad att bespara dem svåra avgöranden och att värja domstolsväsendet från att bli insnärjt i politiska tvistefrågor. Men ifall lagstiftaren trots allt någon gång komme att förirra sig till att avvika från den hittills följda linjen och avsiktligen med enkel majoritet skulle stifta en lag, som enligt stadgad praxis borde ha stiftats i grundlagstiftningsordning, kunde detta tänkas åstadkomma en allvarlig grundlagskris, i vilken den i hela folket djupt rotade aktningen för grundlagen måhända skulle kunna föranleda även domstolarna att ompröva sitt ställningstagande till denna fråga.

Då man på detta sätt redan på förhand i lagstiftningsskedet kommer att utreda och avgöra de frågor, som berör grundrättigheternas författningsskydd, har behandlingen av dem — även om problemen till sin kärna är desamma — en avsevärt annan karaktär än i ett flertal andra länder, i vilka de avgöres först i efterhand vid domstolarna. Frågan kommer i det finländska systemet att framstå mera såsom ett principiellt än som ett konkret problem, mera såsom avrundat allmänt än skarpt individualiserat och det kan sägas beröra mera medborgarnas rättsliga ställning i förhållande till lagstiftaren överhuvudtaget än några enskilda individers s. k. subjektiva rättigheter gentemot statsmakten. Såsom sådan torde också detta problem lämpa sig bättre att behandlas på förhand i lagstiftningsskedet än i efterhand vid domstolarna. Men enligt min uppfattning har de paragrafer i en statsförfattning, som berör de medborgerliga fri- och rättigheterna, även i system av annan art, ändock i huvudsak liknande praktisk betydelse som hos oss: de är ägnade att avhålla lagstiftaren från ett godtyckligt eller alltför hårdhänt ingripande i den enskildes och i gruppernas rättsliga ställning. Det finländska systemet har dock den fördelen, att i exceptionella för-

⁶ Likaså förkastades regeringens proposition N:o 8/1931, som syftade till att giva Högsta domstolen rätt att granska lagarnas grundlagsenlighet. Riksdagen ansåg, att Högsta domstolen därigenom skulle komma utanför kretsen av sina egentliga uppgifter och kunde komma att fatta beslut i ärenden, som ankommer på lagstiftningsorganen.

hållanden eller situationer lagstiftaren kan — utan att inskränka på det för normala tider avsedda grundlagsskyddet — vid behov radikalt ingripa i medborgarnas frihetssfär. Ifall en kvalificerad majoritet på fem sjättedelar står att få till åtgärdens stöd, så är lagstiftarens befogenheter egentligen lika stora och själva statsförfattningen i princip lika smidig som t. ex. i England, där frihetsrättigheterna som bekant icke har något särskilt skydd i författningens paragrafer.

Hur fungerar då ett sådant system i praktiken? Är det icke sannolikt, att riksdagens minoritet, för vilken i de brådskande fallen — och sådana är ju de flesta fallen i den nuvarande hetsiga fartens tidsålder — en dryg sjättedel är tillfyllest, är det icke sannolikt, att denna lilla minoritet missbrukar sin ställning och förhindrar att nödvändiga undantag göres i grundrättigheterna? Som ett allmänt omdöme kan sägas, att så icke varit fallet. En förklaring härtill är säkerligen den, att Finlands folk i månet avseende är rätt enhetligt, utan skarpa samhälleliga, konfessionella, språkliga eller rasliga motsättningar. Dessutom har nödvändigheten att göra undantag rätt ofta varit så uppenbart förenlig med allmän fördel, att själva situationen med sin egen tyngd tvingat riksdagen att med den nästan fullständiga enighet som en fem sjättedelars majoritet i praktiken innebär ställa sig bakom undantagslagarna. Jag erinrar ännu om det faktum, som jag omnämnde i början av min framställning, nämligen att 95 % av de över 550 lagar, som stiftats i grundlagstiftningsordning, förklarats brådskande med 5/6 majoritet.

I undantagsfall har man dock kunnat råka ut för komplikationer. Sålunda hade i början av 1930-talet situationen utvecklats så, att kommunisternas verksamhet skulle förbjudas. Den egentliga härtill syftande lagstiftningen kunde genomföras genom att godkännas med enkel majoritet. Förfaringssättet var nämligen sådant, att de stadganden i strafflagen, som berör förberedelse av högförräderi, utsträcktes så långt, att varje slag av verksamhet, som syftade till våldsam omstörtning av statskicket kriminaliserades, varför man — visserligen tvekan — ansåg sig kunna på liknande sätt strama till stadgandena rörande förenings- och tryckfriheten i tillräcklig mån. Men då man samtidigt gjorde dem, som deltagit i kommunistisk verksamhet, icke-valbara och då man för stävande av eventuella oroligheter nödgades stifta skyddslagen för republiken, genom vilken man i undantagsväg skulle ge regeringen befogenhet att begränsa de medborgerliga friheterna, måste stadgandena därom stiftas

i grundlagstiftningsordning. Då man till stöd för dessa lagförslag inte erhöll fem sjättedelars majoritet, blev riksdagen upplöst. I valet krympte vänsterns mandatantal så, att lagarna (nr 336 och 337/18. 11. 1930) med knapp nöd blev godkända i den nya riksdagen med 2/3 majoritet. Efter det andra världskriget, då man igen skulle tillåta kommunisternas verksamhet, vållade däremot åstadkommandet av de behövliga lagändringarna i motsatt riktning inga svårigheter.

Även ur parlamentarismens synpunkt kan det ifrågavarande systemet leda till en egenartad situation, när regeringen till stöd för ett lagförslag, som den anser nödvändigt, icke förmår erhålla den erforderliga majoriteten på 5/6, men regeringen likväl åtnjuter riksdagsmajoritetens förtroende. Redan år 1920 inträffade tvenne sådana fall, vilka då ledde till att regeringen begärde avsked. I vardera fallet återtog regeringen dock sin avskedsansökan och utarbetade i det ena fallet, som berörde livsmedelsreglementeringen, ett nytt, lindrigare lagförslag, vilket kunde antagas med enkel majoritet (nr 155/27. 5. 1920), och i det andra fallet, som berörde speciella förhållanden i rikets gränzon, likaså ett lindrigare förslag, till stöd för vilket man erhöll 5/6 majoritet (nr 301/11. 12. 1920). Även senare har ibland, om ock sällan, inträffat liknande situationer. Sålunda förhindrade närmast kommunisterna sommaren 1957 en sänkning av barnbidragen (regeringens proposition nr 52), vilken ansågs ifråga om de redan förfallna, men på grund av statens kassakris icke erlagda betalningarna innebära retroaktiv lagstiftning, varför den krävde grundlagstiftningsordning. Regeringen stannade dock även då kvar och försökte klara kassakrisen genom andra åtgärder.

Likaså har i samband med fullmaktslagarna, medelst vilka riksdagen, såsom jag tidigare omnämnt, vanligtvis endast för ett år i sänder givit regeringen fullmakt att reglerande ingripa i näringslivets gång eller att på annat sätt begränsa medborgarnas frihet, mången gång uppkommit en spänning mellan en regering, som stött sig på en majoritetskoalition och riksdagen, där minoriteten med utnyttjande av denna sin särställning kunnat genom påtryckningar leda in behandlingen av lagförslaget på snävare fullmakters linje än vad regeringen skulle ha önskat. På detta sätt framtvang riksdagens minoritetsgrupper under de politiskt ömtåliga åren efter kriget en lindring och sedermera även ett totalt upphävande av censuren i snabbare takt än vad regeringen och majoritetsgrupperna bakom den skulle ha velat. På liknande sätt, om också långsammare, gick det ifråga om reglementeringsfullmakterna beträffande näringslivet,

som riksdagen huvudsakligen till följd av oppositionsgruppernas påtryckning strävade att såväl begränsa som precisera närmare än vad regeringen och majoritetsgrupperna skulle ha önskat. Riksdagen förfor till och med en gång i detta syfte på så sätt, att den godkände regleringsfullmaktslagen för endast 3 månader (nr 991/23. 12. 1947), under vilken tid regeringen hade att låta utarbета en ny proposition. Inför hårda fakta har minoriteten likväl i allmänhet varit nödsakad att böja sig, och till ett direkt missbruk av sin ställning torde den knappast kunna anses ha gjort sig skyldig, ifall man icke som sådant bör betrakta kommunisternas ovannämnda förfaringsätt i barnbidragsfrågan sommaren 1957. Åtminstone en gång (1954) torde dock republikens president ha varit nödgad att vädja till högerminoriteten för genomdrivandet av nödvändiga regleringsfullmakter beträffande näringslivet.

En gång har det även inträffat, att det användande av makten att hindra lagstiftning, som detta system ger åt en liten minoritet, har lett till ett förvägranande av fullmakter i en situation, då de, åtminstone när man granskar frågan i senare inträffade händers ljus, skulle ha varit uppenbarligen av behovet påkallade. Hösten 1955 erhöi regeringens proposition (nr 102), innebärande bl. a. en förlängning av fullmakterna för reglering av priser och löner under det följande året, icke den erforderliga majoriteten på 5/6 till följd av oenighet med en del minoritetsgrupper beträffande dessa fullmaktens omfattning. Även ifråga om regeringens nya proposition (nr 148) vid årets slut, gick det på samma sätt. Följden blev en på nytt igångsatt kapplöpning närmast mellan priserna på lantbruksprodukter och lönerna, vilket i mars 1956 resulterade i en av den fackliga organisationen utlyst generalstrejk och en samtidigt påbörjad leveransstrejk ifråga om lantbruksprodukter. Slutresultatet blev en betydande inflationsrush och jämväl att riksdagen fann sig i ett förnyande av regleringsfullmakterna (nr 120/5. 3. 1956).

Dock bör det framhållas, att grundrättighetssystemets speciella natur icke varit orsak till den olyckliga utveckling av penningvärdet, som under efterkrigsåren varit ett av de svåraste problemen i Finlands politiska liv. Orsakerna har stått att söka på andra håll, som det inte är tillfälle att i detta sammanhang ingå på. Trots politiska motsättningar och oaktat landets ömtåliga ställning har ansvarskänslan och respekten för statsförfattningen i riksdagen varit så stor, att man i allmänhet utan större svårigheter förmått uppnå tillräcklig enighet för ett godkännande med 5/6 majoritet av undantagen från

grundrättigheterna. Inför omständigheternas hårda tryck har lagstiftaren funnit sig i att icke bara med majoritet utan med närapå fullständig enhällighet godkänna en till och med så radikal avvikelse från grundrättigheterna som den förut nämnda retroaktiva lagen 1945, i stöd av vilken åtta krigstida ledande personer, bland dem den dåtida statschefen och tvenne statsministrar, dömdes till stränga straff som s. k. krigsansvariga. Detta exempel är samtidigt ägnat att kasta ljus även över den motsättning, som kan uppkomma mellan rättigheter, och även grundrättigheter, som stöder sig på rättsordningen, och å andra sidan de mänskliga rättigheter, som är oberoende av stiftad lag.

Trots denna sin smidighet har Finlands grundrättighetssystem utgjort en betydelsefull, stabiliserande och modererande faktor i det politiska livet. Det råder icke tvekan därom, att t. ex. strävandena att socialisera privata företag, som under efterkrigsåren var högt mode i Finland såväl som i månget annat land, hos oss strandade helt, då de stötte mot den mur, som statsförfattningen och lagstiftningspraxis uppställt till skydd för egendomen. Man ansåg, att ett förverkligande av dem icke skulle ha varit möjlig i annan än grundlagstiftningsordning. I en riksdag med kontinuerligt endast knapp borgerlig majoritet har också fruktan för att den måhända en gång skall uppvisa vänstermajoritet utgjort en av de starkaste psykologiska faktorer, som varit ägnade att inge riksdagen försiktighet isynnerhet beträffande egendomsskyddet. Även om de socialistiska partierna i de sommaren 1958 förrättade valen faktiskt erhöll majoritet i riksdagen, har det likväl åtminstone icke hittills försports några tecken på en förändrad inställning till grundrättigheterna ens ifråga om egendomens grundlagsskydd. Likaså har, för att nämna ett annat exempel, den till 8 % uppgående svenskspråkiga minoriteten erhållit ett betydande skydd däri, att i 14 § RF dess språk tillförsäkrats en med majoritetsspråket likställd ställning och garanterats tillfredsställandet av dess kulturella behov enligt enahanda grunder.

Ett slutligt omdöme om Finlands särpräglade grundrättighetssystem kan självfallet först historien ge, och samtiden har icke möjlighet att se vad framtiden härvidlag bär i sitt sköte. Men den omständigheten, att detta system förmått genomgå en närapå ett halvt sekel lång intensiv utvecklingsperiod på samhällslivets och lagstiftningsens område, i vilken därtill inrymts tvenne krig (1939—40 och 1941—1944) som nationen fört om sin existens, med alla deras

omvälvande efterverkningar, är ett uttrycksfullt belägg för systemets livsduglighet. Till en positiv bedömning bidrar även det, att emot detta system — en så betydelsefull roll som det dock spelat i landets politiska liv — icke rest sig några missnöjets röster, åtminstone icke från något håll, som strävar att bevara det nuvarande stats- och samhällsskicket, och ej heller nämnvärt från annat håll. Hittills har dess ställning och betydelse i det praktiska statliga livet kontinuerligt endast stärkts.

Kritiska synpunkter har visserligen då och då förts fram, jämväl och måhända med den största tyngd just från teoretikers sida. Ovan har redan nämnts det meningsbyte, som man ibland fört såväl de lege lata som de lege ferenda kring problemet, huruvida domstolarna har rätt att granska lagarnas grundlagsenlighet eller i vad mån för dem borde stiftas en sådan rätt. En gång har saken kommit upp på dagordningen även som en praktisk fråga, då regeringen avgav en proposition därom (nr 8/1931), vilken dock i riksdagen icke ens erhöll majoritet, utan direkt förkastades. Propositionens egentliga syfte var dock icke en effektivisering av skyddet för grundrättigheterna, utan inspirerades, vid sidan av utländska exempel, av den dåtida folkrörelse, som strängt kritiserade parlament och partivälde. Senare har detta lagstiftningsinitiativ icke förnyats och därtill har icke heller — tack vare riksdagens försiktighet — yppat sig något behov.

Då sedermera användandet av grundlagstiftningsordning, särskilt under kriget och de efterföljande politiskt och ekonomiskt svåra åren ökades rätt avsevärt, varvid lösningen av problem, som berörde detta system kunde ha en första rangens praktiska betydelse, har detta väckt till liv ett växande intresse för forskningen rörande Finlands särpräglade grundrättighetssystem. I det sammanhanget har man begynt dryfta förbättringsförslag utgående ur systemets egna inre förutsättningar. Några mera detaljerade eller i vidsträcktare kretsar behandlade förslag har man dock icke fått till stånd. Bland en del rättslärda har man dryftat, och även i offentligheten har den tanken framförts, att man borde åstadkomma ett särskilt grundlagsråd, som, sammansatt av sakkunniga och knutet till grundlagsutskottet, skulle till detta avgiva utlåtanden om frågor, som beröra lagstiftningsordningen. Förverkligandet av denna tanke skulle egentligen endast innebära en rationalisering och institutionalisering av den praxis, som redan en längre tid varit stadgad vid behandlingen av dessa ärenden i utskottet.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

Frankrikes nya författning. Ett skede i Frankrikes historia avbröts dramatiskt då en grupp i Alger, som fruktade att regeringen Pflimlin skulle göra stora eftergifter till förmån för de upproriska algerierna, den 13 maj 1958 bröt förbindelserna med Paris och upprättade en lokal regim. Sedan kuppmännen även hade gjort sig till herrar på Corsica uppkom i Frankrike en utpräglad pessimism rörande möjligheterna att med existerande institutioner och disponibla män komma till rätta med upplösningstendenserna. General Charles de Gaulle, som kuppmännen i Alger hade hyllat som sin man men som å sin sida inte hade uppträtt till stöd för deras förehavanden, ansågs vara situationens man. De Gaulle hade visserligen skarpt kritiserat vissa sidor av 1946 års författning men aldrig vänt sig mot det demokratiska styrelsesättet som sådant. Fram emot slutet av maj fick de Gaulle presidentens uppdrag att bilda regering men han ställde då som villkor speciella fullmakter, inklusive befogenheten att utarbeta en ny författning, som därefter skulle föreläggas folket genom referendum (alltså en annan ordning för verkställande av författningsändring än den som 1946 års författning stadgade). Sedan alla i parlamentet företrädde partier hade lovat stödja den nya regeringen och de största partiernas ledare (Mollet, Pflimlin och Pinay) förklarat sig villiga att inträda i denna, övertog de Gaulle regeringsansvaret (1 juni). Parlamentet hemförlovade sig kort därpå för att inte mer komma samman. Den fjärde franska republiken hade upphört att existera — inte som följd av mord, har det sagts, utan genom självmord — och efterträts av den femte.

Den fjärde franska republiken hann således inte ens fylla fjorton år. Detta tidsförlopp är jämförligt med de som täcktes av det första napoleoniska enväldet, restaurationen, julimonarkin och det andra kejsardömet men verkar anmärkningsvärt kort ställt vid sidan av tredje republikens sjuttio år (1870—1940). Frågan varför den tredje republiken kom att nå en så mycket högre ålder än någon annan fransk regim efter 1789 har ställts och besvarats med hänvisning till att 1875 års författning var i hög grad tänjbar: dess text var kortare än Frankrikes övriga författningar, gav därför stor marginal åt nya sedvänjor och kunde på så sätt bilda bas för ett styrelsesystem som från 1875 till 1939 undergick en genomgripande förändring.¹ Vilka än orsakerna är till att den tredje republiken blev så långlivad, synes det lätt att förklara varför den fjärde blev så kortvarig. Självfallet får vi inte uppfatta 1958 års händelser som förutbestämda; men tydligt är att den författning som antogs genom folkomröstningen i oktober 1946 betraktades

¹ The Round Table, London, 1958, s. 18.

med likgiltighet eller öppen fientlighet av en mycket stor del av det franska folket.² 1875 års författning och särskilt det politiska system den bar upp utsattes oavbrutet för kritik; missnöjet riktades delvis mot de täta regeringsskiftena och utmynnade i krav på en stabilare, i verklig mening ledande regering. Vid utarbetandet av 1946 års författning beaktades dessa krav endast i måttlig omfattning. Att förebygga brådstörtade regeringskriser var uppenbart syftet med de stadganden som strikt reglerade formerna för misstroendevotas framläggande.³ Regeringens möjligheter att bemöta ett av nationalförsamlingen antaget misstroendevotum med ett upplösningsdekret var å andra sidan starkt beskurna, ända tills det som följde av 1954 års partiella författningsrevision blev lättare för regeringen att upplösa nationalförsamlingen, än det tidigare hade varit.⁴ De nya bestämmelserna om upplösningsrätten begagnades av konseljpresident Edgar Faure i december 1955, varpå ett nyval ägde rum under fullkomligt lugn. Men någon väsentlig förändring hade därmed inte inträtt. Den fjärde republiken blev i flera avseenden mycket lik den tredje — helt naturligt, med hänsyn till de båda författningarnas nära släktskap. Det var särskilt påfallande att regeringarnas brist på stabilitet var ungefär lika stor i den fjärde republiken som i den tredje.⁵

Den historiskt sett viktigaste kritikern av 1946 års författning var general de Gaulle. Denne hade långt före den nya författningens antagande tillägnat sig en mycket bestämd uppfattning om de centrala författningsfrågorna. Då den s. k. rådgivande församlingen mot slutet av 1943 inledde sina debatter i Alger, ställde sig de Gaulle skarpt kritisk till den inom församlingen förhärskande åskådningen, vilken syntes gå ut på att efter kriget »ett slags konvent» skulle samla all makt i sin sal. »Enligt min uppfattning», skriver generalen, »krävde landets framtida återupprättande tvärtom en ansvarig och handlingskraftig styrelse. Det var enligt min mening nödvändigt att makten delades, så att regeringen, parlamentet och rättsväsendet blev funktionsdugliga och åtskilda från varandra. Det var också nödvändigt att statschefen genom det sätt varpå han valdes, genom sina egenskaper och genom sina befogenheter blev i stånd att fylla en nationell skiljedomares uppgift. Det var nödvändigt att folket blev i tillfälle att direkt, genom folkomröstning, medverka i beslut som hade avgörande betydelse för dess framtid. Jag kände mig illa till mods när jag observerade sinnesbeskaffenheten hos dem som inom kort skulle ha makten i staten; de syntes böjda att bygga upp en regim som var bättre ägnad för politikernas spel än för landets gagn». Det var fara värt att en under dessa auspicer grundad ny republik skulle bli ännu svagare än den som hade gått under 1940.⁶

Den här i översättning återgivna skildringen av de Gaulles konstitutionella uppfattning under kriget är av färskt datum men återger helt säkert en syn

² Röstsiffrorna ges i StvT 1947, s. 60 (i översikt om 1946 års författnings tillkomst av Åke Thulstrup).

³ a. a., s. 58.

⁴ Den ifrågavarande liksom de övriga samtidigt genomförda grundlagsändringarnas texter finns i *L'Année Politique*, 1954, s. 527—31.

⁵ *Revue Française de Science Politique*, 1955, s. 5 f. (uppsats av Raymond Aron) och André Siegfried, »De la IIIe à la IVe république», s. 212 f.

⁶ Charles de Gaulle, »Mémoires de guerre», II (Paris 1956), s. 156 f.

som under flera årtionden inte har förändrats nämnvärt. De tankar som de Gaulle utlade i sina tal i Bayeux och Bordeaux den 16 juni 1946 och den 15 maj 1947 kan sägas ha gällt tillämpningen av de grundläggande idéer som ovan refererades. I Bayeux yrkade sålunda generalen, att republikens president inte skulle väljas enbart av nationalförsamlingen (såsom stadgades i det kort förut förkastade grundlagsförslaget) utan av ett större elektorat.⁷ I Bordeaux-talet sysslade de Gaulle företrädesvis med frågor sammanhängande med den i 1946 års författning proklamerade Franska unionen. Han såg i författningens bestämmelser om denna en assimilations-tendens, som han ogillade, och förordade i stället det brittiska systemet, modifierat i federal riktning. De federala organen, som borde ha sin toppunkt i republikens president i hans egenskap av Franska unionens överhuvud och det av honom tillsatta högsta unionsrådet, skulle endast utöva en allmän övervakning och koordinering, siktande till att påskynda de olika territoriernas utveckling till stater. Målet var att omvandla det forna kolonialväldet till en federation av likaberättigade stater under Frankrikes ledning.⁸

Sedan de Gaulle i juni 1958 hade blivit regeringschef kunde han omsider förverkliga sina författningsidéer. I samråd med ministrarna utarbetade han ett förslag till ny författning, och den 30 juli överlämnade han detta till en rådgivande kommitté, bestående huvudsakligen av parlamentariker. Kommittén föreslog i många fall nya formuleringar, och dess förslag godtogs i stor utsträckning av regeringen. Den folkomröstning, som enligt regeringschefens utfästelse skulle få avgöra författningsförslaget öde, ägde rum den 28 sept. 1958, såväl i Frankrike som i alla övriga områden som hade ingått i »Franska Unionen». Författningsförslaget innehöll nämligen grundlinjer till en omdaning av unionen till en »Gemenskap» (*Communauté*) och stadgade därför att alla i unionen ingående områden skulle medverka i författningsreferendum. I Frankrike, Algeriet och de »departement bortom haven» som utgör en del av franska republiken (Franska Guyana, Guadeloupe, Martinique och Réunion) fördelade sig rösterna så att 85 % röstade för den nya författningen och endast 15 % mot denna. Även i Franska Unionens övriga delar, de s. k. *territoires d'Outre-Mer* (»områdena bortom haven»), var utslaget starkt övervägande positivt för den nya författningen och därmed för den Gemenskap som denna avsåg att upprätta. Franska Guinea i Västafrika röstade dock nej och kom därmed att stanna utanför Gemenskapen. Övriga områden röstade för den nya författningen med 93,5 % av de avgivna rösterna.

1958 års författning inleds liksom 1946 års av *en rättighetsförklaring*, innesluten dels i en preambel, dels i författningstextens avd. I. Bägge rättighetsförklaringarna börjar med att sanktionera de i 1789 års förklaring hävdade principerna och fastställer därefter, delvis med upprepande av 1789 års rättighetsförklarings ord, att Frankrike är en odelbar demokratisk och social republik utan officiell bekännelse, att suveräniteten tillhör folket, som

⁷ StvT 1951, s. 283 (uppsats om gaullismen av Lennart Grenholm).

⁸ a. a., s. 287—89.

utövar den genom sina valda representanter, att rösträtten är ograderad, allmän (omfattande enl. vad som uttryckligen sägs även kvinnorna) och skall utövas under respekterande av valhemligheten. En nyhet i 1958 års rättighetsförklaring är fastställandet av folkomröstningen som ett »utövande av suveräniteten» jämntällt med val av folkrepresentanter och alltså inte, som i den äldre författningen, begränsat till grundlagsfrågor. En annan intressant nyhet i den nya rättighetsförklaringen är denna bestämmelse: »Partierna och de politiska grupperingarna medverkar till att ge opinionen uttryck. De skall i frihet få konstituera sig och utöva sin verksamhet men måste respektera folksuveränitetens och demokratiens principer.» Formuleringen — som delvis återgår på ett initiativ inom den rådgivande kommittén⁹ — ger ju de demokratiska partierna grundlagsskydd och ger samtidigt möjlighet för illegalisering av grupperingar som lutar åt diktaturen. De inledande artiklarna ger slutligen i 1958 års författning bestämmelser om kolonialväldets utformning enligt demokratiska principer till någonting som kallas la Communauté (Gemenskapen).

Under det att 1946 års författning behandlade parlamentet före republikens president och först i avd. V nådde denne, kastar 1958 års författning om ordningsföljden och tar *republikens president* först. Den avgörande principiella skillnaden mellan de båda författningarna ligger i själva verket i de mycket större befogenheter som numera tillkommer denne befattningshavare. Dessa större befogenheter har ansetts kräva ett helt nytt slag av presidentval. Enligt den nya författningen skall republikens president inte som tidigare utses av parlamentets båda kammare allena utan av ett mycket större valkollegium, som förutom de nämnda två korporationerna omfattar samtliga departementsråd (*conseils généraux*), de övriga till Gemenskapen hörande ländernas representativa församlingar och ett mycket stort antal representanter (i första hand *les maires*) för kommuner i Frankrike och för smärre förvaltningsenheter i övriga länder. Detaljbestämmelser om valet ges i en s. k. *loi organique*, dvs. ungefär vad vi i Sverige kallar konstitutionell stadga. Det mycket stora antal lagar av denna typ som den nya författningen förutsätter och som också i sinom tid har utfärdats är inom parentes sagt ett för det nya franska statsskicket kännetecknande drag. Presidenten väljs för sju år och kan omväljas flera gånger, den nya författningen stadgar inte någon begränsning i detta hänseende (under det att 1946 års bestämde att presidenten kan omväljas blott en gång). Republikens president blir styrelsens faktiske ledare inte bara i Frankrike utan även i Gemenskapen. Hans uppgifter som den senares överhuvud berörs längre fram i denna uppsats.

Under det att 1946 års författning gav republikens president en nästan enbart dekorativ roll och stadgade att alla hans »handlingar» måste kontraheras av konseljpresidenten och ytterligare en minister, har situationen nu helt kastats om. Enligt den nya författningen (liksom enl. 1946 års) ut-

⁹ Regeringens första författningsförslag, rådgivande kommitténs ändringsförslag samt den definitiva författningstexten har publicerats parallellt i Marcel Prelot, »Pour comprendre la nouvelle constitution», Paris 1958. Om partierna på s. 70.

ser republikens president konseljpresidenten — som nu, betecknande nog, inte kallas så utan benämns »försteminister» (le Premier Ministre). På dennes förslag utser presidenten därefter regeringens övriga medlemmar. Den nya republikens president är liksom fjärde republikens ordförande i ministerrådet, vars beslut skall undertecknas av honom och kontrasigneras av försteministern. Femte republikens president har också liksom föregångaren ett slags suspensivt veto: han kan inom två veckor efter överlämnandet av ett av parlamentet fattat beslut begära ny överläggning om detta, och denna begäran måste då villfaras. Det tillkommer presidenten att på viktiga områden fatta beslut utan försteministerns genom kontrasignation betygade medverkan. Kontrasignation skall sålunda icke ske, då presidenten utnämner försteminister. Utan kontrasignation men på »regeringens» eller parlamentets förslag kan presidenten vidare låta verkställa folkomröstning över lagförslag som innebär ett godkännande av överenskommelser inom Gemenskapen eller ett bemyndigande att ratificera fördrag som utan att stå i strid mot författningen är ägnade att påverka de institutioner som i kraft därav har upprättats. Det är likaledes utan kontrasignation — men väl efter »rådplägning» med försteministern och de båda kamrarnas talmän — som presidenten upplöser nationalförsamlingen; ett år måste förflyta mellan varje upplösning. Kontrasignerade blir heller inte de budskap som presidenten kan rikta till parlamentets båda kammare och som »inte skall föranleda debatt». Utan kontrasignation utnämner vidare presidenten tre av det s. k. författningsrådets nio medlemmar, varom mera nedan. Slutligen utövar presidenten utan kontrasignation även de extraordinära befogenheter som enligt art. 16 tillkommer honom i vissa lägen. I denna artikel stadgas:

»När republikens institutioner, folkets oberoende och landets säkerhet eller förverkligandet av internationella åtaganden utsätts för ett allvarligt och omedelbart hot och statsorganens normala fungerande har avbrutits, skall republikens president vidta de åtgärder som omständigheterna kräver, sedan han först i officiell form har rådpläгат med försteministern, de båda kamrarnas talmän och författningsrådet».

När presidenten axlar dessa extraordinära befogenheter skall han genom ett budskap underrätta folket, och parlamentet skall omedelbart samlas till irtima möte. Detta kan vara lika länge som undantagstillståndet; i varje fall får presidenten, medan han utövar sina extraordinära befogenheter, inte upplösa parlamentet eller ens avbryta dess session (det senare framgår av ett stadgande i art. 30). Art. 16 synes därför inte böra klassificeras som »diktaturparagraf».

Presidentens stora befogenheter får sin motivering i den artikel (nr 5) där hans ställning i statslivet på verkligt pompöst sätt anges:

»Republikens president vakar över att författningen följs. Genom att uppträda som skiljedomare tryggar han statsorganens reguljära arbete liksom statens kontinuitet. Han garanterar det nationella oberoendet och landets integritet liksom vidmakthållandet av de avtal som har träffats inom Gemenskapen och med främmande makter».

Nästa avdelning av författningen (III) handlar om le Gouvernement. Då där endast *ministrarnas befogenheter* berörs, verkar det besynnerligt

att dessa har fått en kollektivbeteckning, »regeringen» alltså, som ställs i viss motsättning till republikens president. Det är så mycket egendomligare som 1946 års författning benämnde ministrarna som kollektiv *le Conseil des Ministres*. Den nya författningen gör ju presidenten till en synnerligen viktig faktor inom *le Gouvernement*, och termen *Ministre* synes därmed på franska ha återfått sin ursprungliga latinska betydelse, som ju var »tjänare», medhjälpare. I avdelningen om »regeringen» sägs att denna bestämmer och leder landets politik, att den är ansvarig inför parlamentet men att dess medlemmar inte får vara medlemmar av detta. Denna senare bestämmelse är en av de för den nya författningen mest kännetecknande. Ny är även bestämmelsen att ministerämbetet är oförenligt med »utövande av styrelseuppdrag inom landsomfattande yrkesorganisationer, beklädandet av annan offentlig tjänst samt fullföljandet av privat yrkesverksamhet». Försteministern *dirige l'action du Gouvernement*, heter det med ett svåröversatt uttryck. Hans befogenheter blir uppenbart mycket mindre än konseljpresidentens enligt 1946 års författning. Mot den senares rätt att med ministers kontrasingnation utse en mycket stor del av de civila och militära statstjänsternas innehavare kontrasterar den nya författningens bestämmelse att det är presidenten som (med försteministerns kontrasingnation) i princip verkställer alla sådana utnämningar.

Nationalrepresentationen, *le Parlement*, behandlas i avd. IV. Den sönderfaller i nationalförsamlingen, vars medlemmar väljs direkt, och senaten, vars ledamöter tillsätts med indirekt val. Senatens sammansättning endast antyds med angivande av att »republikens olika territoriella enheter» skall bli representerade där. I nära anslutning till föregående författning ges därefter de garantier för parlamentsledamöternas okränkbarhet, som har varit traditionella i fransk konstitutionalism ända sen den första nationalförsamlingen i samband med eden i bollhuset 1789 fattade sitt bekanta beslut härom. En nyhet i den nya författningen är bestämmelsen att parlamentets verksamhet skall begränsas till två sessioner årligen som tillsammans inte får räcka längre än 5 1/2 månad. Parlamentet kan dock samlas till urtima möten, om försteministern eller nationalförsamlingens majoritet så önskar (i senare fallet högst 12 dagar); men då skall en fixerad dagordning föreläggas mötet, och detta skall upplösas sedan alla frågor på dagordningen har slutbehandlats. »Regeringens medlemmar» har rätt att tala i bägge kamrarna, vilkas sessioner skall vara offentliga, såvida inte försteministern eller en tiondel av medlemmarna kräver hemlig session.

Bestämmelserna om valbarhet, valsättet och valperiodernas längd har givits i flera *lois organiques*, särskilt de som utfärdades den 24 okt., den 7 och 15 nov. 1958 samt den 13 mars 1959. Valbarhet till nationalförsamlingen (för kvinnor liksom för män) inträder vid 23 års ålder, till senaten vid 35. Vidare finns värnpliktsstreck. Naturaliserade utlänningar blir valbara först tio år efter naturalisationen. Personer i offentlig tjänst som särskilt anges i en lång förteckning är inte valbara i den valkrets där de fullgör sin tjänst eller i de valkretsar som tillsammans bildar deras verksamhetssfär. Tillträdet till parlamentets båda kamrar spärras vidare för alla dem som leder ekonomiska företag vilka åtnjuter statsunderstöd eller subventioner av icke allmänt slag. Egenartad är bestämmelsen att *le Con-*

seil d'État («statsrådet») före varje valkampanj skall bestämma hur mycket propagandamaterial, hur stora plakater etc. kandidaterna får använda under valkampanjen liksom att staten efter valet bestrider de papperskostnader, portoavgifter etc. som de har ådragit sig, förutsatt att de har hållit sig till föreskrifterna och dessutom fått minst en tjugondel av de avgivna rösterna. De som söker vinna mandat i nationalförsamlingen skall hos myndigheterna deponera en kautionssumma på 100.000 francs, vilken efter valet återställs till de kandidater som under någon av valomgångarna har fått minst en tjugondel av rösterna. Vid senatsval är kautionssumman något lägre.

Nationalförsamlingen skall ha 546 medlemmar, valda för fem år. Av dessa tillsätter det europeiska Frankrike 465, Algeriet jämte de två Sahara-departementen 71 och departementen bortom haven 10 (Martinique 3, Guadeloupe 3, Réunion 3 och Franska Guyana 1). Valsättet är vad fransmännen kallar *le scrutin uninominal majoritaire à deux tours*, dvs. enmansvalkretsar med majoritetsval och eventuellt omval. Omval skall ske, om vid den första valomgången ingen av kandidaterna har vunnit absolut majoritet; vid omvalet, som skall äga rum på söndagen närmast efter den söndag då första valomgången har gått av stapeln, blir den vald som har fått det största antalet röster; relativ majoritet är alltså då tillräcklig. Detta är som bekant det valsätt som tillämpades i tredje republiken; den enda skillnaden är att valet nu i varje valkrets egentligen gäller två personer — kandidaten och hans suppleant. För Algeriet gäller särskilda bestämmelser. I varje valkrets utses där med majoritetsval utan omval flera deputerade (2 till 5), varav ett för varje valkrets bestämt antal skall vara »franska mohammedaner», respektive fransmän av europeisk härkomst (*Français de souche*). De senare blir knappt en tredjedel av Algeriets samtliga deputerade (21 av totalt 67).

Om senaten stadgas att den får 301 medlemmar indirekt valda för nio år på så sätt att en tredjedel nyväljs vart tredje år. De territoriella enheter som senaten enligt författningen skall representera är departementen, och valkollegierna består av departementalråden, de personer som respektive departement har valt in i nationalförsamlingen samt delegater från municipalråden. I de departement som väljer högst fyra senatorer utses dessa med majoritetsval i två omgångar som vid val av deputeraderna i nationalförsamlingen (alltså krav på absolut majoritet vid första valomgången, medan relativ majoritet räcker vid den andra). I de departement där fem senatorer eller än flera utses tillämpas proportionellt valsätt.

Efter denna översikt över vad som stadgas om valbarhet etc. i olika *lois organiques* återvänder vi nu till själva författningen för att konstatera vad som i avd. V sägs om »förhållandet mellan parlamentet och regeringen». För det första stadgas att »lagarna stiftas av parlamentet». 1946 års författning innehöll en till innebörden överensstämmande bestämmelse. Bägge författningarna sanktionerar således det formella lagbegreppet: normer som regeringen i kraft av sin förordningsrätt fastställer förklaras indirekt icke vara lagar. Denna förordningsrätt fixerades inte närmare i 1946 års författning, som blott stadgade: »Konseljpresidenten tryggar lagarnas verkställande.» Den nya författningen däremot räknar upp de områden över vilka

lagstiftningen skall ingripa reglerande och stadgar att regeringen (i vissa fall presidenten ensam, utan kontrasignation) skall utfärda de behövliga normerna på alla övriga områden. Listan över de områden över vilka parlamentet äger lagstifta omfattar förvärv och förlust av medborgarskap, straffrätten, skatteväsendet, myntet, nationalisering, försvaret, undervisningen, den sociala omvårdnaden m. m. Då regeringen dels har att utfärda verkställighetsföreskrifter i anslutning till parlamentets lagbeslut (som endast skall omfatta *les règles* eller, som det på ett annat ställe heter, *les principes fondamentaux*), dels äger att utfärda behövliga normer på alla de områden som inte i författningen uttryckligen hänförs till parlamentets område, dels slutligen (enl. artikel 38) kan av parlamentet utverka rätten att under begränsad tid vidta mått och steg »som normalt tillhör lagens domän», blir dess förordningsrätt mycket omfattande.

»Initiativ i lagfrågor har såväl försteministern som parlamentsledamöterna», heter det. Lagförslag diskuteras i ministerrådet, sedan *le Conseil d'État* har yttrat sig om dem, och föreläggs därefter den ena eller den andra av de två kamrarna; förslag i finansfrågor (som ju i Frankrike av gammalt tillhör lagstiftningen) skall dock först föreläggas nationalförsamlingen. »Av parlamentsledamöter framställda förslag eller ändringsförslag som, om de antogs, skulle medföra antingen en minskning av statens inkomster eller tillkomsten av en ny utgiftspost eller en stegring av en gammal, är icke giltiga». Alla lagförslag behandlas successivt av de båda kamrarna. Om kamrarna ännu efter två läsningar vidhåller skilda ståndpunkter till ett visst förslag, som har väckts antingen av regeringen eller någon parlamentsledamot, eller om regeringen, innan förslaget har lästs för andra gången i någon kammare, förklarar saken brådskande, kan försteministern förordna att ett av bägge kamrarna till lika delar sammansatt utskott skall utarbeta ett förslag till lösning av de tvistepunkter som har aktualiserats. Om utskottet inte förmår samla sig kring något förslag eller det förslag som utskottet lägger fram inte accepteras av bägge kamrarna, »kan regeringen hemställa att nationalförsamlingen fattar definitivt beslut», dvs. accepterar utskottsförslaget eller återtar sitt tidigare förslag. En *loi organique* kan antas med denna procedur, endast under förutsättning att majoriteten av nationalförsamlingens medlemmar ger sitt bifall.

Särskilda bestämmelser gäller om *finanslagars* antagande. »Om nationalförsamlingen inte inom fyrtio dagar efter framläggandet av ett regeringsförslag har fattat beslut i samband med en första läsning, framlägger regeringen ärendet för senaten, som därpå fattar definitivt beslut inom loppet av två veckor». Därefter tillsätts ett utskott av ovan angivet slag med uppgift att åstadkomma sammanjämkning. »Om parlamentet ännu efter 70 dagar inte har fattat något beslut, kan förslagets olika bestämmelser sättas i kraft genom förordning».

Vi kommer nu slutligen till bestämmelserna om *ministrarnas parlamentariska ansvarighet*. Det sägs att försteministern inför nationalförsamlingen tar på sig ansvaret för regeringen genom att läsa upp dess program eller en deklaration av allmänt politiskt innehåll. Nationalförsamlingen kan utkräva ansvar av regeringen genom att anta ett misstroendevotum. Ett förslag därom blir dock giltigt, endast om det har undertecknats av minst en tion-

del av nationalförsamlingens medlemmar, och denna kan skrida till omröstning, först sedan 48 timmar har gått efter att förslaget lades fram. Ett misstroendevotum skall anses antaget, endast om minst hälften av församlingens medlemmar har röstat för det. När ett förslag om misstroendevotum har förkastats, kan signatärerna i princip inte väcka något nytt förslag av samma innebörd under innevarande session. Detta kan emellertid ske, om försteministern inför nationalförsamlingen gör antagandet av ett visst förslag till förtroendefråga. Förslaget skall då anses accepterat, såvida inte inom de närmast följande 24 timmarna ett förslag om misstroendevotum läggs fram och därefter antas enligt här ovan givna bestämmelser. »När nationalförsamlingen har antagit ett förslag om misstroendevotum eller uttalat sitt ogillande av regeringens program eller av den allmänna förklaring som den har lagt fram skall försteministern förelägga republikens president regeringens hemställan om demission».

Bestämmelserna om misstroendevota har likheter med motsvarande stadganden i 1946 års författning. Nya är dock bestämmelserna att ett förslag om misstroendevotum skall vara undertecknat av ett visst antal personer och att det inte får läggas fram på nytt under samma session.

I avd. VI ges bestämmelser om *internationella fördrags tillkomst* som på karakteristiskt sätt avviker från motsvarande bestämmelser i 1946 års författning. Där stadgades att republikens president skulle »hållas underrättad om» förhandlingar som gällde ingående av nya internationella fördrag och att han skulle underteckna och ratificera dem (det senare givetvis endast i de fall då detta erfordrades). Den nya republikens president däremot »avhandlar» (*négoce*) själv alla fördrag som kräver ratificering och undertecknar och ratificerar dem därefter; förhandlingar om fördrag som inte fordrar ratificering »hålls han underrättad om». I överensstämmelse med en bestämmelse i 1946 års författning stadgas, att internationella fördrag rörande en rad väsentliga frågor (som uppräknas i författningen) kan ratificeras endast i kraft av lag. »Inget område kan avträdas, utbytas eller förstoras, utan att den berörda befolkningen har givit sitt godkännande därtill». Slutligen en egendomlig och helt ny bestämmelse:

»Om författningsrådet på anmodan av presidenten, försteministern eller någon av kamrarnas talmän gör gällande att ett internationellt fördrag innehåller en bestämmelse som strider mot författningen, måste författningen ändras innan ratificering får ske».

I avd. VII avhandlas *författningsrådet, le Conseil constitutionnel*. Dess befogenheter liknar dem som tillkom fjärde republikens *Comité constitutionnel*, men den nya institutionen rekryteras på ett helt annat sätt än föregångaren. Rådet skall bestå av nio valda medlemmar med nioåriga mandat, som inte kan förnyas. En tredjedel av medlemmarna nyväljs vart tredje år. Tre utses av presidenten (utan kontrasignation), tre av nationalförsamlingens talman och tre av senatens. Medlemmar av rådet på livstid blir alla förutvarande presidenter. Vid *paria vota* avgör rådets ordförande, vilken utses av den fungerande presidenten (utan kontrasignation). Medlemskap av författningsrådet är oförenligt med medlemskap av regeringen eller av parlamentet.

Författningsrådet skall se till att presidentval och folkomröstningar för-

siggår i enlighet med gällande bestämmelser samt avgöra klagomål rörande val av parlamentsledamöter. Rådet skall vidare uttala sig om lois organiques och parlamentariska arbetsordningar, innan dessa promulgeras, respektive försätts i kraft. De stadganden som författningsrådet har förklarat inkonstitutionella får inte promulgeras eller försättas i kraft. Alla administrativa och judiciella myndigheter måste godta sådana utslag.

I avd. VIII ges bestämmelser om det s. k. *judiciella rådet* (le Conseil supérieur de la magistrature) som nära ansluter sig till motsvarande stadganden i 1946 års författning. Liksom i den äldre författningen blir presidenten ordförande i rådet och justitieministern vice ordförande. Rådets medlemmar i övrigt har emellertid reducerats från 12 till 9, och de skall inte som enligt den äldre författningen utses av nationalförsamlingen och domstolarna utan av presidenten. Det judiciella rådets uppgift är att föreslå kandidater till högsta domstolen (la Cour de Cassation) och till ordförandeposterna i appellationsdomstolarna (les Cours d'appel), att uttala sig om förslag till utnämningar av andra domare, att avge utlåtande i frågor om nåd samt att vara domarekårens högsta disciplinära myndighet.

En *riksrätt* (Haute Cour de Justice) skall enligt avd. IX upprättas. Dess medlemmar tillsätts av nationalförsamlingen och senaten till lika delar bland dessa församlingars medlemmar. Riksrättens uppgift är att rannsaka och döma presidenten, om de båda parlamentariska församlingarna besluter åtala honom för högförräderi; sådana beslut måste fattas i identisk form av bägge kamrarna med omröstningar, vid vilka över hälften av medlemmarna avger ja-röster. Regeringens medlemmar kan enligt samma bestämmelser ställas till ansvar inför riksrätten »för handlingar som de under utövandet av sina ämbeten har begått och som vid den tidpunkten rubricerades som brott eller lagöverträdelser». I händelse en komplott mot statens säkerhet uppdagas skall även de skyldiga ministrarnas medarbetare dras inför riksrätten. Riksrätten skall utmäta straff för sådana brott enligt vad som därom stadgas i de lagar som gällde vid den tidpunkt då brotten begicks.

Avd. X innehåller bestämmelser om ett *ekonomiskt och socialt råd* (Conseil économique et social) i nära anslutning till den institution med liknande namn som fanns i fjärde republiken. Det ekonomiska och sociala rådet skall liksom sin föregångare avge utlåtanden om förslag till lagar och förordningar som regeringen eller parlamentet förelägger det.

I avd. XI och XII ges bestämmelser om *Gemenskapen*. I art. 72 sägs att republiken territoriellt skall vara indelad i kommuner, departement och »områden bortom haven». Dessa senares förvaltning karakteriseras i författningen endast i allmänna ordalag, men det är likväl uppenbart att vi här står inför en efter de nya förhållandena anpassad kolonialförvaltning — en term som givetvis strikt har undvikits i texten. Områdena bortom haven kan inom sex månader efter författningens ikraftträdande genom beslut av representativa församlingar avgöra, om de skall förbli »områden bortom haven» (koloniområden), förvandlas till »departement bortom haven» (och sålunda bli integrerande delar av den franska republiken) eller upphöjas till »medlemsstater inom Gemenskapen» (dvs. bli fullt själv-

styrande men likväl bundna av vad 1958 års författning stadgar om Gemenskapen).

Gemenskapens grundprinciper är att de stater som tillsammans bildar denna »styr sig själva i demokratisk ordning och i frihet sköter sina egna angelägenheter». Ett för hela Gemenskapen giltigt medborgarskap finns, som skapar full likhet i rättigheter oberoende av medborgarnas ursprung, ras och religion. Däremot sägs inte att Gemenskapens medlemsstater blir fullt likställda, och det ligger i sakens natur att så inte kan bli förhållandet: Frankrike kommer av lättförståeliga skäl att ta ledningen inom denna federation. Detta så mycket mer som författningen uttryckligen förlägger särdeles många frågor utanför medlemsstaternas kompetens. Utrikespolitiken, försvaret, myntväsendet, vissa sidor av den ekonomiska politiken, allt som gäller strategiska råvaror, skötseln av rättsväsendet, den högre undervisningen, kommunikationerna inom Gemenskapen och med utlandet — alla dessa grupper av ärenden skall avgöras av Gemenskapens speciella organ.

Den viktigaste funktionen i Gemenskapens styrelse utförs av dess president, vilken är identisk med franska republikens motsvarande befattningshavare. »Republikens president leder och representerar Gemenskapen» (art. 80). I egenskap av dennas överhuvud leder han förhandlingarna i Gemenskapens högsta myndighet, exekutivrådet, vilket liksom presidenten själv residerar i Paris. Exekutivrådet är sammansatt av den franske försteministern, motsvarande befattningshavare inom de andra medlemsstaterna samt de ministrar inom dessa stater som har att handlägga Gemenskaps-frågor. En *loi organique* fixerar närmare exekutivrådets uppgifter. Rådet förklaras där vara »de i Gemenskapen ingående medlemsstaternas högsta samarbetsorgan på styrelse- och förvaltningsplanet». Under rådets kompetens faller framförallt de ärenden som strax här ovan sades ligga utanför medlemsstaternas sfär (utrikespolitiken, försvaret etc.). Exekutivrådet skall överlägga om de kostnader som upprättandet av nya Gemenskaps-organ kommer att kräva samt om hur kostnaderna skall fördelas mellan medlemsstaterna.

Gemenskapens näst högsta samarbetsorgan är Gemenskapens senat (*le Sénat de la Communauté*), residerande även den i Paris (*Palais du Luxembourg*). Gemenskapens senat får högst 300 medlemmar, valda för högst 5 år av de olika medlemsstaternas lagstiftande församlingar. Två sessioner hålls årligen varav ingen får räcka längre än en månad. Gemenskapens senat rådgör med Gemenskapens president om de förslag rörande finansiella och ekonomiska frågor av gemensamt intresse som föreligger. På uppmaning av Gemenskapens president skall senaten vidare granska alla fördrag som berör Gemenskapen jämte övriga viktigare internationella avtal. Senaten skall uttala sig, innan Gemenskapens president får avge krigsförklaring. Gemenskapens president kan vidare rådföra sig med senaten i alla frågor av gemensamt intresse, särskilt sådana som berör Gemenskapens ekonomiska, sociala och kulturella utveckling. Senaten kan föreslå Gemenskapens medlemsstater att vidta åtgärder ägnade att skapa större enhetlighet mellan deras lagar. Gemenskapens president vidarebefordrar omedelbart sådana förslag till vederbörande myndigheter.

Gemenskapen skall vidare ha en domstol med uppgift att slita tvister som uppkommer mellan medlemsstaterna rörande tolkningen och tillämpningen av bestämmelser av intresse för Gemenskapen som förekommer i författningen, i lois organiques eller i avtal mellan medlemsstaterna. Gemenskapens domstol består av sju domare som för sex år utses av Gemenskapens president. Endast personer med höga juridiska meriter kan utses till domare. Dessas ämbetsutövning är oförenlig med annan offentlig tjänst eller med privat yrkesutövning. Hänvändelse till domstolen kan verkställas antingen av Gemenskapens president eller av någon av medlemsstaterna. De utslag som domstolen fäller (efter offentliga möten med parterna och hemliga överläggningar) skall verkställas var det vara må på Gemenskapens område och kan överklagas endast om det kan visas att ett formellt fel har begåtts eller en tredje part protesterar mot utslaget. — Själva författningen nämner Gemenskapens domstol endast i korthet, och det mesta av vad som här har anförts har hämtats ur en loi organique av den 19 dec. 1958.

Gemenskapens medlemsstater kan få sin status inom Gemenskapen förändrad och kan även träda ut ur Gemenskapen, sedan yrkande härom har framställts av franska republiken eller genom en av folkomröstning bekräftad resolution av vederbörande stats lagstiftande församling. Modaliteterna vid sådana förändringar skall bestämmas genom avtal mellan den franska republikens parlament och den ifrågavarande statens lagstiftande församling.

I författningens avd. XIV ges bestämmelser om *författningsrevision*, som delvis nära ansluter sig till vad som därom stadgades i 1946 års författning. Det är att märka att dessa bestämmelser endast hänför sig till de delar av författningen som gäller enbart den franska republiken; Gemenskapen nämns över huvud taget inte i avd. XIV, men av vad som sägs på andra ställen i författningen framgår, att författningsändringar som berör Gemenskapens övriga medlemsstater kan komma till stånd endast med deras godkännande. I avd. XIV stadgas kort och gott att såväl republikens president som försteministern och parlamentsledamöterna har initiativrätt i författningsfrågor, att förslag om författningsändringar först skall antas av parlamentets båda kammare, att de därefter skall bekräftas genom folkomröstning. Ny är bestämmelsen att folkomröstning inte skall äga rum, om presidenten besluter lägga fram ett författningsändringsförslag för parlamentet, som för ändamålet sammankallas en congrès. Endast förslag som bifalles av kongressen med tre femtedelar av de avgivna rösterna skall anses antaget. Liksom i 1946 års författning stadgas att en grundlagsrevision inte får gälla styrelsens republikanska karaktär.

1958 års franska författning är mycket starkt präglad av general de Gaulles idéer. Hur skall man karakterisera dessa? Under den författningsdebatt som pågick 1945—46 förbands de Gaulles namn ofta med den régime présidentielle som högern under viss amerikansk påverkan yrkade. Vänsterns däremot kontrasterande författningsideal benämndes polemiskt *gouvernement d'assemblée*¹⁰ och angavs av de Gaulle själv

¹⁰ StvT 1946, s. 275. »Le gouvernement d'assemblée» granskas ingående i ett

sikta till *une sorte de convention*.¹¹ Det förefaller dock, som om Förenta Staternas presidents i och för sig stora befogenheter inte alls skulle tillfredsställa de Gaulle. Om denne har André Siegfried sagt, att han »i grund och botten är en auktoritärt sinnad person som har svårt att fördra partiernas spel».¹²

De stora likheterna mellan Förenta Staternas författning och den nya franska författningen faller emellertid i ögonen. Typiskt för bägge är försöket att förena folksuveränitet med maktindelning. Folksuveräniteten gör sig dock gällande i Förenta Staterna i mycket högre grad än i den femte franska republiken. För det första tillsätts den senares president enligt en indirekt metod, som synes ägnad att främja väljandet av personer som är betydligt moderatere än nationalförsamlingens majoritet. Men presidenten är inte den enda »statsmakt» som enligt Frankrikes nya författning kan komma att verka i strid mot valutslag enligt allmän rösträtt. Nationalförsamlingen delar sin lagstiftnings- och finansmakt med en indirekt vald senat, och även författningsrådet kan tänkas vid tillfälle trotsa »folkviljan». Även försteministern framstår som en av valutslagen oberoende maktfaktor. Men det är inte nog med att fyra olika faktorer på olika sätt kan tänkas motverka nationalförsamlingens meningsyttringar: författningen ger själv den viktigaste av dessa faktorer, presidenten, rätt att i vissa lägen utöva de funktioner som normalt tillkommer parlamentet, utan att detta uttryckligen har givit sitt bifall härtill.

1958 års franska författning bygger således på flera svårförenliga principer. Tydligast röjer sig bristen på enhetlighet eller rentav logik i försteministerns och de andra ministrarnas ställning. Försteministern skall försvara regeringens politik inför nationalförsamlingen och kan av denna tvingas till demission. Han blir således parlamentariskt ansvarig men får inte någon motsvarande bestämmanderätt över regeringens arbete. Detta kommer uppenbart att försiggå i skuggan av presidenten. Redan därför att presidenten utser försteministern utan att behöva i förväg rådslå med någon annan person i regeringsfrågan blir försteministern beroende av presidenten. Den genom en viljeakt av presidenten tillsatte försteministern måste komma i en svag ställning inför en befattningshavare som har tillträtt sitt ämbete enligt beslut av det stora och kvalificerade elektorskollegium som 1958 års författning stadgar för presidentval. Eftersom presidenten måste bli den bestämmande faktorn inom regeringen är det svårt att se hur något parlamentariskt ansvar i gängse mening skall kunna utkrävas. Sätillvida synes den franska författnings-»utvecklingen» ha fört till ett läge starkt erinrande om Ludvig Napoleons presidentur 1848—51.

Som nämnt ger femte republikens författning presidenten befogenhet att i vissa frågor fatta beslut utan att försteministern genom kontrasignation betygar sin medverkan däri. Men man kan ställa frågan, om denna bestämmelse i och för sig kommer att nämnvärt påverka maktförhållandet mellan

arbete med detta namn av Paul Bastid (Paris 1956). Jfr förslag till definition här, s. 13.

¹¹ de Gaulle, a. a., s. 156.

¹² André Siegfried, a. a., s. 200.

presidenten och försteministern. Visserligen har det sen långt tillbaka varit vanligt, särskilt i kontinental-Europa, att förbinda ministrarnas juridiska och parlamentariska ansvarighet med kontrasignationen.¹³ Men varken 1875 års franska författning eller 1946 års gav uttryckligen kontrasignationen denna betydelse, och likväl fanns ministeransvarighet i tredje republiken liksom i den fjärde. 1958 års författning stadgar i anslutning till dessa föredömen att försteministern är ansvarig inför parlamentet utan att förbinda ansvarigheten med hans kontrasignation av vissa regeringsbeslut. Eftersom författningen dessutom kräver viss medverkan av försteministern, innan presidenten får göra bruk av några av sina prerogativ (folkvald för presidenten utlysa endast »på regeringens förslag», nationalförsamlingen får han upplösa endast »efter rådplägnings» med försteministern och de båda kamrarnas talmän, undantagstillstånd kan han införa först sedan han har haft »en officiell rådplägnings» med försteministern), förefaller det som om parlamentet skulle ha anledning att betrakta försteministern som ungefär lika mycket eller snarare lika litet ansvarig för allt vad presidenten företar sig. Troligen kommer presidenten att betraktas som ansvarig för alla viktigare beslut som regeringen fattar, låt vara att hans ansvar kommer att framstå som särskilt stort vid beslut i vilka ingen som helst medverkan av försteministern fordras. Detta gäller exempelvis om vissa utnämningar och om de budskap som presidenten kan rikta till parlamentets båda kammare. Även fjärde republikens president ägde sistnämnda befogenhet; men då hans budskap måste kontrasigneras av konseljpresidenten, saknade han möjligheter att nå den direkta kontakt med folkrepresentationen som de Gaulle nu, tydligen med Förenta Staternas statskicks som förebild, eftersträvar. Troligen har de Gaulle observerat att kontrasignationen spelar en obetydlig roll i Förenta Staternas statsliv¹⁴ och av denna omständighet eggats till att söka inskränka detta institut även i sitt eget land. Som ovan sades är det dock evident, att det blygsamma omfånget av försteministerns och hans regeringskollegers makt har andra och viktigare orsaker än kontrasignationskravets begränsning till vissa slag av regeringsärenden.

Frågan om det parlamentariska ansvarsutkrävandet kompliceras av senatens betydliga maktställning. Frankrike har nu åter ett tvåkammerssystem som gör skäl för namnet. (Denna situation kan för övrigt sägas ha förelagat sedan 1954 års författningsrevision stärkte republikens råds ställning i så hög grad utöver vad som stadgades i 1946 års författning, att detta fick karaktären av en senat.) Senatens möjligheter att omintetgöra nationalförsamlingens beslut synes komma att i hög grad underlättas av den motsättning mellan presidenten och försteministern å ena sidan och nationalförsamlingen å den andra, som väl förr eller senare måste komma till synes. I detta sammanhang må erinras om att senaten och presidenten utses av i stort sett samma väljare — nämligen ett väsentligen på kommunindelningen grundat urval.

Starka personligheter har i alla tider givit prov på förmågan att forma om miljön efter sitt sinne även på det författningspolitiska området. En

¹³ Edvard Thermaenius, »Kontrasignationsinstitutet», Lund 1955 s. 59 f.

¹⁴ Thermaenius, a. a., s. 65.

fransk statsvetenskapsman har med beaktande av detta förhållande påpekat, att femte republikens försteminister trots sin formellt svaga ställning kan komma att utöva en mycket stor makt, om presidenten till denna post kallar en stark personlighet, som i grund behärskar det politiska spelet och av presidenten får fria händer.¹⁵ Nästa steg kan då tänkas bli antingen att nationalförsamlingen återtar det initiativ till politiskt handlande som den i dag knappast förmår ta, eller också att den på angivet sätt kvalificerade försteministern låter välja sig till president och på denna post upphör att ta författningens bestämmelser högtidligt.

Sammanfattande måste man säga, att det är en högst betydlig makt som 1958 års författning förlänar femte republikens president. Att den ger en skrupelfri innehavare av det höga ämbetet goda möjligheter att i realiteten om också inte formellt förvandla republiken till en diktatur faller i ögonen. Ehuru de Gaulle själv under sin hedrande offentliga bana har röjt personlig integritet och hängivenhet för höga ideal kan man i detta sammanhang inte undertrycka en viss oro för hur det skall gå längre fram, när något i lika hög grad samlande namn inte finns att tillgå.

Som en grandios del av den nya författningen kan man väl beteckna den som vetter mot Gemenskapen. Att av européer, negrer, polynesier etc. bilda ett slags federation, där »alla medborgare har samma rättigheter oberoende av sitt ursprung, sin ras och sin religion» och där »alla har samma plikter» — det är ett försök att i ett enda drag forma om ett söndervittrande kolonialväldes förbrukade styrelseformer enligt den nya tidens krav, som sannemligen inte kan fränkännas storhet. Denna gigantiska omformningsprocess rymmer många olösta frågor, bland vilka den algeriska för närvarande tycks vara den utan jämförelse allvarligaste.

Till slut skall några ord sägas om hur det nya statsskicket har fungerat.

Den 23 och 30 nov. 1958 valdes nationalförsamling enligt den nya vallagen i Frankrike, Algeriet och »departementen bortom haven». Ända till 205 mandat erövrades av den gaullistiska sammanslutningen Union pour la Nouvelle République (UNR) — som de Gaulle själv alls inte erkänner sig stå i speciellt förhållande till — och därmed samverkande smågrupper. Därefter i storleksordning kom högerorganisationen Indépendants et Paysans d'Action sociale (119 mandat). Mouvement Républicain Populaire (MRP) fick 56 mandat, socialister och närstående 48, kommunisterna 10. Bland övriga grupper noterar vi de i en enda formation samlade algeriska representanterna av antingen mohammedansk bekännelse eller fransk härkomst (64 mandat). Den algeriska gruppen har senare splittrats och under ett nytt namn ombildats.

När den tidigare i viss mån provisoriska regeringen efter valet (på nyåret 1959) »konstituerade» sig, anmälde socialistledaren Guy Mollet sin avsikt att inte vidare bekläda ministerpost. Den nya regeringen kännetecknas liksom föregångaren av det stora antalet opolitiska fackmän (8) och av de talrika företrädarna för UNR (6). Vänstern, representerad av MRP och radikaler av olika nyanser, får ungefär lika många företrädare som högern

¹⁵ Prelot, a. a., s. 62.

(4 resp. 3). De mohammedanska algerierna, dvs. de som officiellt kallas »mohammedanska fransmän», är såtillvida företrädna i regeringen som en kvinna ur deras krets bekläder en av statssekreterarposterna.

Sedan municipalval hade ägt rum den 8 och 15 mars 1959, försiggick den 26 april val till den franska senaten. Mandatfördelningen visade såtillvida en helt annan bild än valet till nationalförsamlingen som UNR kom på fjärde plats bland de nio konkurrerande partierna, överflyglat av högern (93 mandat), radikalerna och närstående grupper (67) och socialisterna med närstående (60); UNR fick 38 mandat, MRP 36, kommunisterna jämte närstående 14. »Gaullisterna» (UNR) är således som en följd av dessa två valutslag betydligt starkare i nationalförsamlingen än i senaten. Utvecklingen har alltså hittills inte styrkt den här ovan antydda hypotesen, att senaten och presidenten kommer att stå varandra speciellt nära, därför att de har framgått ur ungefär samma elektorat.

Parlamentet, som i januari—februari hade en tre-veckorssession då vissa organisatoriska problem löstes, samlades den 26 april till sin ordinarie vårsession. Relationerna mellan regeringen och parlamentet utvecklade sig därvid i stort sett på ett mycket tillfredsställande sätt. Samarbetet grumlades dock under någon tid av en motsättning av konstitutionell betydelse. Denna gällde frågan, om kamrarna även enligt den nya författningen har rätt att avsluta debatter av alla slag med voteringar som uttrycker förtroende, resp. misstroende för regeringen. De Gaulle och hans ministrar motsatte sig bestämt att detta under de tredje och fjärde republikerna väl inarbetade bruk skulle flyttas över till den femte, när i maj sådana tendenser yppade sig såväl i senaten som i nationalförsamlingen. Visserligen skulle en efter interpellationsdebatt följande votering som gick regeringen emot inte behöva få några konsekvenser för denna, eftersom författningen noga preciserar de former i vilka misstroendevota skall framläggas. Men försteminister Debré gjorde inför parlamentet gällande att täta voteringar i det ena ärendet efter det andra, av vilka många gick regeringen emot, dock skulle skada regeringens anseende och förbereda en återgång till förhållanden som den nya författningen just har till syfte att undvika. Denna innehåller bestämmelser om voteringar i nationalförsamlingen och senaten endast i samband med framläggandet av lagförslag eller förslag till misstroendevotum (i noga preciserad form). Då kamrarna vidhöll sin ståndpunkt hänsköt regeringen frågan till författningsrådet, som efter att ha granskat ärendet underkände parlamentets uppfattning som inkonstitutionell. Debatter som föranleds av interpellationer eller muntliga frågor till regeringen får således inte mynna ut i voteringar.

De förändringar som den nya författningen har givit upphov till inom Gemenskapen ter sig omvälvande i jämförelse med den klimatförändring som har ägt rum i Frankrikes politiska liv. Sedan det stora flertalet territoires d'Outre-Mer på angivet sätt hade betygat sin vilja att tillhöra den nygrundade Gemenskapen, ålåg det dem att, som redan nämnts, inom sex månader klargöra, om de önskade förbli territoires d'Outre-Mer, om de ville omvandlas till départements d'Outre-Mer eller om de föredrog att bli États membres de la Communauté, d. v. s. med-

lemsstater inom Gemenskapen. I tolv afrikanska områden uttalade sig särskilt inkallade konstituerande församlingar nära nog enhälligt för det sista alternativet. Redan den 14 okt. 1958 proklamerades republiken Madagaskar, och i nästa månad följde den franska delen av Sudan samt Senegal efter. De sudanesiska och senegalesiska republikerna uppgick emellertid enligt folkets vilja kort därefter i en större enhet, benämnd Mali-federationen (Fédération de Mali). De övriga nio afrikanska medlemsstaterna konstituerade sig i november-december 1958 under namn som i svensk översättning synes böra lyda Mauretanien, Chad, Gabon, Mellersta Kongo, Ubangi-Shari, Dahomey, Elfenbenskusten, Övre Volta och Niger.

I fem tidigare koloniområden föll emellertid folkrepresentationernas avgörande till förmån för status quo, d. v. s. för förlängning av den status som numera officiellt benämns »område bortom haven». Beslut av denna innebörd träffades av Franska Somalikusten, Comoro-öarna, Saint-Pierre et Miquelon, Franska Polynesien (Tahiti etc.) och Nya Caledonien.

Åke Thulstrup

Några notiser rörande krisen i juni 1941. 1. Fil. kand. Stig Plobeck har i sin utredning om

»Gustav V och den tyska trupptransiteringsfrågan i juni 1941» (Statsvetenskaplig Tidskrift 1959 s. 20 ff.) undersökt den roll som konungens ståndpunktstagande spelat för de olika partierna: »minst har den troligen betytt för högerpartiet».

På grundval av samtida dagboksanteckningar kan jag i någon mån komplettera hans upplysningar i sistnämnda hänseende. Högergruppens sammanträde den 24 juni 1941, som varade från kl. 14 till kl. 17.30 (det hölls också ett sammanträde kl. 22, sedan regeringen tagit sin ståndpunkt; det var helt kort), präglades ej av skarpa meningsmotsättningar (endast om en ledamot har jag antecknat, att han »helst ville säga nej») men av en mycket allvarlig stämning. Sjutton talare (så många har jag antecknat; kanske var det fler) gjorde sitt bästa för att överblicka och väga de olika slags risker med vilka olika svar kunde vara förbundna. Så passiv och auktoritetsbunden, som man kan få intryck av s. 42 nederst, var högergruppen icke. De motiv som bestämde den har Plobeck enligt min tanke i huvudsak återgivit riktigt (s. 40 ff.). Vad angår den roll, som konungens ståndpunktstagande spelade, kan följande nämnas. Då Bagge inledningsvis redogjorde för läget i regeringen och utrikesnämnden, nämnde han särskilt, att konungen och kronprinsen i nämnden uttryckligen instämt med utrikesministern, »vilket är ovanligt». Bagge förordade bifall, »men strök under de stora riskerna för spricka i regeringen». Mot slutet betonade Skoglund likaledes »faran för splittring»; han »räknade med möjligheten att socialdemokraterna samfällt skulle gå ut ur regeringen». Jag frågade, varför ej i händelse av splittring majoriteten skulle bilda regering. Väl minnes jag Skoglunds lakoniska svar, som gjorde djupt intryck: »de får inte!» Därmed antyddes tydligt nog, att konungen var beredd att vidhålla sin ståndpunkt och bilda en ny regering. Jag har ett starkt minne av att det gick kalla kårar utefter ryggen vid tanken på en kampregering i det dåvarande läget. Den respekt, som kunga-

maktens ståndpunkt kunde tillvinna sig, motvägdes alltså ganska starkt av tanken på ödesdigra parlamentariska konsekvenser av att den genomdrevs. Domö och Ivar Andersson uttalade emellertid, att vi inte finge rädas för det perspektivet heller. Intet i mina anteckningar ger vid handen, att tanken på abdikation ens antytts.

Det är också i det närmaste otänkbart, att frågan om abdikation skulle undgått min uppmärksamhet eller ej blivit berörd i dagboken, om den på något sätt blivit ens tangerad. Jag hade, som statsrättsman, funderat över frågan om den rättsliga möjligheten av abdikation och kunde redan av denna anledning ej gärna förbise den, om den på något sätt restes. Det bör tilläggas, att jag icke heller senare, vid samtal med partikamrater eller andra, hörde talas om att konungen yttrat något om abdikation. Då uppgifter härom flera år senare för första gången kommo till offentligheten, var det för mig något helt nytt. När jag sammanställde dessa uppgifter med vad jag hört om att konungen, oavsett vad regeringen föreslog, skulle vidhålla sin mening, leddes jag till den gissningen, att han yttrat något sådant som att »han ej ville vara med om ett avslag»; ett sådant yttrande rymmer ju båda möjligheterna. Vare sig konungen hade dem båda eller blott en av dem i tankarna, kunde det uppfattas på olika sätt; jfr. t. ex. de versioner av hans uttalande som återgivas s. 29 samt s. 32.

2. Vad beträffar motiven till statsministerns slutliga ståndpunktstagande, kan också ett litet bidrag lämnas. Då frågan dryftades i Första kammaren den 25 juni, höll statsministern mot slutet av debatten ett anförande, som gjorde ett mycket starkt intryck (och som föranledde Ivar Andersson att säga, att han »framträtt som nationens man»). Enligt mina summariska anteckningar — som inte åsyftat att återge ordalagen utan blott det huvudsakliga innehållet och som formulerades utan tanke på publicering, blott för att hos mig själv fasthålla minnet av vad som skett — yttrade han: »Skjut ej över ansvaret på en viss grupp! Vi ha alla varit i kamp med oss själva. Jag ville först avslag. Men jag ändrade miig, ej blott därför att de andra grupperna sade nej utan därför att det ej i folket finnes en spontan känsla av ett eventuellt krigs nödvändighet. Jämför den finska krisen: en sådan känsla av ett eventuellt krigs nödvändighet fanns ej då heller. Tala ej för mycket om 'kapitulation' och om faran för vårt folks moral! Den beror mycket på oss själva». Uttrycket »känsla av ett eventuellt krigs nödvändighet» återger naturligtvis ganska klumpigt statsministerns ord. Men meningen är tydlig: vägran till transiteringen framstår icke (lika litet som ökad hjälp åt Finland 1939—40) för folkmeningen som ett sådant klart livsintresse, att man är beredd för det krig som kan bli följden därav. Tankegången är nära besläktad med den som Plobeck supponerat (s. 35 ff.). Men dess tyngdpunkt är en annan: det avgörande är snarare ett inträngande i vad folket tänker och känner än överväganden om de i trängre mening politiska, parlamentariska konsekvenserna av ett avslag.

Nils Herlitz

Riksdagen och utrikespolitiken 1957. I remissdebatten den 21—22 januari dominerade som vanligt inrikespolitiken. Enstaka inlägg berörde dock utrikespolitiska förhållanden. Kommunistiska talare riktade sedvanliga attacker mot Förenta Staternas utrikespolitik. Sveriges hållning till flyktingfrågorna togs upp, och i anslutning till en livlig försvarspolitisk debatt berördes även den allmänna utrikespolitiska situationen.¹

Den sedvanliga utrikesdebatten inleddes av ett regeringsmeddelande enligt RO § 56. Under denna debatt besvarades även en fråga angående förstärkning av de svenska insatserna för teknisk hjälp till de mindre utvecklade områdena i världen. Meddelandet inleddes som vanligt med en exposé, som återspeglade den svenska regeringens bedömning av världsläget.

Den del av regeringsmeddelandet, som tilldrog sig den största uppmärksamheten, gällde förhållandet mellan Sverige och Sovjetunionen. Under hösten 1956 hade Sovjet i väst förlorat det mesta av den good-will, som byggdes upp i Genève 1955. Den ryska interventionen i Ungern sades i det svenska regeringsmeddelandet vara uttryck för en »dogmatisk felbedömning». Karakteristiken mötte stark kritik under debatten såsom alltför mild, men passade väl in i den i stort sett positiva syn på Sveriges relationer österut, som präglade deklARATIONEN. »I fråga om de svensk-ryska förbindelserna märkes, att de allmänna avspänningstendenserna tagit sig uttryck bl. a. i en önskan att befrämja och vidga de direkta kontakterna mellan de båda länderna på en rad områden, kulturella, tekniska, fackliga, o. s. v. Å svensk sida bör man ha anledning att uppmuntra kontakter av detta slag, för vilka det finns ett verkligt intresse i vederbörande svenska kretsar». Händelserna i Ungern hade dock haft en återhållande effekt på utbytet inom de uppräknade områdena. Andra störande moment var det ryska spionaget i Sverige och de mera sensationella än övertygande ryska påståendena om svenskt spionage i Sovjet. Wallenbergssaken hade några dagar före debatten tagits upp i en svensk vitbok och berördes endast flyktigt i regeringsdeklARATIONEN. Det fastslogs i denna som regeringens uppfattning, att det »ligger i ryskt liksom i vårt eget intresse att upprätthålla störningsfria och goda grannförbindelser, och vi hoppas därför att nu nämnda irritationsmoment i de svensk-ryska relationerna skall försvinna.»²

I den följande debatten upptog Ohlin de rysk-svenska relationerna. Han ansåg att det vore »ett intresse för Sverige och för alla demokratier, ja för alla folk, att vi klart säger ifrån, att denna ryska politik är huvudorsaken — om än inte den enda orsaken — till spänningen i världen». Sveriges önskan att ha goda förbindelser med Ryssland »oberoende av politiska

¹ FK 2, ss. 3—150; AK 2, ss. 3—218. Såsom tidigare undantagsvis skett, öppnades remissdebatten i AK av ett statsråd (finansministern).

² FK 9, ss. 12—65; AK 9, ss. 26—100. RegeringsdeklARATIONENS uttalande om Sovjet t. ex. i AK 9, s. 28. Utrikesdebatten varade i FK fem timmar och i AK sex och en halv. Som vanligt var det en regerings- och partiledardebatt. Av regeringens medlemmar deltog i FK Erlander och i AK Undén, i båda kamrarna sekunderade av regeringens expert på de ekonomiska integrationssträvandena i Europa, vilka ägnades ett betydande utrymme i såväl meddelande som debatt (handelsminister Lange). I AK deltog även statsrådet Lindström såsom den närmast ansvariga för ärenden rörande tekniskt bistånd.

system» fick, ansåg folkpartiledaren, icke »hindra oss att därvidlag, när anledning därtill ges, säga ut vad vi tänker». Med uppenbar udd mot högerledaren tillfogade Ohlin, att det naturligtvis icke var fråga om »att fälla moraliska domar utan att konstatera när — särskilt i vår del av världen — freden och avspänningen hotas genom en politik som strider mot de principer om nationernas rätt och frihet, som vi finner väsentliga och som ligger till grund för Förenta Nationerna». Högerledaren ägnade för dagen huvuddelen av sitt intresse åt Förenta Nationernas arbete, Sovjetspionaget och försvarets utrustning med atomvapen.

Remissdebatten under höstsessionen bjöd endast i ringa utsträckning på utrikespolitiska inslag. Främst bland dessa märktes diskussioner om Europamarknadens problem. Ur formell synpunkt är debatten anmärkningsvärd, därför att dess utgångspunkt var ett regeringsmeddelande enligt RO § 56, vilket innehöll den socialdemokratiska ministären Erländers programförklaring.³ De enda tidigare tillfällen efter andra världskriget, då RO § 56 använts för meddelande i annat ärende än utrikespolitiskt, var i mars 1947 och i november 1948. Vid det senare tillfället bildade regeringsmeddelandet, liksom 1957, utgångspunkten för höstsessionens remissdebatt.

Interpellations- och frågeinstitutens användning för att väcka debatt och erhålla upplysningar i utrikespolitiska ämnen framgår av tabell 1.

Tabell 1. *Spörsmål i utrikespolitiska ämnen vid 1957 års riksdag*
(Inom parentes anges hela antalet spörsmål av angivet slag)

Kammare	Spörsmål	Vårsessionen	Höstsessionen	Hela riksdagen
FK	Interpellationer	— (24)	— (13)	— (37)
	Enkla frågor	1 (11)	— (1)	1 (12)
AK	Interpellationer	2 (68)	— (35)	2 (103)
	Enkla frågor	8 (56)	2 (15)	10 (71)

Av de två interpellationerna i AK gällde den ena publicering av en vitbok om affären Raoul Wallenberg. Den besvarades icke direkt i riksdagen.⁴ Den andra, besvarad av konsultativa statsrådet Eliasson, avsåg en handelspolitisk fråga (fiskexporten).⁵

I FK rörde den enda enkla frågan fruktimporten. En fråga i samma ämne ställdes även i AK.⁶ Av de övriga enkla frågorna i AK gällde två de ungerska

³ Regeringsmeddelandet angående regeringens politiska program lämnades den 6/11. FK 24, ss. 10—116, AK 24, ss. 17—179.

⁴ Interpellant Hallén (17/1). Interpellationen besvarades av den följande händelseutvecklingen: 6/2 sovjetrisk not om W:s påstådda fränfalle 1947, svensk svarsnot 18/2 och i början av mars den av interpellanten efterlysta vitboken. W.-saken upptogs därefter som nämnts i utrikesdebatten 20/3.

⁵ Interpellant Nilsson i Bästekille (10/5, svar 24/5). — Ytterligare två interpellationer (båda i AK), som icke kan betecknas som klart utrikespolitiska, bör nämnas: Rimmerfors (24/1) om de kvarvarande svenskättlingarna i Gammal-Svenskby (besvarad av socialministern 18/2) och Christenson i Malmö (6/2) om de senaste årens spioneriavslöjanden (besvarad av inrikesministern 23/3).

⁶ FK 3, s. 23 (Gustaf Elofsson); AK 3, s. 39 (Nilsson i Bästekille).

flyktingarna,⁷ två OEEC-arbetet⁸ och de övriga svenskt tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden i världen,⁹ publicering av en vitbok om den svenska utrikespolitiken under det andra världskrigets slutskede¹⁰ och en begäran om en redogörelse för regeringens ställningstagande till vissa av Europarådets ministerkommitté fattade beslut.¹¹ Av höstsessionens enkla frågor gällde den ena en redogörelse för resultaten av de europeiska samarbetssträvandena,¹² den andra representation för Åland i Nordiska rådet.¹³

Utrikesnämnden sammanträdde under 1957 fyra gånger: 5/2, 26/2, 6/7 och 13/9. Utrikesutskottet sammanträdde under 1957 års riksdag 10 gånger, varav en gång under höstsessionen. Utskottets medlemmar ålades icke vid något tillfälle särskilt att iakttaga tystnadsplikten. Denna plikt aktualiserades dock inom utskottet med anledning av att ett utförligt referat (med tydlig karaktär av ögonvitnesskildring) av vad som förekommit i utrikesnämnden vid dess sammanträde 26/2 dagen efter publicerats i Dagens Nyheter. De principiellt mera intressanta frågorna i utskottets diskussion om tystnadsplikten behandlas i det följande. Av utskottets sammanträden ägnades endast ett åt informationer, då utrikesministern meddelade att i samband med vakthållningen i Gaza-området »vissa problem uppkommit, avseende åtgärder för avvärjande av eventuella infiltrationer eller angrepp, som kunde ifrågakomma» (utskottets protokoll 11/4 § 1). Särskilda föredragande från utrikesdepartementet föredrog propositioner vid sex sammanträden. Genomsnittlig närvarofrekvens var för FK-ledamöterna 7,3 och för AK-ledamöterna 7,2 (1955 8,1 resp. 7,8).

Tabell 2. Utrikesfrågors utskottsbehandling vid 1957 års riksdag

	UtrU	StU	BevU	BankoU	2 lagU	JU	ABU	S:a
Propositioner och skrivelser	9	1	4	—	2 1/2	1/2	—	17
Självständiga motioner	—	1	—	1	—	—	1	3
Utskottsutlåtanden	9	2	4	1	3	1	1	21

Fem av de till utrikesutskottet remitterade propositionerna och skrivelserna betingades av Sveriges deltagande i olika internationella samarbetsorganisationer. Prop. 75 avsågs godkännande av Sveriges anslutning till stadgan för det internationella atomenergiorganet. Prop. 87 gällde avgivande av förklaring i enlighet med bestämmelserna i artikel 36, mom. 2, stadgan för Internationella domstolen. I skrivelse 114 överlämnades en redogörelse från

⁷ AK 1, s. 20 (Braconier), AK 2, s. 140 (frk Wallerius). Besvarade av socialministern resp. konsultativa statsrådet Lindström.

⁸ AK 6, s. 26 (Braconier och Svensson i Stenkyrka). Besvarades av handelsministern.

⁹ AK 9, s. 62 (Fru Thorsson). Besvarad av statsrådet Lindström i utrikesdebatten.

¹⁰ AK 15, s. 64 (Braconier). Besvarad av utrikesministern.

¹¹ AK 18, s. 4 (Heckscher). Besvarad av utrikesministern.

¹² AK 24, s. 3 (Braconier). Besvarad av handelsministern.

¹³ AK 26, s. 5 (Dickson). Besvarad av utrikesministern.

Nordiska Rådets svenska delegation, och i prop. 145 begärdes riksdagens yttrande angående vissa av Europarådets rådgivande församling år 1956 och 1957 vid dess åttonde ordinarie möte fattade beslut. Prop. 169 gällde förslag till ändring i stadgan om Nordiska Rådet och prop. 193 godkännande av ett tilläggsprotokoll till överenskommelsen den 19 september 1950 angående upprättande av en europeisk betalningsunion. Två propositioner gällde handelsöverenskommelser, den ena med Beneluxländerna (prop. 162), den andra med Folkrepubliken Kina (prop. 192). Av de båda återstående regeringsförslagen gällde prop. 37 godkännande av en överenskommelse mellan Sverige och Tjeckoslovakien angående reglering av vissa anspråk och fordringar och prop. 45 ratifikation av skiljedomskonvention mellan Sverige och Grekland.

Det bör noteras att i två fall reservationer fogades till utskottets utlåtanden. Reservationerna gällde i det ena fallet utlåtandet med anledning av skrivelse 114 (redogörelse från Nordiska Rådets svenska delegation) och i det andra fallet prop. 145 (underställande för riksdagens yttrande av Europarådets beslut). Reserver var i det förra fallet Håstad och i det senare Hjalmarson och Håstad.

Den enda proposition i en utrikesfråga, som behandlades av statsutskottet, gällde utlägg för Förenta Nationernas kostnader för röjning av Suezkanalen (prop. 58). Bevillningsutskottet beredde fyra propositioner angående avtal till undvikande av dubbelbeskattning (med Japan, prop. 5, Italien prop. 27 och 28, och Ceylon, prop. 180). Andra lagutskottet behandlade — för ovanlighetens skull tillsammans med jordbruksutskottet — den sedvanliga propositionen med begäran om riksdagens yttrande angående vissa av Internationella arbetsorganisationen fattade beslut (prop. 18), en konvention om social trygghet mellan Sverige och Förenade Konungariket Storbritannien och Nordirland (prop. 81) och en överenskommelse mellan Sverige, Danmark, Finland och Norge om upphävande av passkontrollen vid de internordiska gränserna (prop. 190).

Av de fyra motionerna gällde en svensk utlandsinformation,¹⁴ två nordiskt samarbete¹⁵ och en problem som aktualiserades av planerna på en gemensam europeisk marknad.¹⁶

Endast fyra i propositioner eller motioner väckta frågor föranledde debatt i båda kamrarna eller endera av dem. Första kammaren debatterade

¹⁴ I: 17 av Torsten Andersson och II: 19 av Gustafsson i Mem.

¹⁵ I: 203 av Ragnar Bergh om utredning ang. ett gemensamt medicinskt institut för de nordliga regionerna i Finland, Norge och Sverige. (Denna fråga återupptogs i februari 1957 i Nordiska Rådet med anledning av ett i november 1956 inlämnat regeringsförslag från Finlands regering. Rådet tillstyrkte en utredning och utredningsuppdraget överlämnades av nordiska undervisningsministermötet 1958 till Nordiska kulturkommissionen, vilken i sin tur tillsatte en liten expertkommitté för att utföra den begärda utredningen.) — II: 122 av fru Sandström ang. fond för kulturellt samarbete mellan Sverige och Finland. — Nordiskt samarbete var också bakgrunden till ytterligare två motioner, som icke redovisas i tabellen, nämligen I: 383 och II: 472 om nordiska medborgares jämställande med svenska med avseende å rätten till fiske och I: 246 och II: 295 om uppmjukning av bestämmelsen i RF § 28 om svenskt medborgarskap som villkor för att erhålla offentlig tjänst i Sverige.

¹⁶ I: 377 av Ewerlöf m. fl. och II: 468 av Cassel m. fl.

frågan om upphävande av passkontrollen vid de internordiska gränserna (prop. 190)¹⁷ och Andra kammaren de båda frågor, som uppkallat reservationer i utrikesutskottet (prop. 114 och 145 ang. Nordiska Rådet resp. Europarådet).¹⁸ De likalydande motionerna (I: 373 och II: 468) om de problem för näringslivet och arbetsmarknaden, som en gemensam europeisk marknad kunde medföra, uppkallade till diskussion i båda kamrarna.¹⁹

Frågan om hur redogörelser angående arbetet i internationella samarbetsorganisationer borde behandlas i riksdagen upptogs i samband med överlämnandet av den sedvanliga redogörelsen från Nordiska Rådets svenska delegation och begäran om riksdagens yttrande över vissa beslut som fattats av Europarådet.

Håstad, som fogat en reservation till utrikesutskottets utlåtande över redogörelsen från Nordiska Rådet, betonade att han därmed inte riktade någon anmärkning mot regeringen. Denna hade låtit riksdagen få en god bild av rådets verksamhet. Reservationen riktade sig i själva verket mot riksdagens behandling av saken och framför allt mot utrikesutskottet, vars korta utlåtande betecknades som »lakoniskt» och föga ägnat att stimulera till debatt om Norden eller om Nordiska rådets arbete. Utrikesutskottet saknade enligt Håstad kompetens att behandla ett så allsidigt dokument som Nordiska Rådets rapport. Rapporten kunde därför lämpligen fördelas mellan riksdagsutskotten, så att vart och ett fick yttra sig över sin specialitet.

Riksdagen borde, menade Håstad, visa saken större intresse. Norge anfördes som ett föredöme. I Norge hade man »varit mera angelägen att hålla på det komponerande [sic] landets parlamentariska rättigheter» och stortinget hade haft åtskilliga diskussioner om den norska politiken i Nordiska Rådet. Håstad återkom till ett önskemål, som har redan tidigare hade framfört (vid 1954 års riksdag) om en förberedande behandling i riksdagen av de frågor, som sedan skulle upptagas i rådet. Mycket av det nordiska samarbetet utfördes i gemensamma nordiska kommittéer »och eftersom i varje samnordiskt kommittéarbete ligger någon form av utfästelse för framtiden — en utfästelse som lätt kan bli bindande», vore det angeläget att riksdagen redan på »rapportstadiet» fick tillfälle att diskutera åtminstone de mera väsentliga frågorna.

Håstads kritik uppkallade ett par ledamöter av Nordiska Rådet till svaromål. Pettersson i Dahl, som förde utrikesutskottets talan, framhöll, att en fylligare behandling omedelbart hade lett till frågan, vilka av de 27 rekommendationerna från rådet, som särskilt bort uppmärksammas. Beträffande tanken att riksdagen skulle följa det norska stortingets exempel att i förväg diskutera rådsärendena framhöll Pettersson i Dahl, att »detta har vi för vår del avböjt, därför att de delegater, som riksdagen utser, bör vara fria och obundna och kunna ta ställning precis som vanliga representanter i riksdagen, som valda förtroendemän, och icke bindas i förväg.» Tanken att fördela Nordiska Rådets rapport på olika riksdagsutskott vore ny och enligt talarens mening icke välbetänkt. När en rekommendation från rådet

¹⁷ FK 30, s. 49.

¹⁸ AK 12, s. 66; 18, s. 132.

¹⁹ FK 20, s. 54; AK 22, s. 106.

togs upp av regeringen och ledde till en proposition, skulle ärendet komma vederbörande utskott till handa.

Också den svenska rådsdelegationens ordförande, professor Ohlin, var starkt kritisk mot Håstads synpunkter, men tackade denne för att han tagit upp frågan till debatt i kammaren.

Håstad lät sig emellertid icke rubbas i sin kritik. Han framhöll, att riksdagen alltid måste komma att bindas i många punkter, när ett samnordiskt kommittéutlåtande utarbetats. »När man vet, att det lätt uppstår sådana bindningar och att allt förberedande arbete delvis har karaktären av en utfästelse, då synes det mig vara mycket naturligt att riksdagen, i de fall då riksdagen har en annan uppfattning eller då vederbörande utskott har känt ett behov att göra särskilda uttalanden, får uppta en diskussion på ett förberedande stadium. Jag kan inte tänka mig annat än att en sådan kontinuerlig kontroll bäst överensstämmer med hela den konstruktion av delegatskapet sådant som detta i statuterna utformats för det Nordiska Rådet».

Problemet för Håstad var uppenbarligen att undvika att den svenska riksdagen skulle bindas av landets engagemang i Nordiska Rådet. Ohlin ansåg detta var en mycket långtgående tanke, »ty den måste innebära, att regeringen inte på någon punkt skall ha någon initiativrätt att tillsätta nordiska utredningar utan att först ha rådfört sig med riksdagen.» Detta måste bli »mycket opraktiskt och hinderligt för det nordiska samarbetets utveckling».

I utrikesutskottets ovannämnda diskussion kring indiskretionerna från utrikesnämndens sammanträde i februari 1957, förekom, förutom en mångfald allmänt indignerade uttalanden med anledning av vad som passerat, också försök att precisera vad utskottets och nämndens tystnadsplikt innebar och vilket syfte den tjänade. Det erinrades om att ledamöterna i vissa fall var bundna av absolut tystnadsplikt. Då sådan icke var särskilt föreskriven, gällde den generella, lättare formen av tystnadsplikt, »varsamhetsplikt».²⁰ När endast den senare formen gällde, var det legitimt för nämndens ledamöter att orientera sina partiets förtroenderåd. Så hade dock icke skett i det förevarande fallet. Här rörde det sig om en indiskretion, som sades vara ett sensationsbetonat reportage »i en klass för sig». Risken med indiskretioner från ledamöters sida — att det rörde sig om en sådan ansågs uppenbart — var att de kunde avhålla regeringen och utrikesdepartementets tjänstemän från att lämna öppenhjärtiga redogörelser i känsliga frågor. Det anmärktes även, att de svenska sändebuden tidigare under besök i Stockholm ofta redogjort för aktuella frågor i utskottet. Under nuvarande förhållanden kunde man förstå, om de visade en viss återhållsamhet inför riksdagens organ. Också utrikesnämndens egna ledamöter kunde avskräckas från att »uttrycka sin självständiga mening».

Utskottet avstod från att fastställa vem som i det föreliggande fallet gjort sig skyldig till indiskretion men ansåg, att en kraftfull demonstration skulle

²⁰ Jfr RF 54 §, 3 st.: »Nämndens ledamöter böra visa största varsamhet i avseende å meddelanden till andra om vad vid nämndens sammanträden förekommit. I de fall, då Konungen eller den som i Hans frånvaro leder förhandlingarna prövar ovillkorlig tystnadsplikt vara av nöden, vare ledamöterna därtill förbundne».

göras för att förhindra ett upprepande. Ett förslag om en admonition i nämnden, i kungens närvaro, i syfte att få »mera rojalistiskt sinnade» att »taga erinringen på ett särskilt sätt ad notam», avvisades. Utskottet beslöt i stället, att den fungerande (vice) ordföranden skulle rikta en skrivelse till utskottets samtliga ledamöter och suppleanter, i vilken indiskretionen påtalades och tystnadsplikten framhölls. Så skedde även.

Nils Andrén

Delegerade för riksdagens verk. Det svenska statsskicket grundläggande dualism, konung — riksdag, avspeglar sig som bekant också i förvaltningen. Vid sidan av den under kronan lydande förvaltningen finnes också en förvaltning, som lyder under riksdagen.¹ Denna sistnämnda förvaltning består förutom av den årligen anställda, i princip ej permanenta personalen för kamrar och utskott av de s. k. riksdagens verk.

Till de egentliga verken höra riksbanken, riksgäldskontoret med riksdagens ekonomibyrå, vilken senare ursprungligen hette »riksdagens hus», riksdagens justitie- och militieombudsmän och dem underställd personal, riksdagens revisorer, vilka numera ha en permanent kansliorganisation, riksdagsbiblioteket samt slutligen den 1952 tillkomna svenska delegationen av Nordiska rådet genom uttryckligt beslut av riksdagen 1959; delegationen till Europarådet har inte någon motsvarande ställning såsom saknande kanslipersonal.

De nu nämnda institutionernas verksamhet regleras av författningar, som i princip beslutas av riksdagen ensam, och dess tjänstemän tillsätts likaledes i princip av riksdagen eller dess organ. Ett visst insteg har dock Kungl. maj:t erhållit. Så är exempelvis lagen om Sveriges riksbank beslutad i vanlig ordning genom samfällt beslut av konung och riksdag (RF § 72). Kungl. maj:t tillsätter ordförande i bankofullmäktige och i riksdagsbibliotekets styrelse samt utser »ombud» i riksgäldskontoret (RF § 67). Men dylikt är undantagsföreteelser, som bekräfta huvudregeln om riksdagen som riksdagsförvaltningens principal.

Tjänstemännens ställning regleras dels genom de skilda författningar, som gälla för de olika organisationerna särskilt, och dels genom gemensamma reglementen med bestämmelser om avlöning, pension och tjänstgöringsförhållanden i allmänhet, i huvudsak överensstämmande med motsvarande regler för den övriga statsförvaltningen.

Ursprungligen gällde olika avlöningsbestämmelser för de skilda institutionerna. Dessa bestämmelser blevo efter hand mera likformiga och avpassades efter de för statsförvaltningen i övrigt gällande reglerna. 1920 uppdrogs åt löneregeringskommittén att avgiva förslag om riksbanken och riksgäldskontoret, vilket skedde 1921.² Kommittén fann det lämpligt att

¹ Se härom Gerentz, S., »Riksbanken och kronan» (Förv.-rättslig tidskr. 1957, s. 66 ff.) och Petrén, G., »Riksdagsförvaltningen. Några anteckningar» (Förv.-rättslig tidskr. 1958, s. 151 ff.). Jfr också numera högsta domstolens dom den 25 juni 1959, som bekräftar uppfattningen om riksbanken som ett från kronan skilt rättssubjekt.

² Betänkandet avgivet av den av Kungl. maj:t den 3 oktober 1902 tillsatta kom-

föreslå ett gemensamt avlöningsreglemente för riksdagens verk i anslutning till de för statsförvaltningen i övrigt gällande grunderna.³ Beträffande de bestämmelser, som enligt de för statsförvaltningen i övrigt gällande reglerna skulle avgöras av Kungl. maj:t och riksdagen gemensamt, skulle för riksdagens verk beslutanderätten givetvis tillkomma riksdagen ensam. De bestämmelser, som för statsförvaltningen i övrigt skulle träffas av Kungl. maj:t ensam, ansågos vara av sådan natur, att de av praktiska skäl icke kunde bli föremål för riksdagsbeslut i varje särskilt fall. Det gällde, för att här blott nämna ett exempel, avstående av lön vid viss tjänstledighet. Det ansågs önskvärt, att dylika bestämmelser icke skulle ha plats i det allmänna avlöningsreglementet. Samtidigt borde rimligtvis dylika bestämmelser vara enhetliga för riksdagsförvaltningen. För detta och liknande ändamål borde enligt kommittén finnas ett särskilt organ och som sådant föreslogs en nämnd, i princip bestående av riksbank- och riksgäldsfullmäktige.⁴

Häremot anfördes i reservationer betänkligheter av militieombudsmanen och överbibliotekarien vid riksdagsbiblioteket. Den förstnämnde påpekade, att man stått inför en svårighet, då det gällt att överföra de för den allmänna civilförvaltningen gällande bestämmelserna på riksdagens verk beträffande tillämpningen. Det icke oväsentliga antal fall, då man enligt dessa bestämmelser icke ansett sig böra anförtro tillämpningen till de enskilda verken, gällde t. ex. gift kvinnas anställning, ersättningar för flyttningkostnad, för särskilda uppdrag, för tjänstedräkt, för läkarvård, för avlöning av extra personal och för resekostnader. I dessa fall var tillämpningen anförtrodd Kungl. maj:t. Militieombudsmanen hänvisade till svårigheten för riksdagsförvaltningen att tillskapa en motsvarande, gentemot verken fristående och i princip opartisk myndighet. Den föreslagna lösningen kritiserades såsom inrymmande en utslagsgivande ställning åt riksdagsförvaltningens största verk, varför han i stället förmenade, att riksgäldsfullmäktige ensamma skulle vara en lämpligare instans.⁵

Överbibliotekarien kritiserade också den föreslagna anordningen och ansåg det i princip riktigt, att alla berörda verk skulle delta i beslutet.⁶

Bankofullmäktige polemiserade i sitt remissvar endast mot militieombudsmannens reservation. De fastslogo det opraktiska i att riksdagen som sådan skulle träffa de detaljbeslut, som här ifrågakomme och påminde om att bankens och kontorets fullmäktige redan tidigare i olika fall bemyndigats att företräda riksdagen. Den föreslagna anordningen vore sålunda praktisk och anslöte sig till redan befintlig sedvänja. Tanken att riksgäldskontorets fullmäktige ensamma skulle fungera i den föreslagna egenskapen avvisades bestämt.⁷

Även riksgäldsfullmäktige företrädde den sistnämnda synpunkten och

mitté rörande reglering av statens ämbetsverks och myndigheters löneförhållanden m. m. 64. Reglering av löneförhållanden m. m. beträffande riksdagens verk. 1921.

³ A. a., s. 72.

⁴ A. a., s. 92 ff.

⁵ A. a., s. 161 f.

⁶ A. a., s. 158 f.

⁷ Bankoutskottets utlåtande 1921 nr 70, s. 47.

anslöto sig ej heller till överbibliotekariens kritik. De framhöllo som givet, att samarbete i dylika frågor skulle förekomma, varför farhågorna, att de övriga och mindre verkens intressen ej skulle beaktas, vore obefogade.⁸

Styrelsen för riksdagsbiblioteket instämde i princip med överbibliotekariens kritik och påpekade, att i vissa fall beslutanderätten hänskjutits till »vederbörande fullmäktige». I dessa sistnämnda fall borde i stället enligt styrelsens mening befogenheten tillhöra vederbörande verk. Den föreslagna talrika församlingen borde lämpligen ersättas med en delegation, som förslagsvis skulle bestå av två bankofullmäktige, två riksgäldsfullmäktige, en ledamot av biblioteksstyrelsen samt justitie- och militieombudsmännen.⁹

Bankoutskottet följde i princip biblioteksstyrelsens och överbibliotekariens linje. Den föreslagna delegationen skulle bestå av två bankofullmäktige, två riksgäldsfullmäktige och ordföranden i biblioteksstyrelsen. I ärenden, som anginge justitie- och militieombudsmannaexpeditionerna, borde vederbörande ombudsman delta i avgörandet.¹⁰

Bankoutskottets förslag godkändes av riksdagen.¹¹ I det beslutade avlöningsreglementet år 1921 för befattningshavare vid riksdagens verk bestämdes, att delegerade för riksdagens verk skulle bestå av två av bankofullmäktige och två av riksgäldsfullmäktige inom sig för två år utsedda ledamöter samt ordföranden i styrelsen för riksdagsbiblioteket. Vid avgöranden, som gällde justitie- eller militieombudsmannaexpeditionerna, skulle justitie- resp. militieombudsmannen delta i besluten (§ 34). Vid delegerades utfärdande av föreskrifter i ämnen, som berörde avlöningsreglementet, skulle yttrande dessförinnan inhämtas av delegerade från en nyinrättad lönenämnd, som jämväl hade att bereda ärenden av »huvudsakligen löneteknisk natur, vilka må finnas lämpligt hänskjuta till densamma». Lönenämnden skulle tillsättas av bankoutskottet (§ 35, numera § 16). Besvär över delegerades beslut kunde anföras hos bankoutskottet (§ 36). För delegerade bemyndigades bankoutskottet att utfärda en instruktion (§ 34); en sådan tillkom 1921 (den senaste 1948).

Delegerade utse enligt instruktionen inom sig ordförande och vice ordförande (§ 1). Den av Kungl. maj:t utsedda suppleanten för ordföranden i riksdagsbibliotekets styrelse äger vid förfall säte och stämma i delegerade.

Delegerade skola sammanträda, när ärenden så påfordra, på kallelse av ordföranden och vid dennes förfall av vice ordföranden (§ 2). Antalet sammanträden var 1957 tio och 1958 likaledes tio. Protokoll skall föras. Sekreterare, som i likhet med erforderlig kanslipersonal antages av delegerade (§ 3), har varit olika tjänstemän hos riksbanken. F. n. tjänstgör en av riksbankens bankdirektörer (sedan 1939).

Vid sammanträden skola minst fyra delegerade närvara. Om ett ärende ej tål uppskov, kan dock avgörande ske av tre delegerade, om dessa äro eniga. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst (§ 3). Det fall, att ord-

⁸ A. a., s. 53.

⁹ A. a., s. 57 f.

¹⁰ A. a., s. 6. Senare inrättade verk ha ej erhållit motsvarande ställning. Se Petré, a. a., s. 166.

¹¹ Riksdagens skrivelse 1921 nr 384.

föranden ej kunnat biträda någon av övriga delegerade omfattad mening, och att dessa stannat i lika röstetal, har ej inträffat.

Utgifter skola efter godkännande av delegerade eller dess ordförande bestridas förskottsvis av riksbanken. Vid slutet av varje kalenderår fördelas kostnaderna så, att riksbanken svarar för $\frac{3}{4}$ av kostnaderna och riksgäldskontoret för $\frac{1}{4}$ (§ 6). »Ersättningen till delegerade utgår enligt grunder, som bestämmes av riksdagens bankoutsjott» (§ 1 mom. 3). Enligt dessa har ordföranden ett årsarvode, medan de övriga delegerade uppbära ersättning enligt kommittékungörelsen.

Delegerades befogenheter i detalj framgår av de olika bestämmelserna i riksdagsförvaltningens avlönings- och pensionsförfattningar. Härtill kommer olika specialuppdrag från bankoutsjottet.¹² Delegerade åligga enligt instruktionen att följa löne- och pensionsutvecklingen inom kronans förvaltning och att utfärda eller föreslå bankoutsjottet ändring i gällande bestämmelser, som visa sig påkallade. »Delegerade skola eftersträva likformighet på löne- och pensionsområdet vid riksdagens olika verk samt, i den mån ej särskilda förhållanden vid dessa verk annat föranleda, i sin verksamhet söka tillämpa den praxis, som må hava utbildat sig inom statsförvaltningen i övrigt» (§ 2).

Nu gällande avlöningsreglemente för riksdagens verk, i sak godkänt av riksdagen 1948, är utfärdat av delegerade för riksdagens verk den 20 juli 1948, vilket dock vid flera tillfällen ändrats i detaljer. Bestämmelserna om delegerade återfinnas i § 17. Ett stadgande innebär, att delegerade vid hänvisningar till bestämmelser, som gälla för statsförvaltningen i övrigt, äga att meddela eventuellt erforderliga kompletteringsföreskrifter beträffande tillämpningen för riksdagens verk (§ 3).

Som allmän regel gäller att ordinarie tjänster inrättas och lönegradsplaceras av riksdagen, medan extra ordinarie tjänster inrättas av vederbörande verk. Ifråga om tjänst högre än 18:e eller, i riksbanken och riksgäldskontoret, högre än 23:e lönegraden skall dock sådan tjänsts inrättande och placering underställas delegerade. Övriga tjänster inrättas och lönegradsplaceras också av vederbörande verk, om ej delegerade annorlunda beslutat (§ 4). Förening av tjänst i riksdagens verk med befattning å militär reservstat får endast ske med delegerades samtycke (§ 6).

De nu redovisade bestämmelserna torde vara tillfyllest för att ge en bild av delegerades vidsträckt kompetensområde, vilket, när det gäller löner och pensioner, motsvarar Kungl. maj:ts befogenheter enligt för statsförvaltningen i övrigt gällande regler.

Lars Frykholm

¹² Jfr t. ex. bankoutsjottets utlåtanden 1948: 51 och 1959: 42.

LIT T E R A T U R G R A N S K N I N G A R

STURE BOLIN: *State and Currency in the Roman Empire to 300 A. D.* Almqvist & Wicksell, Stockholm.

En recension över professor Sture Bolins förra hösten utkomna ovanstående arbete har sedan utgivningsdagen varit aktuell för anmeldaren men av skilda anledningar låtit vänta på sig; främsta orsaken har varit den fond av nya synpunkter, som verket givit uttryck åt och som det varit omöjligt för honom att på kort tid tillägna sig och bedöma.

Skriftens märkligaste avsnitt har format sig till en kritisk bearbetning av det teoretiska underlaget för *Greshams lag*. Denna utsäger, som bekant, att vid fri konkurrens mellan bättre och sämre mynt det senare uttränger det förra från penningmarknaden. Rika erfarenheter från gångna tider bekräfta riktigheten av denna slutsats; det bättre myntet gömmes, eventuellt nedgräves i jorden, överföres till annan marknad eller t. o. m. nedsmältes. Sedan länge har man emellertid haft uppmärksamheten riktad på vissa företeelser, som ha förefallit att sätta den Greshamska lagen åtminstone delvis ur spel. Hur kan dess innehåll sålunda förenas med den från antiken eller medeltiden välbekanta, högst omfattande och till synes planlösa variationen i såväl vikt som halt hos nominellt likvärdiga mynt?

Bolin understryker, att avvikelser av det anförda slaget äro att betrakta såsom fullt regelrätta, förutsatt endast att mynten ha pålagts en slagskatt, en präglingskatt. »Skattefria mynt kunna inte ha ett varierande metallvärde, och mynt med varierande metallvärde kunna inte vara skattefria.» I fråga om skattefria mynt finns det tydligen inte så mycket att avhandla; här äger den Greshamska lagen en obeskuren giltighet.

Läget blir emellertid ett annat, så snart staten lägger skatt på mynttillverkningen. Härigenom kommer nämligen det präglade myntet att få ett högre värde än vad metallinnehållet ensamt skulle berättiga till. Präglingskatten blir så att säga inbakad i själva myntstycket och utgör en del av dettas totala värde. Nedsmältes myntet, försvinner denna överkurs, och endast det rena metallvärdet återstår. Slagskatten är därför under reguljära omständigheter ett hinder för myntens nedsmältning. Häri ligger i själva verket förklaringen till att nominellt likställda mynt med starkt varierande metallvärden kunna koexistera på den fria penningmarknaden utan att de tyngsta och lödigaste exemplaren nedsmäلتas. Ty för att detta skulle löna sig, måste ju det förhandenvarande överskottet i metallvärde överstiga präglingsavgiftens belopp, vilket normalt inte bör vara fallet. Men naturligtvis kan det någon gång betala sig att trots slagskattens tillbakahållande inverkan nedsmälta enstaka mynt av särskilt god kvalitet. Ytterst är det emel-

lertid alltid präglingssavgiftens storlek, som sätter de gränser, inom vilka de cirkulerande myntens metallvärden kunna variera.

Antag, att ett antal mynt med lika metallvärde ha präglats och att slagskatten har uttagits på sådant sätt, att myntverket för statens räkning undanhållit 1 mynt av varje grupp på a stycken ($a = 2, 3, 4 \dots$)! I detta fall kan, såsom Bolin visar, myntens metallvärde i en senare tillverkning nedsättas i proportionen $a - 1/a$ ($= 1/2, 2/3, 3/4 \dots$) utan risk för att de äldre mynten skola nedsmältas. Denna nya regel kan man uppfatta som en generalisation av Greshams lag, till vilken den övergår, om a växer över alla gränser, d. v. s. $1/a$ blir lika med 0.

Mera allmänna slutsatser, avseende mynt med varierande metallvärden, ha också dragits av författaren. I detta fall är det medelmetallvärdet, som jämte slagskatten konstituerar den gräns, inom vilken det är oförmånligt att nedsmälta även de bättre mynten. Betecknas det nyssnämnda genomsnittet med m , blir det ifrågavarande gränsvärdet $ma/a - 1$ ($= 2m, 3/2m, 4/3m \dots$). Detta bråk framställer metallvärdets absoluta maximum för mynt, som samtidigt cirkulera. Det motsvarande absoluta minimivärdet är 0, eftersom blotta existensen av enstaka lågvärdiga mynt inte kan vara orsak till de bättre myntens nedsmältning. Utslagsgivande i detta avseende äro enbart de medelmetallvärden, som myntverken tillämpa vid utväxling av myntmetall mot färdiga mynt. Som belysande exempel på det sagda kan nämnas förekomsten av s. k. pläterade mynt, som tydligen allmänt accepterats trots nära nog obefintligt metallvärde.

Stundom finns det anledning att räkna med ett praktiskt minimivärde; detta kan lämpligen givas formen $m(a - 2)/a - 1$ ($= 0, 1/2m, 2/3m \dots$).

Författaren har också lämnat matematiska uttryck för de maximi- och minimivärden, som aktualiseras, om metallvärdena i en myntserie tänkas variera inom »naturliga» i stället för maximala gränser. Resultatet har blivit resp. $2ma/2a - 1$ ($= 4/3m, 6/5m, 8/7m \dots$) och $2m(a - 1)/2a - 1$ ($= 2/3m, 4/5m, 6/7m \dots$), där bokstäverna m och a ha den tidigare meddelade betydelsen.

Mycket vackra bekräftelser på de nyfunna lagarnas bärkraft ha erhållits. Sålunda peka formlerna med förvånansvärd entydighet på att a har haft det exakta värdet 3 i fråga om alla serier av de romerska kopparmynten men i stället värdena 4 resp. 5 vad beträffar kejsartidens *denarii* och *aurei*. Vid utmyntningen har sålunda staten tillgodogjort sig vart tredje kopparmynt, vart fjärde silvermynt och vart femte guldmynt. De tysta vittnena, de nedgrävda mynten, stödjande slutsatserna till alla delar. Särskilt vackert framkommer ur teorien en bekräftelse på Plinius' välkända upplysning om att 84 denarer ha räknats på libran under den republikanska eran, varigenom det egendomliga och av åtskilliga forskare med misstro betraktade resultatet, att den ifrågavarande denaren skulle väga $3 \frac{3}{7}$ scripula, har fått en fullgod förklaring.

Författaren har närmare preciserat de villkor, som måste vara uppfyllda för att två myntserier med olika tillkomstdatum skola kunna cirkulera samtidigt inom samma område. Han påvisar, att förhållandet mellan den yngre och den äldre seriens myntmedelvikter kan nedgå till $4a(a - 1)/(2a - 1)^2$ ($= 8/9, 24/25, 48/49 \dots$) men inte understiga detta belopp. I fråga om de

romerska kopparmynten, där $a = 3$, blir bråkets värde $24/25$ eller 96 %. I själva verket ha vägningar av de till Janus- och Apolloserierna hörande, i rikligt antal förekommande romerska kopparmynten lett till procenttalen 95,7 och 95,6, som synes i omedelbar närhet av det teoretiska värdet. Ett flertal liknande slående överensstämmelser ha framkommit vid författarens undersökning.

I själva verket har den nya metodiken i hög grad ökat möjligheterna att följa den romerska utmyntningens historia genom århundradena. Denna blir då samtidigt en historia om en fortskridande inflation. Särskilt drastiskt framträder detta förhållande under imperietiden, då det förefaller som om snart sagt varje kejsare sökte överträffa sina företrädare i att försämrå rikets mynt. Regeln var, att den nya myntmedelvikten sattes lika med den gamla minimivikten. Detta är i själva verket en anmärkningsvärd konsekvens av teorierna, ty om genomsnittsvikten hade minskats än ytterligare, skulle de bästa exemplaren i den gamla myntserien ha gått till smältdeglarna, något som givetvis inte låg i statsmakternas intresse.

Ett klart undantag från det nu sagda bilda de av Domitianus och Nerva utgivna guld- och silvermynten, som voro sina närmaste föregångare märkbart överlägsna. Man kan därför vänta sig att dessa mynt under den efterföljande inflationsperioden skulle vara ett tacksamt objekt för nedsmältning. Detta bekräftas också i praktiken, dock först sedan myntförsämringen framskridit tillräckligt långt. Medan silvermynt med Domitianus' bild sålunda äro rikligt förekommande i skatter, som nedgrävts under Trajanus' eller Hadrianus' regeringar, ha de kraftigt minskats i fynden från Antonius Pius' tid och nästan helt försvunnit i dem, som nedlagts under Marcus Aurelius eller någon senare kejsare. Allt detta harmonierar på ett utomordentligt sätt med de resultat, som kunna utvinnas ur formlerna och utgör bland andra ett väckert exempel på dessas ändamålsenlighet.

Den skrift, som här ställts i brännpunkten, får väl betecknas som författarens *opus magnum* ifråga om antikens historia. Den kan, om man så vill, uppfattas som en fortsättning på hans gradualavhandling »Fynden av romerska mynt i det fria Germanien» med kompletterande och fördjupade synpunkter. Mellan de båda publikationerna ligger en mansålder, ett tredjedels århundrade. Verket har sålunda inte brådskat men framträder nu som ett fullmoget alster av en djuplodande forskare med utomordentlig känedom om romersk penning- och mynthistoria. Decenniers lärda mödor, omfattande biblioteks- och arkivarbete ha satt sin omisskännliga prägel på skapelsen. Man kan med skäl förutse, att skriften kommer att uppmärksammas världen runt samt bilda epok inom myntforskningens historia.

Trots att författaren har vinnlagt sig om den största tydlighet, när det gäller härledningen av de matematiska formlerna, kan man utgå ifrån att dessa komma att vålla åtskilliga läsare huvudbry. Men även om det för en eller annan skulle brista något i uppfattningen av de algebraiska sammanhangen, bör den kvarstående behållningen av en genomläsning bliva mycket stor. Och det återstår ju alltid möjligheten att med ökad klarsyn återvända till formlerna, sedan man tillgodogjort sig bokens övriga innehåll.

Skriften framträder i ett tilltalande yttre skick med bl. a. förstklassigt figurmaterial. Såvitt anmälaren kan bedöma, har översättaren gjort en förtjänstfull insats. Mycket få tryckfel ha uppdragats.

Kjell Runquist

Social och kommunal förvaltning. Uppsatser utgivna av Sydsvenska socialinstitutet i Lund. Stockholm (tr. Lund) 1957. 150 sid. Pris kr 7: 20.

Av de tre socialinstituten i Sverige är som bekant institutet i Stockholm det äldsta. Det började sin verksamhet i januari 1921. Boråt tjugufem år senare, 1944, grundades socialinstitutet i Göteborg och tre år därefter Sydsvenska socialinstitutet i Lund. Vid alla instituten har, helt naturligt, utbildningen av sociala och kommunala tjänstemän varit det dominerande inslaget. Den forskning, som rimligen bör vara knuten till ett institut av högskolemässig karaktär, förekommer väl i viss utsträckning också vid socialinstituten, bland vilka ju det äldsta för övrigt alltjämt officiellt heter Institutet för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning. Men utåt har denna direkt vid socialinstitutet eller i deras regi bedrivna samhällsvetenskapliga forskning inte satt många spår.

I detta sammanhang bör man emellertid erinra om att de vid socialinstituten företrädde ämnena med ett enda lokalt undantag inte utrustats med fasta lärartjänster, vilkas innehavare har professors nämn och ställning. Detta i och för sig märkliga förhållande, som väl i någon mån hänger samman med institutens ganska egenartade rättsliga ställning, är säkert en av förklaringarna till att forskningen kommit i skymundan. Socialinstitutens i många fall vetenskapligt utomordentligt högt kvalificerade lärare har i regel inte haft möjlighet att vid sidan av undervisningen ägna sig åt renodlade forskningsuppgifter i någon större utsträckning.

Mot bakgrunden av detta är det en både ovanlig och glädjande händelse, när Sydsvenska socialinstitutet med anledning av sitt tioårsjubileum i bokform utgivit en samling uppsatser i varierande ämnen. Författare är dels ordföranden i institutets styrelse, landshövding Bergquist, dels institutets lärare i de olika ämnena. Av de elva uppsatserna, som inte är ordnade systematiskt under gemensamma underrubiker utan endast placerade i alfabetisk författarföljd, är sex av särskilt intresse ur den offentliga förvaltningens synpunkt.

Professor Nils Stjernquist redogör under rubriken »Lika behörighet och skicklighet?» utförligt för den rättsliga och faktiska utvecklingen av kvinnans rätt till statstjänst. Stjernquist uppehåller sig bl. a. vid ett par speciella tolkningsfrågor. Den första gäller problemet, huruvida likställighetsprincipen formellt sett är uttryckligen fastslagen även för andra statliga befattningar än fullmaktstjänster.

Före 1921 års principiellt och praktiskt betydelsefulla grundlagsändring ansågs det faktum, att RF § 28 blott avsåg fullmaktstjänster, göra det möjligt för kvinnor att inneha andra statliga befattningar. Sedermera kom behörighetslagarna 1923 och 1945 att i princip täcka samtliga statsjänster. Men vad gäller numera, frågar Stjernquist, sedan den andra och sista

behörighetslagen upphörde att gälla i och med 1949 års grundlagsändring? Han säger sig först knappast kunna »med en följdriktig tolkning» komma till annat resultat än att stadgandet i regeringsformen alltjämt endast avser fullmaktstjänster och att likställighetsprincipen inte finns fastslagen för övriga befattningar. Men en sida längre fram resigenerar han inför det faktum att regering och riksdag uppenbarligen tagit ställning mot denna ståndpunkt. Vid 1945 års riksdag, då den 1949 genomförda grundlagsändringen första gången beslöts, hade nämligen vederbörande utskott framhållit — trots att saken inte berörts i propositionen — att frågan, huruvida behörighetslagen i någon form borde kvarstå efter grundlagsändringens slutliga antagande borde avgöras av statsmakterna. Som orsak åberopades att RF § 28 ingalunda avsåg alla statsjänster. Utskottets förslag föll emellertid i Andra kammaren. »Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt», skriver Stjernquist, »får man utgå från att statsmakterna anslutit sig till de sakkunnigas ståndpunkt, att den år 1949 i regeringsformens § 28 inskrivna principen om likställighet mellan kvinnor och män avser samtliga statliga befattningar och uppdrag, alltså även icke-fullmaktstjänster».

I den andra tolkningsfrågan är Stjernquist emellertid mera ståndaktig. Det gäller tolkningen av begreppet »skicklighet». Han polemiserar energiskt och, såvitt rec. förstår, framgångsrikt mot den av bl. a. Erik Fahlbeck framförda uppfattningen att eftersom »skicklighet» måste inkludera även fysiska förutsättningar för utövandet av en tjänst så är det i vissa fall inte bara möjligt utan nödvändigt att fastställa krav på visst kön som kompetensvillkor. Efter en utförlig men något omständlig redogörelse för denna tolkningsfråga är Stjernquist redo att klart formulera sin slutsats. Han menar att det borde vara »uteslutet att med stöd av ordet 'skicklighet' generellt och på förhand utestänga det ena eller det andra könet från behörighet till statliga befattningar». En sådan generalisering strider, hävdar förf. med rätta, mot tanken på en *individuell* prövning av de sökandes förtjänst och skicklighet. Särskilt betänkligt ter det sig för Stjernquist att den kritiserade tolkningen infördes samtidigt med att den fulla likställighetens princip fastslogs i grundlagen; »samtidigt som den lika behörigheten infördes blev skickligheten olika».

Stjernquists utredning av det rättsligt ganska invecklade problemkomplexet är sakkunnig och intressant, även om den kunde ha varit något mera överskådlig och lättillgänglig. Av intresse är också de siffror över kvinnors förekomst i departement, domstolar och ämbetsverk, som han med ledning av statskalendern redovisar för åren 1937 och 1957. De visar, liksom tidigare utredningar i ämnet, att kvinnorna under de senaste tjugu åren ryckt fram starkt på vissa områden av statsförvaltningen, t. ex. inom undervisning och socialvård. En jämförelse med uppgifter i en annan liknande undersökning för några år sedan synes för övrigt visa, att denna utveckling varit särskilt markerad under åren efter 1947. Men även Stjernquist menar att ökningen i kvinnorepresentationen i stort sett varit ringa eller måttlig; »invandringen» av kvinnor »kan betecknas som liten». Han fördjupar sig inte närmare i vad som kan vara orsakerna härtill men erinrar om att det från flera håll gjorts gällande att det faktiskt är fråga om ett förbigående, en verklig diskriminering av den kvinnliga arbetskraften.

Den väsentliga anledningen till den starka kvinnliga underrepresentationen i den statliga förvaltningen är givetvis att söka i den könsmässigt skeva rekryteringen till de högre utbildningsanstalterna. Socialinstitutet utgör emellertid i detta avseende undantag; antalet kvinnliga studerande är där procentuellt sett större än i fakulteter och högskolor. Detta är ett av de få påpekanden angående institutets elevrekrytering som saknas i rektor Paul Lindbloms på fakta och synpunkter rika uppsats med rubriken »Erfarenheter av social utbildning». Han gör en snabbexposé över åtskilliga för socialinstitutet och deras elever centrala frågor. Tyvärr diskuterar han dock inte närmare uppfattningen att socionomexamen också skall utgöra en utbildning för statsförvaltning i allmänhet — en tanke som f. rektorn för socialinstitutet i Stockholm, professor Gunnar Heckscher, ställt sig positiv till.

I anslutning till Lindbloms redogörelse för socionomutbildningens differentiering på olika linjer bör man kanske erinra om att en omläggning numera har ägt rum. Institutet i Göteborg och Lund har vardera en social, en socialkommunal och en teoretisk linje. I Stockholm har därutöver hittills funnits en kameral linje, men fr. o. m. läsåret 1958/59 har de socialkommunala och kamerala linjerna slagits samman till en gemensam studielinje, förvaltningslinjen. Tillkomsten av denna linje torde få ses som ett uttryck för det intresse man vid institutet i Stockholm visat för tanken att inom socionomexamens ram åstadkomma en mer allmänt inriktad förvaltningsutbildning. Även den nya linjen synes dock till sin konstruktion vara sådan att den främst tar sikte på den kommunala förvaltningen. Den omfattar dels ett antal obligatoriska ämnen, dels vissa tilläggskombinationer och överbetyg, som den studerande kan välja med hänsyn till det arbetsområde han närmast inriktar sig på. I den obligatoriska delen ingår bl. a. det helt nya ämnet samhällsplanering.

Lindbloms uppsats är till stor del deskriptiv och refererande. Ett betydande antal uppslag och reformidéer i fråga om t. ex. utbildningens uppläggning, kursernas innehåll och utformning återges, men i åtskilliga fall utan förf:s egna kommentarer. När förf. avslutningsvis kommer in på behovet av social utbildning, tvekar han emellertid inte att uttala sig om hur behovet enligt hans mening bör täckas. Han anser att om efterfrågan på den arbetskraft, som socionomerna representerar, under de närmaste åren kommer att öka mera avsevärt, så ter det sig naturligare att inrätta ett fjärde socialinstitut än att öka intagningen vid de nuvarande. Synpunkten är säkerligen riktig. Men det finns givetvis också skäl att granska hållbarheten i det antagande slutsatsen bygger på. Vågar man med andra ord räkna med en ökad efterfrågan på personer med utbildning från socialinstitut? Prognoserna blir av flera skäl mycket osäkra, men man kan nog ändå påstå att det framför allt i landskommunernas centrala förvaltning kommer att absorberas ett ganska betydande antal socionomer under de närmaste åren. F. n. finns kommunalkamrerstjänster i cirka 55 procent av landskommunerna. Men utvecklingen går raskt mot inrättande av allt fler kommunalkontor — f. n. finns det i runt tal 450 sådana — och allt fler kamrers- och assistenttjänster. Därmed är dock inte sagt att vi i varje kommun kommer att få sådana tjänster. Givetvis måste man räkna med

att det i rätt många landskommuner under överskådlig tid framåt kommer att saknas underlag därför. Även efterfrågan på socialvårdsassistenter och liknande torde komma att öka, främst i de medelstora och större landskommunerna.

Det förefaller alltså vara ett ganska sannolikt antagande att utbildningskapaciteten i fråga om socionomer måste ökas. Kanske får det högskole-expanderande Norrland därmed så småningom också sitt eget socialinstitut. Ty om det överhuvud taget blir tal om ett fjärde institut, lär man rimligen inte kunna undgå att lägga det i den nordligare landsändan.

Fil. lic. Tage de la Motte, en av det jubilerande institutets fast anställda lärare, har bidragit med en renodlat kommunalrättslig uppsats: »Vilka organ är kommunala?». Den frågan förf. ställt kan möjligen synas vara av enbart vetenskapligt-teoretiskt intresse. Men i själva verket hör frågan alls inte hemma bara på det teoretiska planet. Det räcker med att erinra om att kommunallagens regler om exempelvis beredningstvång, revision och besvär samt om ersättning för fullgörande av förtroendeuppdrag inte gäller för de nämnder som ej kan rubriceras som kommunala organ.

Efter att ha sammanfattat vilka kriterier som i olika sammanhang ställts på vad som är att förstå med »kommunalt organ» refererar de la Motte såväl doktrin som rättspraxis i frågan. Han uppehåller sig särskilt vid Sundbergs uppfattning att organ inom det verksamhetsområde, som med Sundbergs terminologi heter »lokal självförvaltning» (i motsats till *kommunal självförvaltning*), inte är av kommunal natur, enär kommunen inte har det ekonomiska ansvaret för verksamheten och organen inte är underkastade kommunal revision. Sundberg uppställer med andra ord det kriteriet, att ett organ för att vara kommunalt skall handha ekonomisk förvaltning för kommunen. Lokala självförvaltningsorgan utan kommunal natur är enligt Sundberg valnämnd, överförmyndare, vägnämnd (eller ombud att utse vägnämnd), roteombud, taxeringsnämnd, lokalstyrelse för allmänt läroverk (vilken dock försvunnit från och med skolstyrelsereformens ikraftträdande 1 juli 1958), pensionsnämnd och bosättningslåneombud. Sundbergs uppräknings avser uppenbarligen att vara uttömmande.

För sin del kan de la Motte inte acceptera Sundbergs kriterium såsom ensamt avgörande. Han vill pröva även andra. Denna prövning leder honom först fram till att alla de organ som av Sundberg angivits såsom kommunala måste betraktas som sådana. Men han går ett stycke längre. Han räknar nämligen vidare till denna kategori pensionsnämnd och valnämnd, den förra på grund av vad förf. anser vara en positivrättslig reglering, den senare av en rad andra orsaker. Valnämnderis verksamhet får enligt de la Motte betraktas som kommunal av dessa skäl: den är knuten till kommunens område eller del därav, ledamöterna — ordföranden undantagen — utses av kommunen, kostnaderna för olika anordningar vid valen ankommer på kommunen, varigenom nämnden redan på grund härav får anses ha kommunal ekonomisk förvaltning; härtill kommer att kommunerna nästan undantagslöst ställer anslag till valnämndernas förfogande. Slutligen anföres att valnämndens »kvarblivande handlingar», d. v. s. främst röstlängderna, stannar hos kommunen. »Allt det sagda sammantaget gör, att

valnämnden måste betraktas som ett kommunalt organ», konkluderar de la Motte.

De resonemang varmed förf. på de två nämnda punkterna kommit till annat resultat än Sundberg synes övertygande. Tillräckligt väl underbyggd förefaller också den för flertalet kommuner praktiskt mindre intressanta och betydelsefulla slutsatsen att skogsvårdskommittén, av Sundberg betraktad som organ för en halvoffentlig institution (skogsvårdsstyrelsen), kan anses som ett kommunalt organ.

I ett kapitel om den kommunala hushållningen anlägger professor Carsten Welinder ekonomiska synpunkter på den kommunala verksamheten. Han betraktar denna inte bara med hänsyn till kostnaderna utan också med hänsyn till samhällsnyttan. Beträktningsättet är nyttigt och stimulerande. Han påpekar att man gärna frestas att anse bara sådan verksamhet som produktiv, som bekostas genom att dess resultat avyttras på öppna marknaden. Han belyser tankegången med det från kommunalt håll i andra sammanhang åberopade exemplet om tandkliniken och karamellfabriken: »En kommunal tandklinik är ej mindre samhällsnyttig än en karamellfabrik, även om den förra kan kräva tillskott av skattemedel, medan den senare kanske ger god vinst». Tandkliniken kan göras självfinansierande genom en avgiftshöjning och därigenom bli i viss mening mer »produktiv» utan att därför bli mer samhällsnyttig.

Större delen av uppsatsen belyser med material ur den officiella statistiken utvecklingen i fråga om kommunernas finanser under de senaste tio åren. Den som vill ha siffror över den kommunala investeringsverksamhetens procentuella utveckling på senare tid finner sådana i Welinders sammanställning. Den innehåller avslutningsvis också en kort översikt av kommunalskatternas ökning under åttioårsperioden 1876—1956.

Bland de uppsatser som berör den sociala förvaltningen bör främst nämnas fil. lic. Åke Elmérs »Skiss till en förenklad socialförvaltning». Frågan om en minskad splittring av den lokala socialförvaltningens organisation är, som förf. påpekar, av rätt gammalt datum. Åtskilliga förslag till administrativ förenkling har lagts fram, men i stort sett har allt förblivit vid det gamla. I många städer och större landskommuner har man praktiskt sökt minska olägenheterna med den organisatoriska splittringen genom att inrätta en social(vårds)byrå, dit det expeditionella arbetet inom flera av socialvårdens verksamhetsgrenar sammanförts. Elmér utgår från att man inte kan komma längre utan att rubba de sociala hjälpformernas materiella innehåll. Han visar emellertid på ett övertygande sätt att man med ganska små förändringar i sociallagstiftningen skulle kunna väsentligt förenkla den lokala organisationen.

Elmér pläderar för sådana förenklingar att man för utbetalning av sociala förmåner skulle behöva bara två organ i stället för som för närvarande sju. Det skulle enligt förf. räcka med socialnämnden och ett organ som han vill kalla socialförsäkringsnämnd, folkförsäkringsnämnd eller liknande. Nämnden skulle motsvara den nuvarande styrelsen för allmänna sjukkassan. Den skulle givetvis — i motsats till vad som nu gäller för denna styrelse — utses av fullmäktige. Vissa utbetalningar skulle dock göras av

barnavårdsnämnden, men denna skulle kunna befrias från huvuddelen av sina nuvarande ekonomiska uppgifter.

En partiell reform, som enligt Elmér lätt borde kunna genomföras, vore att slopa pensionsnämnden eller med andra ord slå samman den med sjuk-kassans styrelse till en försäkringsnämnd och avskaffa dess expeditionella apparat.

Elmérs förslag är enligt recensens mening så tankeväckande och intressant, att det i hög grad förvånar att det inte väckt en livlig diskussion utan tycks ha passerat obemärkt förbi. Uppslaget vore värt ett bättre öde än att bara förbli en lös skiss i en uppsats. Varför inte i kommunala, administrativa och politiska kretsar ta upp Elmérs idé till allvarlig debatt?

Ytterligare en av de elva uppsatserna i boken förtjänar att särskilt uppmärksammas i detta sammanhang, landshövding Thorwald Bergquists »Något om administrativa frihetsberövanden». Den berör ett förvaltningsrättsligt specialområde av centralt intresse både ur konstitutionell och förvaltningsrättslig synpunkt. Redogörelsen är visserligen översiktlig men själva problemställningen i fråga om socialt betingade administrativa frihetsbegränsningar lyckas förf. utomordentligt väl precisera på sina sju sidor. Han har i huvudsak inskränkt sig till att behandla nykterhetsvårds- och barnavårdslagstiftningens frihetsbegränsningar, medan omhändertaganden som sker av medicinska skäl faller utanför framställningen. Förf. betonar att kritik riktats mot formerna för prövning av frågorna om frihetsberövande. Flera utredningar har föreslagit ändring i formerna för handläggning av dessa ärenden. Mot bakgrunden av den myckna kritiken och de många reformförslagen frågar sig Bergquist, »om förhållandena på detta område verkligen är så otillfredsställande som den ihållande kritiken gör gällande». Han är benägen att svara nej. Enstaka missförhållanden har kunnat påvisas, »men på det hela taget torde de administrativa myndigheter som haft att handlägga dessa frågor sörjt för att den, vars frihet varit i fara, fått sina rättsliga intressen tillbörligen tillgodosedda». Praxis har botat lagstiftningens brister, menar förf.

Men även om kritiken skjuter över målet, finns det anledning att göra en översyn av hela det svåröverskådliga fältet, framhåller förf. Han påpekar med rätta, att redan den omständigheten att en vitt utbredd misstro mot det rådande systemet onekligen finns, kan vara skäl nog att i ett sammanhang utreda frågan i hela dess vidd. Det processuella förfarandet och valet av lämplig första instans blir därvid två huvudproblem. Förf. avvisar tanken på särskilda socialdomstolar, likaså möjligheten att tillerkänna kommunala nämnder — även om de förstärks med en jurist — domsrätt i dessa viktiga frågor. Han anvisar i stället utvägen att tillföra länsstyrelsen experter med speciell sakkunskap och erfarenhet från det sociala fältet. Med en fullt genomförd muntlig process och prövning av ett organ, där både juridisk sakkunskap och social erfarenhet är företrädd (länsstyrelsen, enl. Bergquists antydning) »torde anledningarna till kritik mot administrativa myndigheters dömande verksamhet i fråga om socialt betonade frihetsberövanden komma att bortfalla».

De övriga uppsatserna skall här blott omnämnas. Rådman Anders Bruzelius skriver om »Överflyttning av vårdnad vid omhändertagande.

Några reflexioner med anledning av förslaget till ny barnavårdsdag, stads- läkaren Olof Johnsson bidrar med uppsatsen »Socialläkaren — några kritiska synpunkter» och docent G. Eberhard Nyman behandlar ett annat socialmedicinskt ämne, »Differentieringsproblemet vid ungdomsvårds- skolorna». Angränsande ämnen har både socionom Dora Rinman och docent Gudmund Smith tagit upp; den förras uppsats heter »Möjligheter till personlig rådgivning i socialvården», den senares »Några synpunkter på psykologisk urvalstestning av kvalificerad personal».

Som helhet betraktad ger boken »Social och kommunal förvaltning» säkerligen en god bild av den mångsidiga och på samhällsvetenskapliga delområden rikt differentierade undervisning och utbildning som bedrivs vid de svenska socialinstituten.

Sten-Sture Landström.

LARS FREEMAN: *Med liberalismen i blodet*. Natur och Kultur. Stockholm 1958. 122 s. Pris kr 8: 50, inb. 12: —.

Den rubricerade skriften av fil. lic. Lars Freeman ger, som förlags- reklamen anger, »ögonblicksbilder» ur den liberala rörelsens historia i Sverige. Författaren har i ett antal ganska löst sammanknutna avsnitt fäst uppmärksamheten på några väsentliga partihistoriska tilldragelser fram till 1935; slutkapitlet handlar om hur det gick till, när Gustaf Andersson i Rasjön utsågs till partiledare. Den idépolitiska bakgrunden är ganska löst tecknad, och någon vetenskaplig problemdiskussion av större intresse före- kommer inte.

Författaren utgår i det inledande avsnittet från striderna om religions- friheten vid mitten av 1800-talet och ser utifrån detta perspektiv den libe- rala rörelsen som en produkt av de intellektuellt radikala och väckelse- rörelsernas förening i striden för religionsfrihet — ett ganska ensidigt be- traktelsesätt, om man betänker att frihetsproblem av denna natur spelat en ytterst underordnad roll i svensk politik under den tid, som liberala parti- bildningar verkat. Som den viktigaste personliga föreningslänken mellan de båda kulturströmningarna utpekar författaren rådmannen i Uppsala, L. W. Henschen: »Det står utom all tvekan att Lars Wilhelm Henschen från sin plats i borgarståndet bidrog till att utjämna de motsättningar, som kunde finnas mellan de radikala och väckelserörelsernas folk. Han med- verkade till att samordna deras strävanden i skilda politiska frågor». Den så inledda samverkan fortsatte sedan i tull- och rösträttsfrågorna. Som stöd för sin uppfattning på denna punkt åberopar författaren Henrik Gladhs avhandling med titeln »Lars Wilhelm Henschen och religionsfrihetsfrågan till 1853», vari framställningen dock inte förs längre än till den tidpunkt, då Henschen trädde in i Borgarståndet. Av allt att döma kom han inte att där spela någon särskilt ledande roll bland de liberala; i de stora allmänpoli- tiska frågorna gick han sin egen väg. Han motsatte sig såväl representations- reformen som den franska handelstraktaten, och det är måhända beteck- nande att han utan hänsyn till den vanliga liberala inställningen energiskt

hävdade Borgarståndets privilegier, då han ansåg dessa hotade. Freeman torde således ha överbetonat Henschens roll. Författaren ser föreningsbanden och spänningarna mellan de radikala och väckelserörelsernas folk som det centrala temat i svensk liberalism, och som följd härav ägnar han större delen av sin framställning åt den period, då de båda grupperna skildes och därefter åter förenade sina vägar, d. v. s. 1920-talet och början av 1930-talet.

Efter ett kapitel om göteborgsliberalismen, som skildrar hur Göteborgs liberala valmansförening bildades 1892 som en direkt följd av ett fyllnadsval till Andra kammaren, i vilket en konservativ och protektionistisk kandidat segrat på grund av röstsplittring på den liberala sidan, kommer författaren in på partisprängningen 1923 och dennas nykterhetspolitiska bakgrund. Framställningen bygger i huvudsak på tidigare redogörelser, och den kastar knappast något nytt ljus över händelseförloppet. I anslutning till H.-K. Rönblom betonas, att det fanns grundläggande skillnader i mentalitet och livsstil mellan liberaler och frisinnade; förbudsfrågan hade efter folkomröstningen inte behövt leda till partisprängning, om inte dylika motsättningar gjort sig gällande. Ett kapitel om 1923 års ministärskris är i huvudsak uppbyggt kring en dagboksanteckning av C. G. Ekmans hand, som författaren letat fram. Av denna framgår, att Ekman på våren 1923, sedan Första kammaren störtat Brantings andra ministär på en arbetslöshetsfråga, av kung Gustaf erbjöds att bilda en koalitionsregering av liberala och högermän. Ekman avböjde detta men erbjöd sig i stället att bilda en rent liberal ministär. Kungen lät emellertid uppdraget gå till Ernst Trygger. Saken är av intresse bl. a. därför att det ansågs, att krisen inom det liberala partiet skulle ha kunnat övervinnas, om partiet innehaft den ansvarsställning, som följer av regeringsuppdraget.

Det avsnitt i boken, som är av störst intresse, handlar om kontakterna mellan de liberala och frisinnade efter 1923 och om förberedelserna för de båda partiernas återförening i Folkpartiet. Författaren bygger här i huvudsak, synes det, på egna källforskningar. De tidigaste kontakterna i syfte att återförening de båda partierna ägde rum redan i början av 1924 på initiativ av Sten Dehlgren, men i fortsättningen blev det främst Frisinnade Kvinnors Riksförbund och Sveriges Frisinnade Ungdomsförbund, som kom att bära upp enhetssträvandena. Förhandlingar mellan dessa organisationer och de båda partierna ägde rum 1926 med syfte åstadkomma ett fastare samarbete inom ett »frisinnat vänsterförbund», men dessa planer strandade på Ekmans motstånd. Från 1930 ägde kontinuerliga diskussioner om återföreningen rum i pressen och i de berörda partiorganisationerna. Författaren beskriver hur de lokala enhetssträvandena ofta gick snabbare och lättare än de centrala: vid 1930 års kommunalval gick de båda partierna fram med gemensamma listor i Göteborg, och 1933 bildades den s. k. Nässjöcentern, som i praktiken var en fusion av de liberala och frisinnade grupperna. Sedan förbudsfrågan så småningom helt avförts från den praktiska politiken var det tämligen givet, att en återförening av de båda partierna skulle ske. Det krävs därför knappast någon forskarmöda för att utreda varför de liberala och de frisinnade åter gick samman. Freeman har fått

inskränka sig till den mindre betydelsefulla frågeställningen *hur* återföreningen skedde, vilket gör att hans på det hela taget förtjänstfulla framställning knappast i någon högre grad engagerar läsaren.

Svante Nycander

ROBERT B. MCKAY: *An American Constitutional Law Reader*. An Oceana Publication, New York City, 1958. 256 sidor.

Intresset för amerikanskt samhällsliv är icke nytt. Därom vittnar den litteratur, som alltsedan de Tocquevilles dagar sett dagen i Europa. Förenta Staternas ställning som världsmakt är däremot tämligen ny. I vart fall har den bland europeer fått sitt fulla erkännande först på senare tid. Genom denna utveckling har det amerikanska samhällets problem och rättsliga grundvalar tillförts nytt intresse. Under senare år har negrernas ställning tilldragit sig uppmärksamheten, likaså brytningen mellan den amerikanske medborgarens grundlagsfästa fri- och rättigheter å ena sidan samt kravet på skydd mot statsfientlig — framför allt kommunistisk — verksamhet å andra sidan. Det starkaste intresset har emellertid — av naturliga skäl — gällt den amerikanska utrikespolitiken. De statsrättsliga gränser, inom vilka denna utövas, torde förtjäna en motsvarande uppmärksamhet.

I den omfattande litteratur, som växt upp för att söka tillgodose dessa intressen, har åtskilligt rört själva den amerikanska samhällsgrunden — den amerikanska statsrätten — men icke mycket blivit skrivet till nytta för lekmän. Genom rubricerade bok torde en ändring dock nu ha kommit till stånd. Bokens redaktör är knuten som professor till New York University Law School. Med beteckningen »Reader» har han velat antyda att verket — som sällar sig till en rad andra amerikanska readers — framför allt riktar sig till en större allmänhet. Den eftersträfvade populära framställningen har därvid träffats genom återgivande av utvalt primärmaterial jämte kommentarer. I denna bok har McKay intagit texten till de betydelsefullaste statsrättsliga avgörandena av Förenta Staternas Högsta domstol samt försett dem med kommentarer.

Några av de problem, som sålunda beröras i boken, ha redan vunnit viss behandling av nordiska jurister. Här kan hänvisas till Erik Harremoes' och H. Bolt Jørgensens artikel rörande negrernas rättsställning, publicerad i tidskriften *Juristen* 1957 (s. 21—42). De för den enskilde kanske mest intressanta partierna i McKay's lilla bok beröra dock den amerikanske presidentens kompetens i fråga om utrikespolitiken. Det är allmänt känt, att den amerikanske presidenten äger ingå traktater med samtycke av två tredjedelar av senaten. Presidentens kompetens är emellertid icke begränsad därtill, utan han äger tillika inom de områden, där han jämlikt konstitutionen utöver självständiga befogenheter — t. ex. i egenskap av överbefälhavare för krigsmakten — självständigt ingå internationella avtal. Slutligen kan han med samtycke av kongressens flertal — d. v. s. flertalet av senatorer och representanter sammanräknade — ingå varje slag av internationell överenskommelse. Det sista tillvägagångssättet torde vara det sedvanliga i

fråga om betydelsefulla traktater. Sålunda tillkom The Lend-Lease Act av den 11 mars 1941 och The United Nations Participation Act av den 20 december 1945 i denna ordning. Men viktigare överenskommelser än så ha träffats av presidenten ensam. Detta gäller sålunda icke blott den för britterna så betydelsefulla Hull-Lothian överenskommelsen av den 2 september 1940 — varigenom Förenta Staterna mot utlåning av 50 gamla amerikanska jagare vann rätten att anlägga ett antal flottbaser i britternas Västindien — utan också de avtal som under kriget träffades i Cairo, Teheran och Yalta och vilka blivit avgörande för världens utseende av i dag. Mot bakgrunden av dessa förhållanden är det givet, att de statsrättsliga problem rörande presidentens utrikespolitiska befogenheter, vilka behandlas i boken under rubriken »The President and The Executive Power» (s. 103—126), förtjäna åtskillig uppmärksamhet. Också bokens övriga delar förmedla en bild av statsfederationens juridiska problem och de amerikanska lösningarna därtill, vilka måste intressera varje läsare med blick för den europeiska integrationen.

Över huvud taget innehåller denna Reader mycket av intresse för den som utan särskilda förkunskaper söker upplysning om amerikansk statsrätt. Genom bokens bibliografiska anvisningar och utförliga hänvisningar till domspraxis är den även en god utgångspunkt för fördjupade studier.

Carl Weiss Christoffersen

Högerpropagandan 1928. En replik.

Docenten Olle Nyman har i nr 1/1959 av denna tidskrift riktat några anmärkningar mot en av mig i tidskriften 1958, s. 362 ff. författad uppsats med rubriken »Högerns propaganda inför 1928 års val». Till den framförda kritiken skulle jag vilja anföra följande.

Först ondgör sig docenten Nyman över mitt konstaterande att den uppfattning av högeragitationen 1928, som framkommer i hans arbete »Parlamentarismen i Sverige», bygger på »ett metodiskt svagt material, nämligen de berättande källorna». Så är dock fallet. Nymans inställning ligger helt i linje med den uppfattning om valstridens innebörd som givits av en rad politiker, särskilt från socialdemokratiskt håll, men står i uppenbar strid med de slutsatser man når till vid en analys av valrörelsen som sådan. Hans metodiska villrådighet visar sig tydligt, när han till försvar för sin ståndpunkt anför att hans karakteristik av 1928 års valstrid »grundas på det allmänintryck av den politiska debatten som jag kunnat skapa mig». Vad innebär detta i förhållande till den principiella spaltning av källmaterialet, som måste företagas?

Vidare anser docenten Nyman, att resultatet av min undersökning — vars giltighet givetvis består tills någon uppvisat dess ohållbarhet — verifierar hans teckning av valstriden 1928. Detta är felaktigt. Frågeställningen gäller nämligen om det varit den socialdemokratiska arvsskattemotionen eller det faktum att socialdemokrater och kommunister brukade samma partibeteckning, som utgjorde det centrala momentet i högerns agitation.

Nyman sätter för sin del arvsskattemotionen främst och framhåller därjämte den förmenta valalliansen. I min uppsats anföres en rakt motsatt ståndpunkt, när det sammanfattningsvis om arvsskattemotionen heter, att den bara utgör »ett moment i en hel serie av politiska händelser, vilka kunde tvingas in under en och samma aspekt. Denna helhetssyn utgick ifrån och grundades för sitt politiska ändamål helt på den omständigheten, att socialdemokrater och kommunister vid valen använde samma partibeteckning» (s. 388).

Slutligen vill jag gärna framhålla, att Nymans av mig i en enskildhet kritiserade arbete är en erkänt skicklig sammanfattning av de senaste årtiondenas politiska utveckling i vårt land. Verk av denna karaktär måste emellertid av nödvändighet innehålla summariska åsikter på en rad punkter, där en tillfredsställande grundforskning ej hunnit utföras. Jag tror knappast, att man gör sig själv någon tjänst genom att behårt slå vakt om dylika, provisoriska uppfattningar, då en sådan, utförligare behandling senare kommer till stånd och ger en annan bild av det verkliga händelseförloppet.

Rolf Karlbom

Svar: Fil. kand. Rolf Karlboms replik ger mig anledning till ett nytt bemötande, eftersom han upprepar sina misstag. Han vidhåller att min karakteristik på sju rader av 1928 års valstrid grundar sig på berättande källor, särskilt de som emanera från socialdemokratiskt håll. Det var främst detta hans antagande, som uppkallade mig till ett kort kritiskt inlägg mot hans intresseväckande uppsats. Ty detta antagande är felaktigt. Som jag kunde uppvisa i mitt föregående inlägg, såg den kanske mest väsentliga av de berättande källor, som Karlbom anför, dagens ljus åtskillig tid efter det att den första upplagan av mitt arbete utkom. De stickprov, som en författare av ett översiktsarbete helt naturligt är hänvisad till, kan inte ge annat än ett »allmänintryck av den politiska debatten», men hur ett fastställande av att det är detta som är grunden — och inte de berättande källorna — skulle kunna anses vittna om »metodisk villrådighet» är svårt att förstå.

Sitt andra misstag begår Karlbom då han hänger upp hela sitt polemiska resonemang på *sju* raders sammanträngd karakteristik i ett översiktsarbete. Framställningen är så summarisk att den näppeligen kan vara en tjänlig grundval för Karlboms polemiska syften. Hans formuleringar i uppsatsen vittnade enligt mitt sätt att se om en vilja att söka sak i oträngt mål. »Socialdemokraterna hade genom sin arvsskattemotion vid 1928 års riksdag utmanat de borgerliga krafterna, och därjämte spelade den förmenta kommunistfaran (»svansen som styr») en betydande roll i agitationen — socialdemokraterna och kommunisterna hade samma partibeteckning.» Det är min formulering i det diskuterade brottstycket av mitt arbete. Det är mig fjärran att — vare sig »benhårt» eller eljest — slå vakt om provisoriska uppfattningar, som kunna visa sig vara i behov av revision på grundval av de resultat, som en systematisk detaljforskning sedermera kan komma till,

men oavsett hur det förhåller sig med hållfastheten av Karlboms resultat, kan det konstateras att det i de nyss citerade satserna knappast förekommer någon preciserad vägning av de båda elementen, arvsskattemotionen och den förmenta valalliansen. Jag tror inte att en läsare efter att ha tagit del av den utredning, som Karlbom presterat i sin uppsats, känner sig alltför mycket vilseledd då han läser de få orden om 1928 års valkamp i »Parlamentarismen i Sverige».

Olle Nyman

TIDSKRIFTSÖVERSIKT

Ekonomisk revy. Årg. 16: 1959. H. 2. *Montgomery, A.*, Hotet från budgeten, s. 73—78. — *Rosander, E.*, Kommunerna och lånemarknaden, s. 79—90. — *Sellberg T.*, Vad är socialism?, s. 91—103. — *Holm, H.*, Integration på företagsnivå med sexstatsmarknaden?, s. 104—108. — **H. 3.** *Wallenberg, M.*, Handelspolitik och samhällsekonomisk balans, s. 151—161. — *Herz, U.*, Frihandelsmysteriet, s. 162—168. — *Roeper, H.*, Västtysk syn på frihandelsfrågan, s. 169—174. — *Lindh, S.*, De brittiska samväldespreferenserna, s. 175—182. — *Lindbom, T.*, Omprövningar, s. 199—205. — **H. 4.** *Montgomery, A.*, Frihandelsproblem, s. 251—258. — *Dalenius, T.*, Vad är operationsanalys?, 271—278. — **H. 5.** *Montgomery, A.*, Konjunkturutsikter och budgetpolitik, s. 325—328. — *Soloveytchik, G.*, Homo Helveticus, s. 340—349. — *Dalenius, T.*, Några viktigare tillämpningsområden för operationsanalys, s. 350—359. — **H. 6.** *Montgomery, A.*, Konjunkturutsikter och budgetpolitik, s. 399—403. — *Claesson, G. C.-O.*, Olika metoder att eliminera överkapacitet, s. 414—420.

Ekonomisk Tidskrift. Årg. 60: 1959. Nr. 1. *Östlund, A.*, Bidrag till en konsumtionsteori för överflödssamhället, s. 1—10. — *Dalenius, T.*, Statistisk teori och officiell statistikproduktion, s. 11—33. — *Arvidsson, G.*, Bidrag till indexlänens teori, I, S. 34—52. — **Nr. 2.** *Arvidsson, G.*, Bidrag till indexlänens teori, II, s. 59—81. — *Höglund, B.*, Jämviktsanalys, aktivitetsanalys och input-output, s. 82—113.

Finsk tidskrift. 1959. H. 1. *Bonsdorff, G. v.*, I väntan på stabilisering, s. 1—4. — **H. 2.** *Mustelin, O.*, Från februarimanifestets tid, s. 58—65.

Förvaltningsrättslig tidskrift. Årg. 21: 1958. H. 6. *Petrén, G.*, Internationella juristkommissionens Delhi-deklaration, s. 343—352. — **Årg. 22: 1959. H. 1—2.** *Holmgren, K.*, Om mål och medel inom det administrativa rättsskyddet, s. 1—16. — *Herlitz, N.*, Regeringsrätten mot historisk bakgrund, s. 85—92. — *Jägerskiöld, S.*, Prejudikatets betydelse på förvaltningens område, s. 93—138.

Landskommunernas Tidskrift, Årg. 40: 1959. Nr. 2. *Tobé, E.*, Planeringen som kommunalt instrument, s. 75—81. — *Sivgård, G.*, Internationella utblickar på skolan, I, s. 89—94. — **Nr. 2.** *Ulné, J.*, Statsbidrag till driftkostnader för det allmänna skolväsendet, s. 153—158. — *Sivgård, G.*, Internationella utblickar på skolan, II, s. 159—168. — **Nr. 3.** *Karlsson, T.*, Kommunerna och en aktiv arbetsmarknadspolitik, 233—239. — *Hulteberg, M.*, Skolplanering, s. 249—253. — *Sivgård, G.*, Internationella utblickar på skolan, III, s. 257—262. — **Nr. 5.** *Bredal-Bauer, J.*, Kommunalskatterna

år 1959, s. 335—340. — **Nr. 8.** *Ulne, J.*, Kommunal samverkan på skolväsendets område. Fördelning av kostnaderna, s. 445—448. — *Allsing, S.*, Några kommunala organisationsfrågor, s. 449—451.

Liberal Debatt. Årg. 12: 1959. Nr. 2. *Nerman, T.*, Liberalism — socialism — Sverige 1959, s. 64—65. — **Nr. 3.** *Svensson, W.*, Staten och jordbruket, s. 94—97. — *Hallberg, P.*, Sveriges fönster mot världen, s. 98—105. — *Nilsson, U.*, Pacifismen och världsläget, s. 106—113. — *Ahlmark, P.*, Pacifisterna och taktiken, s. 113—114. — **Nr. 4.** *Wirmark, D.*, Monopol eller konkurrens, s. 135—138. — *Gerdner, G. O.*, Karl Staaffs sista föredrag, s. 139—141. — *Fröroth, M.*, Samhällskunskapen och dess uttolkare, s. 141—147. — **Nr. 5.** *Klein, E.*, Ett liberalt samhälle, s. 177—179. — *Franzén, N.*, »Monopol» eller konkurrens s. 180—183. — *Sandström, A.*, Sensation eller information, s. 184—191.

Nordisk Tidskrift. Årg. 35: 1959. H. 1. *Procopé, V.*, Finland och den nordiska sammarknaden, s. 1—10. — **H. 4.** *Hvidt, K.*, Hærloven 1880. Et politisk intrigespil, s. 215—221.

Politisk Tidskrift. 1959. Nr. 2. *Kristerson, H.*, Konjunktur och statsfinanser, s. 38—40. — *Lindegren, K.*, Långsiktplanering av statens finanser, s. 43—46. — *Söder, G.*, Kring författningsreformen, s. 47—52. — *Wahlström, S.*, Befolkningsfaktorn i samhällsmekanismen, s. 53—57. **Nr. 3.** *Åsberg, N. G.*, Europamarknadens politiska konsekvenser, s. 74—77. — *Svenning, C. E.*, Oro i Afrika, s. 88—91.

Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Band 25: 1959. H. 1. *Hultqvist, P.*, Klasspolitik och statsintresse, en studie i oscarisk riksdagstaktik, s. 57—82.

Svensk Tidskrift. Årg. 48: 1959. H. 2. *Östman, O.*, Statens utgifter måste sänkas, s. 73—81. — *Cunctator*, Sovjetunionens ekonomiska krig, s. 82—89. — *Wulff, T.*, Latinamerika mellan öst och väst, s. 90—96. — **H. 3.** *Lund, N.*, Östersjön — »ett fredens hav», s. 134—140. — *Müller, I.*, Civildförsvaret, s. 147—160. — *Holmström, S.*, Bakgrunden till jordbruksförhandlingarna, s. 161—167. — **H. 4.** *Qvistgaard, H.*, Aktuella problem inom den ekonomiska försvarsberedskapen, s. 187—194. — *Kihlstedt, O.*, Sovjetrysk skolreform, s. 210—215. — *Holmström, S.*, Nytt långtidsavtal för jordbrukets produktionspriser, s. 216—227. — **H. 5—6.** *Heckscher, G.*, Psykologiskt försvar i krig, s. 275—283. — *Sjöstrand, W.*, Debatten om enhetsskolan och differentieringen, s. 284—293. — *Mörner, M.*, Indiankollektiv och latifunder — om äganderätten till jorden i Latinamerika fram till våra dagar, s. 294—302.

Svenska Stadsförbundets Tidskrift. Årg. 51: 1959. H. 2. *Garstam, T.*, Kommunernas ekonomiska struktur — ett okänt kapitel?, s. 39—45. — *Sterfelt, E.*, Städernas ekonomi och likviditet vid en konjunkturbedgång, s. 46—52. — **H. 3.** *Goldberg, W.*, Krafttag i brittisk offentlig förvaltning, s. 79—88. — **H. 4.** *Dahlström, H.*, Samhällelig polis och »socialpolis», s. 122—128. — **H. 5.** *Törnqvist, H.*, Kommunskolan under tre år, s. 145—151.

Tiden. Årg. 51: 1959. Nr. 1. *Meidner, R.*, Renässans för branschrationalisering, s. 5—11. — *Thoursie, R.*, Samarbetets söner, s. 12—36. — *DuRietz, G.*, Staten och försäkringsbranschen, s. 31—33. — **Nr. 2.** *Siegbahn, B.*, Svenska utrikespolitikens mål och medel, s. 69—75. — *Gaitskell, H.*, En positiv tysklandspolitik, s. 76—81. — *Sjöberg, S.*, Om monarkin, t. f. regeringar och förmyndarstyrelse, s. 82—89. — *Severin, F.*, Om reklamens förtjänster och brister, s. 90—95. — **Nr. 3.** *Rehn, G.*, Reformistisk förnyelse,

s. 135—145. — *Östling, A.*, Strukturrationalisering av reklam och handel, s. 146—153. — **Nr. 4.** *Rehn, G.*, Reformistisk förnyelse, II, s. 196—208. — *Möller, G.*, Kongresserna som skapade SAP, s. 209—220. — *DuRietz, G.*, Kring den svenska utrikespolitikens mål och medel, s. 227—220. — *Östlundh, H.-E.*, Samhällsläran — det försummade ämnet, s. 230—235. — **Nr. 5.** *Lundberg, A. S.*, Vätebomben och faran för krig, s. 260—264. — *Lindbeck, A.*, Våra underutvecklade universitet, s. 274—279. — **Nr. 6.** *Samuelsson, K.*, Är socialpolitiken slut, s. 324—328. — *Lindblom, P.*, Centrum i nuet, s. 329—332. — *Severin, F.*, Socialistisk idéutveckling, s. 333—338. — *Forsman, L.*, George Kennan om tysklandspolitiken, s. 344—349. — *Gunnarsson, G.*, Rysk myt och verklighet, s. 350—355.

Utrikespolitik. Årg. 14: 1959. Nr. 1. *Hirschfeld, L.*, Det storpolitiska året 1958, s. 1—8. — *Nyblom, E.*, Sovjetunionen och Mellersta Östern, 1945—55, s. 22—30. — **Nr. 2.** *Hirschfeld, L.*, Tysklandsfrågan, s. 41—45. — *Wattrang, H.*, Sovjetunionens ekonomiska expansion — planer och förutsättningar, s. 53—62. — *Johannesson, G.*, Japans utrikespolitik under 1950-talet, s. 63—71. — **Nr. 3.** *Hirschfeld, L.*, Stormaktsförhandlingarna om Tyskland, s. 81—86. — *Bergen, E.*, Tibetkrisen och Asien, s. 92—97. — *Granqvist, H.*, Frankrike under de Gaulle, s. 98—105. — *Holm, E.*, Berlinfrågan i dokumentens belysning, s. 106—110. — **Nr. 4.** *Hirschfeld, L.*, Utrikesministerförhandlingarna i Genève, s. 121—125. — *Birnbaum, K. E.*, Västtysklands utrikespolitik under Adenauer, s. 129—139. — *Mörner, M.*, Caudillos och militärer i latinamerikansk samhällsutveckling, s. 140—150.

Internasjonal Politikk. 1959. Nr. 2. *Forsberg, C.*, Frankrike og Algeriet, s. 30—39. — *Hanssen, H. L.*, Håpefulle og brukbare president-aspiranter, s. 43—46. — **Nr. 3.** *Moe, F.*, Det tyske problemkompleks, s. 49—50. — *Johansen, J. O.*, Polens vei, s. 61—66.

Nordisk Administrativt Tidsskrift. Årg. 39: 1958. H. 3—4. *Martensen-Larsen, F.*, Forvaltningsvidenskabens betydning for den praktiske administration, s. 311—350. — *Rytkölä, O.*, Det primärkommunala samarbeidet og självstyrelsen av högre ordning, s. 351—380. — *Skare, L. H.*, Rasjonaliseringens rolle i statsforvaltningen, s. 381—426. — *Conradi, E.*, Något om statens och kommunernas skadeståndsansvar i anledning av oriktiga beslut, s. 427—481. — **Årg. 40: 1959. H. 1.** *Kampmann, V.*, Betragtninger over den nye tjenstemandslov, s. 8—28. — *Döhlen, B.*, Lov om offentlige tjenestevister, s. 29—40. — *Korte, K.*, Strävandena att underlätta utövningen av rösträtt, s. 41—55. — *Bruun Nielsen, P.*, Om forbrugsskat, s. 56—63.

Nordisk Tidsskrift for international ret og jus gentium. Vol. 29: 1959. Fasc. 1. *Hammar-skjöld, D.*, Behöver vi Förenta Nationerna?, s. 3—13. — *Dedijer, V.*, Problems of the transformations of military conventions, s. 14—31. — *Kunzman, K.-H.*, Nogle aktuelle forslag til oprettelse af en sikkerhedsstyrke under de Forenede Nationer, s. 32—48. — *Verplaatse, J. G.*, The law of war and neutrality in outer space, s. 60—70.

Statsøkonomisk tidsskrift. 73 årg.: 1959. H. 1. *Vogt, J.*, Statsøkonomisk Forening 1883—1958 og Norges økonomi, s. 1—16. — *Brofoss, E.*, Norsk fiskeripolitikk, s. 17—37. — **H. 2.** *Serck-Hanssen, J.*, Betragtninger omkring den sovjetiske 7-årsplan, s. 81—101. — *Ejfestad, D.*, Norsk Jernverk fram til i dag, s. 102—121. — *Wyller, T. C.*, Om nominasjon ved offentlige valg som statsvitenskapelig problem, s. 122—139. — *Ervik, A.*, ILO, s. 140—145.

Nationalekonomisk tidsskrift. 96. Bind: 1959. H. 5—6. *Zeuthen, F.*, Vi økonomer og statsvidenskaben, s. 181—189. — *Nyboe Andersen, P.*, Egnudvikling — teoretiske aspekter og internationale erfaringer, s. 190—207.

Økonomi og Politik. Årg. 33: 1959. Nr. 1. *Hammar skjöld, D.*, Kulturelle problemer i forholdet Øst-Vest, s. 3—9. — *Reske-Nielsen, E.*, Kontraster og konflikter i italiensk politik, s. 10—26. — *Pundik, H.*, Jordan — fra emirat til kongedømme, s. 27—48.

The American journal of comparative law. Vol. 8: 1959. No. 1. *Cassandro, G.*, The Constitutional Court of Italy, s. 1—14. — *Clute, R. E.*, Law and practice in Commonwealth extradition, s. 15—28. — *Freeman, H. A.*, An introduction to Hindu jurisprudence, s. 29—43. — *Bolgár, V.*, The concept of public welfare, s. 44—71. — **No. 3.** *Schacht, J.*, Islamic law in contemporary states, s. 133—147. — *Polach, J. G.*, Harmonization of laws in Western Europe, s. 148—167. — *Hirsch, A. M.*, Water legislation in the Middle East, s. 168—186. — *Tammelo, J.*, On the logical openness of legal orders, s. 187—203.

The American journal of international law. Vol. 53: 1959. No. 1. *McDougal, M. S.*, *Lasswell, H. D.*, The identification and appraisal of diverse systems of public order, s. 1—29. — *Rudzinski, A. W.*, Election procedure in the United Nations, s. 81—111. — **No. 2.** *Briggs, H. W.*, The United States and the International Court of Justice, s. 301—318. — *Hudson, M. O.*, The thirty-seventh year of the World Court, s. 319—323. — *Kerley, E. L.*, Voting in the United Nations' General Assembly, s. 324—340. — *Hexner, E. P.*, Interpretation by international organizations of their basic instruments, s. 341—370. — *Miller, A. S.*, Protection of private foreign investment by multilateral convention, s. 371—378.

The American journal of sociology. Vol. 65: 1959. No. 1. *Lazarsfeld, P.*, Reflections on business, s. 1—31. — *Wolff, K. H.*, Sociology and history; theory and practice s. 32—38. — *Stoodley, B. H.*, A crosscultural study of structure and conflict in social norms, s. 39—48. — *Grusky, O.*, Organizational goals and the behavior of informal leaders, s. 59—67.

The American political science review. Vol. 53: 1959. No. 1. *Dahl, R. A.*, Business and politics: a critical appraisal of political science, s. 1—34. — *Lane, R. E.*, The fear of equality, s. 35—51. — *Diamond, M.*, Democracy and the Federalist: a reconsideration of the framers' intent, s. 52—68. — *Lipset, S. M.*, Some social requisites of democracy: economic development and political legitimacy, s. 69—105. — *Blankstein, G. I.*, Political groups in Latin America, s. 106—127. — *Morris, B.*, Soviet policy toward national communism: the limits of diversity, s. 128—139.

American sociological review. Vol. 24: 1959. No. 1. *Wilson, B. R.*, An analysis of sect development, s. 3—14. — *Feld, M. D.*, Information and authority: the structure of military organization, s. 15—21. — *Gordon, C. W.*, *Babshul, N. A.*, Typology of voluntary associations, s. 22—29. — *Barth, E. A. T.*, *Abu-Laban, B.*, Power structure and the negro sub-community, s. 69—76. — **No. 2.** *Dubin, R.*, Deviant behavior and social structure, s. 147—163. — *Nettler, G.*, Antisocial sentiment and criminality, s. 207—220. — **No. 3.** *Scott, W. A.*, Empirical assessment of values and ideologies, s. 299—310. — *Guttman, L.*, A structural theory for intergroup beliefs and action, s. 318—327.

The annals of the American academy of political and social science. Vol. 321: 1959. Contemporary China and the Chinese. — **Vol. 322: 1959.** Prevention of juvenile delinquency. — **Vol. 323: 1959.** Partnership for progress: international technical co-operation.

Behavioral science. Vol. 4: 1959. No. 2. *Riker, W. H.*, A test of the adequacy of the power index, s. 120—131.

Foreign affairs. Vol. 37: 1959. No. 4. *Humphrey, H. H.*, The Senate in foreign policy, s. 525—536. — *Kissinger, H. A.*, The search for stability, s. 537—560. — *Hudson, G. F.*, Mao, Marx and Moscow, s. 561—572. — *Ravenholt, A.*, The Chinese communists: big risks for big gains, s. 573—586. — *Pinay, A.*, Economic revolution in France, s. 587—597. — *Eason, W. W.*, The Soviet population today, s. 598—606. — *Plaza, G.*, For a regional market in Latin America, s. 607—616. — *Armstrong, H. F.*, Where India faces China, s. 617—625. — *Soustelle, J.*, The wealth of the Sahara, s. 626—636. — *Perham, M.*, White minorities in Africa, s. 637—648. — *Silbermann, L.*, Change and conflict in the horn of Africa, s. 649—659. — *Lodge, G. C.*, Labor's role in newly developing countries, s. 660—671. — *Harbison, F.*, Two centers of Arab powers, s. 672—683.

International affairs. Vol. 35: 1959. No. 2. *Ionides, M.*, Technical aid: the role of the West, s. 151—160. — *Harris, R.*, China and the world, s. 161—169. — *Benham, F.*, Education and economic development in the under-developed countries, s. 181—187. — *Lambert, M.*, Source materials made available to historical research as a result of world war II, s. 188—196. — **No. 3.** *Mendès-France, P.*, The crisis of France 1945—1959, s. 285—294. — *Wheeler, G. E.*, Russia and the Middle East, s. 295—304. — *Lachs, M.*, Poland's quest for European security, s. 305—310. — *Schütz, W. W.*, German foreign policy: foundations in the West — aims in the East, s. 310—315. — *Griffiths, P.*, Pakistan today, s. 316—323. — *Laqueur, W. Z.*, The »national bourgeoisie»: a Soviet dilemma in the Middle East, s. 324—331.

The English historical review. Vol. 74: 1959. No. 291. *Thompson, F. M. L.*, Whigs and liberals in the West Riding 1830—1860, s. 214—239. — *Zeldin, T.*, Government policy in the French general election of 1849, s. 240—248.

The international and comparative law quarterly. Vol. 8: 1959. P. 1. *Grodecki, J. K.*, The enforcement of foreign maintenance orders: French and English practice, s. 18—40. — *Blom-Cooper, L. J.*, The South African treason trial: R. v. Adams and others, s. 59—72. — *Lauterpacht, E.*, The contemporary practice of the United Kingdom in the field of international law — survey and comment, s. 146—212. — **P. 2.** *Cotran, E.*, Some legal aspects of the formation of the United Arab Republic and the United Arab States, s. 346—371.

Midwest journal of political science. Vol. 3: 1959. No. 1. *Schmidhauser, J. R.*, The justices of the Supreme Court: a collective portrait, s. 1—57. — *Newland, C. A.*, Legal periodicals and the United States Supreme Court, s. 58—74. — **No. 2.** *Sorauf, F. J.*, Patronage and party, s. 115—126. — *Wallace, R. A.*, Congressional control of the budget, s. 151—167. — *Livingston, W. S.*, British general elections and the two-party system 1945—1955.

Parliamentary Affairs. Vol. 12: 1959. No. 1. *Campbell, P.*, The cabinet and the constitution in France, 1956—58, s. 27—36. — *Beloff, M.*, The separation of powers in the constitution of the fifth republic, s. 37—46. — *Blondel, J.*, The French general

election of november 1958, s. 47—59. — *Choudhury, G. W.*, Failure of parliamentary democracy in Pakistan, s. 60—70. — *Morris-Jones, W. H.*, Recent political development in India, s. 71—82. — *Speir, R.*, The promotion of a private member's bill — its problems and pitfalls, s. 83—102. — **No. 2.** *Bromhead, P. A.*, The British constitution in 1958, s. 149—163. — *Chapman, B.*, The French conseil d'état, s. 164—173. — *Hurwitz, S.*, The Folketingets Ombudsmand, s. 199—208. — *Wiseman, H. V.*, Parliamentary reform, s. 240—254.

The political quarterly. Vol. 30: 1959. No. 2. *McDougall, K.*, The Mental Health Bill, s. 120—130. — *Ezera, K.*, Nigeria's constitutional road to independence, s. 131—140. — *Wells, W. T.*, Public control and the police, s. 141—148. — *Abrams, M.*, Social change in modern Britain, s. 149—156. — *Kitagawa, D.*, The West and the Afro-Asian world, s. 157—170. — *Wilson, H. H.*, Civil liberties in the United States today, s. 171—184.

Political science quarterly. Vol. 74: 1959. No. 1. *Harbeson, R. W.*, Transportation: Achilles heel of national security; s. 1—20. — *Dougherty, J. E.*, The Aswan decision in perspective, s. 21—45. — *Unger, I.*, Business men and specie resumption, s. 46—70. — *Fiszman, J. R.*, The appeal to maoism in pre-industrial, semi-colonial political cultures, s. 71—88. — *Wright, T. P.*, Free elections in the Latin America policy of the United States, s. 89—112. — *Laux, J. M.*, M. Pinay and inflation, s. 113—119. — **No. 2.** *Fuchs, L. H.*, Minority groups and foreign policy, s. 161—175. — *McNelly, T.*, The Japanese constitution: child of the cold war, s. 176—195. — *Etzioni, A.*, Alternative ways to democracy: the example of Israel s. 196—214. — *Weinstein, C.*, Anti-war sentiment and the socialist party 1917—1918, s. 215—239. — *Gomberg, W.*, Labor's participation in the European productivity program: a study in frustration, s. 240—255. — *Wood, N.*, The empirical proletarians: a note on British communism, s. 256—272.

Political studies. Vol. 7: 1959. No. 1. *Frankel, J.*, Towards a decision-making model in foreign policy, s. 1—11. — *Lippson, L.*, Party systems in the United Kingdom and the older Commonwealth: causes, resemblances and variations, s. 12—31. — *Harrison, M.*, The constitution of the fifth republic: a commentary, s. 41—61. — *Rozmaryn, S.*, Parliamentary control of administrative activity in the Polish people's republic, s. 70—85. — **No. 2.** *Lawson, F. H.*, Dicey revisited, s. 109—126. — *Leys, C.*, Models, theories, and the theory of political parties, s. 127—146.

Public administration review. Vol. 19: 1959. No. 1. *Katzell, R.*, Reflections on «educating executives», s. 1—6. — *Highsaw, R. B.*, The southern governor — challenge to the strong executive theme, s. 7—11. — *Mandell, M. M.*, Hypothesis on administrative selection, s. 12—18. — *Tickner, F. J.*, A survey and evaluation of contemporary research, s. 19—25. — *Presthus, R.*, Behavior and bureaucracy in many cultures, s. 25—35. — **No. 2.** *Lindblom, C. E.*, The science of «muddling through», s. 79—88. — *Heady, F.*, The new reform movement in regulatory administration, s. 89—100. — *DeLong, E. H.*, Who are the career executives, s. 108—113.

The public opinion quarterly. Vol. 23: 1959. No. 1. *Berelson, B.*, The state of communication research, s. 1—5. — *Kriesberg, L.*, German public opinion and the European Coal and Steel Community, s. 28—42. — *Glantz, O.*, Protestant and Catholic voting behavior in a metropolitan area, s. 73—82. — **No. 2.** *de Sola Pool, I.*, *Schulman, I.*, Newsmen's fantasies, audiences, and newswriting, s. 145—158. — *Cornwell, E. E.*,

Wilson, Creel and the presidency, s. 189—202. — *Sussman, L.*, Mass political letter writing in America: the growth of an institution, s. 203—212. — *Houn, F. W.*, The stage as a medium of propaganda in communist China, s. 223—235.

Social forces. Vol. 37: 1959. No. 3. *Polsby, N. W.*, The sociology of community power: a reassessment, s. 232—236. — *Harris, M.*, Caste, class and minority, s. 238—254. — *Etzioni, A.*, The ghetto — a revaluation, s. 255—262. — **No. 4.** *Foreman, P. B.*, Buchenwald and modern prisoner-of-war detention policy, s. 289—297. — *Nam, C. B.*, Nationality groups and social stratification in America, s. 328—333.

The Western political quarterly. Vol. 12: 1959. No. 1:1. *Samuel, H.*, The constitutional crisis of 1931: a memorandum, s. 5—8. — *Castleberry, H. P.*, The arab's view on postwar American foreign policy, s. 9—36. — *Kuusisto, A. A.*, The Paasikivi line in Finland's foreign policy, s. 37—49. — *Yalem, R. J.*, Prospects for European political unification, s. 50—63. — *Conover, M.*, The Rochdale principles in American co-operative associations, s. 111—122. — *Marcum, J. A.*, French party literature, s. 168—176. — **No. 1:2.** *Jonas, F. H.*, Western politics and the 1958 elections, s. 241—256. — **No. 2.** *Cassinelli, C. W.*, The «consent» of the governed, s. 391—409. — *Davies, J. C.*, A note on political motivation, s. 410—416. — *Galloway, G. B.*, Leadership in the House of Representatives, s. 417—441. — *Engle, R. H.*, Weighting legislators' votes to equalize representation, s. 442—449. — *Adrian, C. R.*, A typology of nonpartisan elections, s. 449—458. — *Kirchheimer, O.*, Majorities and minorities in Western European governments, s. 492—510. — *Dolan, P.*, The Nordic Council, s. 511—526. — Summary of the proceedings of the Western Political Science Association and the Pacific Northwest Political Science Association, s. 535—584.

The review of politics. Vol. 21: 1959. No. 1. *Ward, L.*, The "natural law" rebound, s. 114—130. — *Dunne, J. S.*, Realpolitik in the decline of the West, s. 131—150. — *Kertesz, S. D.*, Diplomacy in the atomic age, I, s. 151—187. — *Shanahan, W. O.*, Liberalism and foreign affairs: Naumann and the pre-war German view, s. 188—223. — *Fitzsimons, M. A.*, The continuity of British foreign policy, s. 300—322. — **No. 2.** *Kertesz, S. D.*, Diplomacy in the atomic age, II, s. 357—388. — *Lochwood, T. D.*, A study of French socialist ideology, s. 402—416. — *Triska, J., Koch, H. E.*, The Asian-African nations and international organization, s. 417—455. — **No. 3.** *Davidson, J.*, Natural law and international law in Edmund Burke, s. 483—494. — *Losos, J. O.*, The Supreme Court and its critics: is the Court moving left?, s. 495—510. — *Epstein, L.*, Britain and the H-bomb, 1955-1958, s. 511—529. — *Angress, W. T.*, The political role of the peasantry in the Weimar republic, s. 530—549.

World politics. Vol. 11: 1959. No. 2. *Ulam, A. B.*, Soviet ideology and Soviet foreign policy, s. 153—172. — *Brodie, B.*, The anatomy of deterrence, s. 173—191. — *Moorsten, R.*, Economic prospects for communist China, s. 192—220. — **No. 3.** *Pauker, J.*, Southeast Asia as a problem area in the next decade, s. 325—345. — *Hoffman, S. H.*, International relations; the long road to theory, s. 346—377. — *Zyzniewski, S. J.*, The Soviet bloc and the underdeveloped countries, s. 378—399. — *Bernstein, M. H.*, Israel's capacity to govern, s. 399—417.

L'Année politique et économique. 32e année: 1959. No. 147. *Hayek, J.*, La drame du Munich évoque du point de vue tchécoslovaque, s. 1—11. — **No. 148.** *Girardot, P.*, La défense de l'Europe, s. 89—101. — *Carlais, J.*, De la matière à l'esprit: perspectives de l'évolution métaphysique du marxisme, s. 120—133.

Journal du droit international. 86e année: 1959. No. 1. *Jambu-Merlin, R.*, Georges Ripert and international law, s. 5—34. — *Stoyanovitch, K.*, The reality of international law, s. 35—100. — **No. 2.** *Pinto, R.*, The international status of the German Democratic Republic, s. 313—426.

Revue de droit international de sciences diplomatiques et politiques. 37e année: 1959. No. 1. *Graveau, J.*, Le nouveau droit pénal international, s. 7—24. — *Glaser, S.*, Quelques remarques sur la protection des droits de l'homme, s. 25—36. — *Fulpius, J.*, La liberté de la presse en Suisse, s. 37—45. — **No. 2.** *Acikalin, M. C.*, La Turquie devant les problèmes internationaux, s. 110—117. — *Barclay Brown, F.*, Religion et communisme, s. 118—145. — *Roman, H.*, Does a Berlin crisis exist?, s. 146—147. — *Cocatre-Zilgien, A.*, L'antagonisme anglo-irlandais de 1911 à 1950, s. 148—165.

Revue d'économie politique. 69e année: 1959. No. 4—5. *Buquet, L.*, La situation démographique, s. 425—437. — *Maillet, P.*, Les comptes de la nation, s. 452—476. — *Rigotard, J.*, De l'union française à la communauté, s. 477—540. — *Lassègue, P.*, Le mouvement ouvrier et la législation sociale, s. 796—816. — *Antonelli, E.*, La sécurité sociale, s. 817—830. — *Guglielmi, J. L.*, La conjoncture européenne et mondiale, s. 831—853.

Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale. 9e année: 1959. No. 33. *Tournaux, G.*, Les origines de la ligne Maginot, s. 3—14. — *Funk, A.*, La «reconnaissance» de C.F.L.N., s. 37—48. — *Adler-Bresse, M.*, Historiographie de la résistance allemande, s. 49—57. — **No. 34.** *Michel, H.*, La correspondance Staline-Churchill-Roosevelt, s. 1—8. — *Dincie, K. M.*, La guerre de libération nationale en Yougoslavie, s. 9—19. — *Neveux, J. B.*, La campagne de Pologne (1939), s. 20—26. — *Debyser, F.*, Sur la diplomatie italienne (1937—1939), s. 27—38. — **No. 35.** *Calmette, A.*, La formation de l'O.C.M., s. 1—24. — *Michel, H.*, Le «Giraudisme», s. 25—48.

Revue du droit public et de la science politique en France et à l'étranger. 75e année: 1959. No. 1. *de Lacharrière, R.*, Spinoza et la théorie démocratique, s. 5—35. — *Lemäsurier, J.*, La preuve dans le détournement de pouvoir, s. 36—66. — *Berlia, G.*, Le président de la république dans la constitution de 1958, s. 71—86. — **No. 2.** *Silvera, V.*, Le contentieux administratif en Tunisie, s. 207—213. — *Stoyanovitch, K.*, La conception de l'état en Yougoslavie, s. 214—239. — *de Soto, J.*, La loi et le règlement dans le constitution du 4 octobre 1958. — **No. 3.** *Auby, J.-M.*, L'influence du changement de circonstances sur la validité des actes administratifs unilatéraux, s. 431—460. — *Aubry, M.*, Le conseil national de l'économie et du travail italien, s. 470—483. — *Mouskhély, M.*, Le système soviétique du contrôle, s. 484—514. — *Dinh, N. Q.*, La constitution de 1958 et le droit international, s. 515—564. — *Berlia, G.*, Les pouvoirs du président de la république comme gardien de la constitution. — La constitution et les débats sur les règlements des assemblées parlementaires, s. 565—571.

Revue française de science politique. Vol. 9: 1959. No. 1. *Debré, M.*, La nouvelle constitution, s. 7—29. — *Wahl, N.*, Aux origines de la nouvelle constitution, s. 30—66. — *Goguel, F.*, L'élaboration des institutions de la République dans le constitution du 4 octobre 1958, s. 67—86. — *Burdeau, G.*, La conception du pouvoir selon la constitution du 4 octobre 1958, s. 87—100. — *Duverger, M.*, Les institutions de la cinquième république, s. 101—134. — *Merle, M.*, La constitution et les problèmes d'outre-mer, s. 135—166. — *Remond, R.*, Le nouveau régime et les forces politiques, s. 167—187. — **No. 2.** *Goguel, F.*, En mémoire d'André Siegfried, s. 333—339. — *Meynaud, J.*,

Les mathématiciens et le pouvoir, s. 340—367. — *Besson, J.*, Les élections italiennes du 25 mai 1958, s. 368—382. — *Mattei, D.*, Le comportement politique des Italiens, s. 383—409. — *Hoffmann, S.*, Vers l'étude systématique des mouvements d'intégration internationale, s. 474—485.

Revue générale de droit international public. 63e année: 1958. No. 1. *Whitton, J. B.*, L'exercice de la compétence pénale à l'égard des forces américaine à l'étranger s. 5—20. — *Salmon, J.*, La convention européenne pour le règlement pacifique des différends, s. 21—64. — *Lapidoth, R.*, De la valeur interne des traités internationaux dans le droit israélien, s. 65—93.

Revue politique et parlementaire. 61e année: 1959. No. 692. *Potul, G.*, La France dans l'Europe qui se fait, s. 6—14. — *Ledermann, L.*, Considérations sur l'impérialisme, s. 21—29. — *Marsan, H.*, L'Argentine entre la pénitence et l'espoir, s. 48—55.

Archiv des öffentlichen Rechts. 84. Band: 1959. H. 1. *Grundmann, S.*, Das evangelische Kirchenrecht und die ökumenische Bewegung der Gegenwart, s. 1—53. — *Vogel, K.*, Qualifikationsfragen im internationalen Verwaltungsrecht, s. 54—73. — H. 2. *Stern, K.*, Zur Problematik des energiewirtschaftlichen Konzessionsvertrags, s. 137—184. — *Lüke, G.*, Die Abgrenzung der Klagebefugnis im Verwaltungsprozess, s. 185—226.

Schmollers Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft. 79. Jahrg.: 1959. H. 1. *Kröll, M.*, Gesellschaft und Gemeinschaft, s. 1—26. — *Ungern-Sternberg, R. v.*, Über die Begriffe »Führer« und »Elite«, s. 27—36. — *Schweitzer, A.*, Organisierter Kapitalismus und Parteidiktatur 1933 bis 1936, s. 37—80. — H. 2. *Abb, F.*, *Podgajetz, I.*, Die gewerkschaftliche Lohnpolitik in der heutigen Bundesrepublik, s. 29—70. — *Bissing, W. M. v.*, Der deutsche Zollverein und die monetären Probleme, s. 71—86. — H. 3. *Weddigen, W.*, Primat der Wirtschaft?, s. 13—29.

Die Friedens-Warte. Bd. 55: 1959. Nr. 1. *Wiebringhaus, H.*, Ein internationaler Gerichtshof zum Schutz der Menschenrechte, s. 1—25. — *Münch, F.*, Die freie Stadt, s. 26—45.

Historische Zeitschrift. Bd. 187: 1959. H. 2. *Krusius-Ahrenberg, L.*, Finnischer Separatismus und russischer Imperialismus im vorigen Jahrhundert, s. 249—288. — H. 3. *Wiltram, R.*, Das russische Imperium und sein Gestaltwandel, s. 568—593. — *Silberschmidt, M.*, Die Vereinigten Staaten von Amerika — die Grossmacht zwischen Europa und Asien, s. 594—614.

Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft. 115. Bd. 1959. H. 1. *Neuhauser, G.*, Integration—Wiedergeburt des handelspolitischen Liberalismus, s. 72—100. — *Grundmann, W.*, Die Finanzierung der politischen Parteien, s. 113—130. — H. 2. *Müller, K. V.*, Zur Wandlung der sozialen Prestigeordnung unter sozialistischen Einfluss, s. 292—300.

Zeitschrift für Politik. Jahrg. 5: 1958. H. 1. *Freund, L.*, Zur Problematik der amerikanischen Aussenpolitik, s. 28—37. — H. 2. *Ziebur, G.*, Christliche Demokratie in Westeuropa s. 162—172. — Jahrg. 6: 1959. H. 1. *Rüstow, A.*, Freiheit für alle Völker, s. 1—24. — *Benz, E.*, Parallele Entwicklungen im religiösen und geistigen Leben Japans und Deutschlands seit 1945, s. 25—37. — H. 2. *Meynard, J.*, Schwierigkeiten der wissenschaftlichen Politik, s. 97—112. — *Kofler, L.*, Liberalismus und Demokratie, s. 113—126.

TILL REDAKTIONEN INSÄND LITTERATUR:

- BACHOF, OTTO, Grundgesetz und Richtermacht. Tübingen 1959.
- BEER, HENRIK, Flyktingproblemet. Utrikespol. Institutets broschyrserie 1959: 9. Sthlm 1959.
- EK, HILDING, Det offentliga och det hemliga — yttrandefrihet och tystnadsplikt. Aktuellt från TU nr 8. Sthlm 1959.
- FINK, TROELS, Spillet om dansk neutralitet 1905—1909. Universitetsforlaget. Århus 1959.
- HAMORI, LASZLO, Osteuropa efter Ungernkrisen. Utrikespol. Institutets broschyrserie 1959: 8. Sthlm 1959.
- HERLITZ, NILS, Swedish administrative law. Some characteristic features. Sthlm 1959.
- HESSE, KONRAD, Die normative Kraft der Verfassung. J. C. B. Mohr. Tübingen 1959.
- HOLM, ERIK, Berlinproblemet. Utrikespol. Institutets broschyrserie 1959: 7. Sthlm 1959.
- MAJOR, ROBERT, Forskning for norsk næringsliv. Chr. Michelsens Institut. Bergen 1959.
- ROKKAN, STEIN, Electoral activity — Data from the Norwegian Election Studies 1957. — Chr. Michelsens Institut nr. 190. Bergen, 1959.
- ROSS, ALF, Dansk Statsforfatningsret. II. København 1959.
- SJÖHOLM, ERIK, Polislagen m. m. 3 uppl. Norstedts. Sthlm 1959.
- SUNDBERG, HALVAR G. F., Kommunalrätt. Speciella delen. Norstedts. Sthlm 1959.
- WELINDER, CARSTEN, Samhällsekonomi — teori och politik. Rabén & Sjögren. Sthlm 1959.
- WOLFF, HANS J., Verwaltungsrecht, 3. uppl., München—Berlin 1959.
- Regeringsformen 1809—1959. Utg. av riksdagens jubileumskommitté. Sthlm 1959.
- Helsingfors stads kommunalkalender 1959. Helsingfors 1959.
- Europarådet 1958. Aktstycken utg. av Kungl. Utrikesdepartementet. Sthlm 1959.
- Förteckning över riksdagsbibliotekets nyförvärv år 1958. Sthlm 1959.
- Statistisk årsbok för Stockholms stad 1958. Stockholms stads statistiska kontor. Sthlm 1959.
- Arbetslöshetshjälpen i Stockholm 1957. Stockholms stads statistiska kontor. Sthlm 1959.
- Stockholms stads hälsovård jämte översikt av befolkningsökningen 1957. Stockholms stads statistiska kontor. Sthlm 1959.
- Årsbok för Sveriges kommuner 1959. Statistiska Centralbyrån. Sthlm 1959.
- Bostads- och folkräkningen i Helsingfors 1955. Helsingfors 1959.
- Riksräkenskapsverkets årsbok 1959. Sthlm 1959.
- Ley de procedimiento administrativo. Madrid 1958.
- Disposiciones complementarias de la Ley de procedimiento administrativo. Madrid 1958.
- Primera semana de estudios sobre la Reforma administrativo. Madrid 1958.
- Ley de regimen jurídico de la administración del Estado. Madrid 1959.
- Sjöfart. Berättelse för år 1957. Kommerskollegium. Sthlm 1959.
- Arsbibliografi över Sveriges offentliga publikationer. Utg. av Riksdagsbiblioteket. Sthlm 1959.
- Allmänna folkräkningen i Helsingfors år 1950. Helsingfors stads statistiska byrå. Helsingfors 1959.
- Documents on Swedish foreign policy. 1956. New series I: C: 6. Documents on Swedish foreign policy. 1957. New series I: C: 7. Kungl. utrikesdepartementet. Sthlm 1959.
- Undervisningsväsen 1956/57. Helsingfors stads statistik, VI: 25. Helsingfors 1959.
- Yrkesskador år 1956. Riksförsäkringsanstalten. Sthlm 1959.

Aktiebolaget
CW K GLEERUP
Bokförlag

VÄRRUGATAN 8 LUND

Tel: 175 00
Bokbinderiet 144 00

Håkan Ohlssons Boktryckeri

*"En samnordisk forskningsuppgift —
ett mycket lovvärt initiativ —*

*Det ligger i sakens natur att en livslång förtrogenhet med
svensk statsrätt och svensk historia givit Herlitz en mycket
solid grund för jämförande studier."*

Erik Lönnroth i Dagens Nyheter

NILS HERLITZ

NORDISK OFFENTLIG RÄTT

DEL I: HISTORISK INLEDNING Kr 12:—

DEL II: RIKSDAGARNA OCH TINGEN Kr 22:—

Arbetet ingår som volymerna XVII och XVIII i serien från INSTITUTET
FÖR RÄTTSVETENSKAPLIG FORSKNING

NORSTEDTS